

De skånska landskapens historiska
och arkeologiska förening.

SKÅNSKA SAMLINGAR

UTGIFNA

AF

MARTIN WEIBULL.

1892. II, 2.

LUND. C. W. K. GLEERUP.

De skånska landskapens historiska
och arkeologiska förening.

SKÅNSKA SAMLINGAR

UTGIFNA

AF

MARTIN WEIBULL.

1892. II, 2.

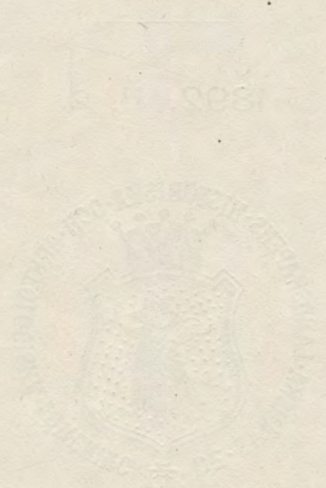
LUND. C. W. K. GLEERUP.

De svenska kyrkans församlingar
och synodalens församling

SKRIFVÅRDS-
BOK

MARTIN WENNER

LUND 1893.
E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.

ANDERS VON REISER

OCH

LÄRKESHOLMSSTIFTELSEN

AF

MARTIN WEIBULL.

Anders von Reiser och Lärkesholmsstiftelsen.

Landshöfding Anders von Reisers stiftelse på Lärkesholm är en af de betydligaste, som finnas inom de skånska landskapen, och tillika af alla den egendomligaste. Ett gods eller rättare två — ty i Lärkesholm ingår äfven det gamla säteriet Lärka — med en egorymd om inalles 3 577 tunnland är genom denna stiftelse förbehållet åt välgörenhetsändamål i förening med åtskilliga inrättningar af allmännyttigt syfte. Icke obetydliga kapital äro äfven med stiftelsen förenade. Sedan något mera än ett århundrade har denna stiftelse egt bestånd, men otvifvelaktigt har den, med allt hvad godt den åstadkommit, på grund af åtskilliga förhållanden ännu icke uppnått den utveckling, hvaraf den med tiden under gynsamare förhållanden kan blifva mäktig.

Huru få äro emellertid icke de, som känna till denna stiftelse, dess uppkomst, dess stiftare och de förhållanden, under hvilka den fortlefvat! Det har då syntts vara af intresse att samla de skilda dragen och i en framställning lemna bilden af på en gång stiftaren och stiftelsen, sådan den varit och sådan den nu är, samt äfven af Lärkesholms äldre historia i den mån de fragmentariska handlingarne göra det möjligt. För detta ändamål hafva alla ämnet rörande handskriftliga källor blifvit begagnade, såväl de på Lärkesholm förvarade, hvilka af styrelsen benäget ställts till förfogande, som de på annat håll befintliga ¹⁾. De tryckta hafva varit jemförelsevis få och lemnat ringa bidrag.

* * *

¹⁾ Efter landshöfding v. Reiser, som 1782 slutade sina dagar i Danmark, hafva på Lärkesholm stannat hans samlade papper. Åtskilligt har tydligen förkommit, men en del finnes der ännu kvar; en annan del har genom öfverlämning till Exc. grefve Jacob De la Gardie kommit att hamna i De la Gardieska arkivet, nu i Lunds Universitetsbibliotek befintligt. Til någon ringa del äro dessa papper offentliggjorda i De la Gardieska arkivet.

I.

Vi vilja här först framställa stiftaren, en sällsynt typisk gestalt från rokokotiden, hvars snörkelväsen här liksom afsatt sig i karakterens svagheter och fäfängligheter, — hvilka alla han kanske emellertid sökt att försona genom denna stiftelse,

Anders von Reiser.

Anders von Raiser — så hette han innan han 1761 vann naturalisation och 1776 introduktion på det svenska riddarhuset med namnförändringen *Reiser* — var född i Göteborg 1701 ^{3/11}. Fadern var en tysk kapten i svensk tjänst, som åberopade gammalt adelskap, förnyadt år 1555 af kejsar Ferdinand I — modren en svenska, Elisabeth Myra, hvars broder 1718 hade utbytt namnet Myra mot det bättre klingande Silfvercreutz. Ätterna von Raisers och Silfvercreutz's adelsbref voro de enda klenoder, som den unge Anders förde med sig hemifrån till fäderne- och mödernearf. Intetdera öppnade för honom själf riddarhusets portar, målet för samtidens fäfänga och äflan. Så mycket mera skulle det skärpa hans lust och sträfvan att engång uppnå denna uppfyllelse af jordisk sällhet.

Han växte upp i Wismar, der fadern tillhörde prinsen af Hessen-Homburgs regemente; i detta inträdde han tidigt och var redan vid 15 år med i Wismars blokad 1716. Fänrik blef han 1718; men så slöt kriget med Carl XII:s död, och de svenska fångarnes hemkomst från Ryssland efter freden i Nystad 1721 gjorde turen klen i svenska arméen: ännu 1735 stod han alltjämt qvar i fänriksgraden. Han låg då i garnison i Malmö vid Adlerfeldska regementet och kapten Ridderschantz' kompani.

Den fattige fänriken var engång under detta skifte af sitt lif på väg att tröttna i jagten efter den militära och adliga ärans chimerer: han glömde både v. Raisers och Silfvercreutzarnes adelsbref och bortlofvade i stället sitt hjerta till en blygsam ofrälse jungfru, Lena Barfod, dotter af prosten Ejler Barfod i Glemminge. Men plötsligt kom en omständighet emellan, som, ledsam till en början, öppnade för honom återvägen till de ärans drömmar han höll på att svika. Han råkade nämligen en dag i strid med en af de båda bröderna Ridderschantz från Ovesholm, riksgrefve Ebbe Ulfeld-Rid-

derschantz bröder, hvilka också tillhörde Adlerfeldska regementet. Med dem var steget kort från ord till värjstyug. Den ene af dem var den beryktade „Galne Ridderschantz“, som Barfod skildrat såsom typ för de till fred återvändande carolinerna, han, som tvang bönder att krypa först genom tjärtunnor och derefter fjäderdynor, som dansade i skjortan med dragen värja på Halmstads torg, när folket på söndagsmorgonen kom från ottesången och, som uppvaktade fröknarne v. Faltzburg, landshöfdingens döttrar, på vagnsteget klädd i stöflar, sporrar, hatt och kraghandskar — för öfrigt alldeles oklädd. Med hvilken af dessa bröder det nu var att han kom i tvist — troligen sin kompanichef — fänrik Raiser drog sin värja på öppen gata i Malmö. Den andre glömde ej heller sin värja i skidan, och det vankade å ömse sidor „skråmor och mindre favorer“. Men fänrik Raiser hade begått subordinationsbrott mot en öfverordnad och en adelsman: för honom stod ingen annan utväg öppen, än den att i hast draga öfver Sundet, lemnande bakom sig både Lena Barfod, Malmö garnison och fäderneslandet.

Så kom han till Danmark som desertör, men det skadade under dåvarande förhållanden icke hans militära framtid der. 1738 finna vi den svenske fänriken som premierlöjtnant och 1742 som kapten vid Slesvigska regementet. Han erhöll 1752 öfverstlöjtnants fullmakt, och när han nu dermed nått sin militära banas höjdpunkt, utnämndes han äfven på egen ansökan 1755 till danskt etatsråd Öfverstlöjtnant-etatsråd von Raiser: detta allt hade således under 15 år blifvit uppnådt af den forne fänriken i Malmö, hvilken Sundet och krigsrättens dom en gång så plötsligt skilt från Lena Barfod och Sverige. Huru hade detta gått till?

Jo, — och häri ligger gätans lösning — under tiden hade hos denne Adam Homo från det 18:de århundradet en annan intagit den stackars Lenas plats på samma sätt som i fråga om fosterland Danmark trädt hos honom i stället för Sverige. Barfod berättar på sitt lättvindiga, fast ej alltid tillförlitliga sätt, hur det gick till, att fänrik Raiser genom ett rikt och förnämt gifte trädde in ibland de danska gamla adelsslägterna och blef egare af på engång ett stort gods på Fyen och en ö i Lille Belt ¹⁾. Han säger,

¹⁾ J. C. Barfod, Märkvärdigheter rörande skånska adeln, 238.

att Raiser efter sin flykt öfver Sundet hade nödgats ingå som underofficer i dansk tjenst, men haft lyckan att till den grad vinna sin kompanichefs ynnest, att han snart blef dennes förtrogne. I denna egenskap blef han då sänd till fru Agathe Rodsteen Urne på Billeshave, enkan efter major Börje Walkendorf, en dam, med hvilken kompanichefen redan var till hälften förlofvad. „Raiser, såsom vacker karl och fruntimmers vän“, fortsätter Barfod, „föll emellertid den förmögna enkan så i tycke, att hon utan omsvep valde honom till sin äkta make och genast installerade honom i beställningen, så att kompanichefen vid sitt några dagar derefter inträffade besök hos fru Agatha emottogs af Raiser, som i salig herrens nattrock agerade värd i huset“.

Detta låter ju ganska pikant, och det har derjemte äfven blifvit ansedd för sant. Men det är hvad det icke är. Förhållandena på Billeshave hade utvecklats sig helt annorlunda, huru vacker karl den dåvarande *kaptén* von Raiser också kan hafva varit. Det gick ej så lätt, som Barfod vet att berätta, för den forne svenske fänriken att göra ett gifte i Walkendorfernas och Urnes släkt. Hvad handlingarne hafva att i saken berätta är följande.

Intill 1747 hade Raiser stått på Slesvigska nationalregementet, sist som kaptén vid lifkompaniet. Detta år blef han efter prins Emil af Holstein Sonderburg, som befordrats till öfverste, utnämnd till kaptén vid H. M. Drottningens lifregemente. Han låg under denna tid i garnison dels i Glückstadt, dels i Fredericia. Från Fredericia, der Lille Belt öppnar sig mot söder, glider blicken öfver till Fyen och möter der på andra sidan den leende strand, på hvilken det vackra herresätet Billeshave är beläget. Der satt då som egarinna af gården och godset jemte ön Fænö i Belt, fru Agathe Walkendorf eller, som hon sjelf skref sig, „Agathe, Major Börje Walchendorphs efterladte Enkefrue til Billeshave og Fænöe, née de Uhrne“. Sedan 1742 var hon enka efter denne den siste, som burit Walkendorfernas namn i Danmark. Af godset hade hon ärft $\frac{1}{4}$ efter sin fader, öfverstlöjtnant Sivert Urne; de öfrige $\frac{3}{4}$ delarne hade Börje Walkendorf 1731 köpt af sina tre svågrar ¹⁾. Likaledes

¹⁾ Köpebref 1731 ²⁷/₈. Dessa voro Öfverstlöjtnanten Christ. H. von Gersdorf, gift med Palene Urne, ryttmästare von Lüttichau, gift med Helle Trolle Urne, och ryttmästaren, sedan kammarjunkaren E. v. Pfuel, gift med Anne

torde Fænö af honom hafva blifvit förvärfvad. Tillsamman bildade Billeshave och Fænö en ganska ansenlig godscomplex, och dess egarinna var snart för den fattige f. d. svenske garnisonsofficeren i Fredericia en lika tilltalande utsigtspunkt som Billeshave. Han gjorde sitt bästa för att vinna dem begge på samma gång. Men fru Agathe, född 1707, befann sig i slutet af 1740:talet öfver den ålder, då hjertat råder allsmäktigt, och hon kände med sig, när en med namnet Raiser friade till henne, att hon i alla fall dock hörde till „de Urners“ släkt, och att hon bar „de Walkendorfs“ namn. Hon ville dessutom icke nedlåta sig till ett gifte med en kapten och derigenom mista sin rang som majorska. Hon sade därför att börja med rakt nej till anbudet. Det förslog ej, att han skref till henne som „Kgl. Maj:ts til Danmark och Norge bestalter Capitaine ved Hennes Kongl. Maj:t Drottningens Livregemente til Fods“: hon var fru Agathe Walkendorf née de Uhrne, och det ville hon förblifva.

Men härmed kunde Raiser icke vara betjent, om han skulle blifva något annat i verlden än garnisonsofficer i Fredericia. Han vände sig i supplikväg till Kgl. Maj:t af Danmark och Norge och framställde sin nöd: han anhöll att få åtminstone en kammarjunkaretitel. I sin ansökan säger han öppet, att om han haft en högre rang, så hade han kunnat göra ett mycket fördelaktigt giftermål, nämligen med major Walkendorfs enka, som egde både Billeshave gods och ön Fænö. Med 4 kaptener i tur före sig kunde han ej så snart hoppas få högre militärisk rang; men en kammarjunkaretitel skulle för honom öppna lyckans portar.

Fredrik V:s svar på denna böneskrift var, att han ej fann kapten von Raiser värdig att blifva kammarjunkare, men toge han afsked, ville konungen befordra hans lycka genom en öfverstlöjtnants titel. Det var ju alltid något för en majorska, och brölloppet blef firadt 1748, fastän afskedet med öfverstlöjtnantstiteln kom först 1752.

Elisabeth Urne. Billeshave gods utgjorde då i allt 357 tr. hartkorn. Dit hörde Veilby kyrka, Baaringvigs fiskläge m. m. Det ligger i Odense amt, Vends härad och Veilby socken, en half mil från Middelfart. Sedan 1665 hade det varit i Urnesläkten; farmodren till fru Agathe hette Agathe Rodsteen, af amiralens släkt, modren Sophie Trolle, deraf namnen. Börje Walkendorf var son af Jörgen Henningsen Walkendorf till Klingstrup och fru Helle Trolle. Han hade varit major vid infanteriet och dog omkring 1742.

1755 utnämdes han så — äfvenledes på egen ansökan — till „virkeligt Etatsraad“.

Men vår landsman Raisers „honette Ambition“ var ej dermed tillfredsställd. Engång vorden etatsråd, ville han också blifva amtman, och han sökte det ena lediga amtmansembetet efter det andra. Men han fick intet. Då vände hans sig full af förtret från ministrarne i civiletaten till öfverkrigssekreteraren general v. Ahlefeld. Han klagar i en skrifvelse till denne, att han i den rangställning han hade som etatsråd ej sällan kände sig chikanerad af häradsfogdar och slikt folk. Det vore honom så olidligt, att om han ej fann beskydd inom militäretaten, såge han sig nödsakad att sälja sina gods och flytta ur landet, hvilket dock skulle göra honom mycken smärta, enär han helgat lif och blod till k. Fredrik V:s tjänst och konungen visat honom så mycken nåd. Han önskade därför att inom armeen, der hans gamla kamrater gingo förbi honom, nöja sig med öfverstebeställningen för det Sönderjydske nationale regiment, hvilket han engång tillbört i kaptensgraden, samt plats såsom vice kommandant i Fredericia. Han ville till en början tjena utan gage, om han tillförsäkrades att med tiden blifva verklig kommandant. Men om han nu också uppnådde dessa sina önsknin- gar, så visar fortsättningen, att han dock ej dermed blefve nöjd och belåten. Han ville nämligen också gerna hafva en kammarherrenyckel, och, om nu ingenting af allt detta kunde uppnås, så bad han som en sista bön att åtminstone få sig generalmajors rang beviljad. Några justitieråd i Kjöbenhavn, säger han, hade ju nyligen erfarit nåden att hugnas med öfversterang. Kunde han då väl mindre begära än en generalmajors? ¹⁾

Ansökningen slutar med att framlägga bevekelsegrunden för hans andraganden. Denna ligger — så säger han — naturligtvis ej hos honom sjelf, utan endast i hänsyn för den familj, i hvilken han inträdt: han ville derigenom visa sina nya fränder, att konungen ännu bibehölle sin nåd för honom. Men hela hans framtida öde, slutar han, „vore beroende af den resolution, som komme att följa på ansökningen“. Det är tydligt, att hans fortfarande vistelse i Danmark beror derpå. — Men äfven denna hotelse åstadkom ej

¹⁾ Danske Herregaarde. Billeshave.

önskad verkan. Han blef hvarken kommandant i Fredericia, kammarherre eller generalmajor i rang.

Och nu vände sig alla hans tankar och förhoppningar från det otacksamma adoptivlandet till det gamla, som han engång nödgats så hastigt öfvergifva. Hvad ära hade han dock icke, noga betänkt, förvärfvat detta under de 15 år, som förflutit! Var han ej „Kgl. Maj:ts af Danmark bestalter virkeligt Etatsraad“? Hade han icke der gjort ett lysande högadelsgifte och dertill förvärfvat gods och guld? Borde han ej nu i Sverige kunna vänta att få det ytterligare erkännande af sin person och sina förtjenster, hvarefter han trängtade och som man i utlandet ville förvägra honom? Hans svenska känslor vaknade. De blefvo allmera oemotståndliga, i mån som utsigterna växte att i Sverige kunna nå det önskade målet. Det var en af hans svenska korrespondenter, som gått derhän, att han låtit honom i framtidshoroskopet få se sig återvändande från Danmark till Sverige såsom minister ¹⁾. Han beslöt att göra sig redo för alla eventualiteter. Och det förberedande steget för dem alla var att sälja Billeshave och Fænö för att i Sverige kunna uppträda som nabob med kontanta rupier. De ha alltid der haft den största verkan, det visste han.

Medan han under dessa år jemte de andra titlarne skrivit „Anders von Raiser til Billeshave og Fænø“ hade han fört en sträng hushållning på egendomarne, sålt och köpt gårdar, betalt skuld och alldeles icke låtit den rika fyenska enkans gods förfaras i någon slösarehand. Hans efterlemnade papper från denna tid visa icke, att han redan då dref det yrke, som snabbast plägar öka en förmögenhet. Han lånte tvärtom sjelf vid denna tid någongång penningar; han hade sjelf skulder, häftande vid godset, hvilka han afskudade sig. Men det är ju ej omöjligt, att han äfven för att kunna

¹⁾ C. Witt 1755 ²²/₂, 1756 ¹³/₁. Denne korrespondent meddelar honom politiska notiser i patriotisk d. v. s. i hattpartiets anda. Han uttalar sin glädje öfver att engång få se honom hemvända och smickrar honom i följande uttryck: *Ça depend peutêtre de vous si vous tâchez d'avoir quelque commission de la cour de Dannemarc d'aller ici en ministre, etant encore connu ici de nos affaires.* — Att emellertid affären i Malmö med Ridderschantz ännu ej var glömd ser man af följande notis från riksdagen 1756: *Le general Ulfeld (Ebbe Ridder-schantz Ulfeld), votre adversaire, est resté cette fois en Scanie.*

drifva detta yrke, procentarens, fann fördelaktigast att sälja fru Agathes fasta egendom. Under året 1760 höll han auktioner på Billeshave. Bönderne köpte en del och gjorde sig mot god betalning fria för nya herremän. Sjelfve hufvudgården jemte tillhörande Veilby kyrka sålde han för 23 000 rdr till den högstbjudande, som var agenten Iversen i Middelfart ¹⁾. Ett blott förbehöll han sig, när han nu lät Urnernes Billeshave öfvergå till en borgerlig egare af namnet Iversen, och det var den högadliga grafven i kyrkan, Urnernes graf, hvare stodo „11 stora och 7 barnlik“. Han ville, som vi längre fram skola få se, dermed trygga sig att äfven efter döden få tillhöra den gamla adel, i hvilket han genom sitt giftermål ansåg sig hafva tagit plats.

Billeshave var alltså såldt. Han var rik och oberoende. Han stod på väg att återvända till Sverige.

Men den förargliga affären i Malmö 1737, huru var det med den? Var den bragt i glömska? Lade den ej något hinder i vägen för hemvändandet? Nej, det rika gifftet hade redan utplånat äfven den ledsamheten. Om de närmare omständigheterna härvid hafva de efterlemnade papperen ingenting att berätta. Men af handlingarne, som åtföljde hans ansökan om naturalisation på svenska riddarhuset följande år, framgår, att han på underdånig anhållan 1749 d. 22 februari „fått afsked ur Kongl. svenska tjensten med Capitaines heder och namn“. Händelsen från 1737 har der fått den omklädnad, att han 1737 med nådig permission rest utomlands och 1738 blifvit „uti Kongl. Dansk tienst Premier-Lieutenant“. Att det der heter, att han efter fredsslutet gjort tienst vid garnisonerne i Carlskrona, Landskrona, Christianstad och annorstädes, men ej i *Malmö* är äfven påfallande ²⁾. Men, huru som helst, för hans intåg i det gamla fäderneslandet stod intet hinder i vägen och konung

¹⁾ Billeshave gods hade vid denna tid (1760 ^{12/8}) 33 hofveribönder och 15 fästebönder jemte 41 husmän, alltså omkring 100 underlydande. Baaringvigs fiskläge köptes af bönderna. På Fænøe funnos 4 bondgårdar. Det förvaras bland Raiserska handlingarne ett intyg af Fænøs bebyggare af 1765, att de „rigtig have bekommet alt hvad os efter vore fästebreve kunde tilkomme i den tid han har været vores husbonde“. Det synes häraf, som om annat satts i fråga.

²⁾ Reh binder, Matrikel öfver Svea Rikes adel och Ridderskap N:r 2 050 Reiser, von, Anders, 36!

Adolf Fredrik gaf honom under d. 12 oktober 1761 naturalisationspatent såsom svensk adelsman med namnet von Reiser.

Emellertid flyttade han ej därför straxt från Danmark. Han ryckte blott det gamla fosterlandet så nära som möjligt. Han var ingen entusiast. Ville man hafva honom igen, så fick man också på ett värdigt sätt emottaga den återvändande. Han ställde sina vilkor. Och det var ej nog att gifva honom ett naturalisationspatent som adelsman. Hade han ej kunnat blifva amtman i Danmark, så ville han åtminstone blifva landshöfding i Sverige, innan han dog. Det var det minsta för hans person. Han höll sig i en afvaktande ställning och bofäste sig på den danska sidan af Öresund. Han köpte sig der en „lystboning“, Bonne Esperance¹⁾, som beskrifves såsom ett ståtligt ställe, ett stenhus om två våningar med 6 rum i hvardera utom rum för domestikerna, med stall för 10 hästar och med en herrlig utsigt åt skog och strand, omgifvet af trädgårdar med många rara fruktträd, „ferskener og abricoser“. Der installerade han sig nu med fru Agathe efter flyttningen från Billeshave. Allt blef der inrättadt på en förnämlig fot, sådan det kunde anstå en dam af Urnernes ätt och den hon gjort till sin vederlike. Dessutom bar Reiser sjelf alltid en noggran omsorg om sin egen person. Mångahanda squallrar derom, alltifrån skraddare-räkningarne på den tid han som simpel garnisonsofficer gick på friarestat i Glückstadt och Fredericia. Der är ett öfverflöd af vackra kläder, siden i rock och sammet i byxor, dubbla livrées. Och sådan han var 1748, var han 1761 och alltsedan. Till Bonne Esperance kom karetten från Berlin rödmålad, inuti klädd med skarlakan, de tre parens pannselar beslagna med messing; imperialsängen var af ek med röda damastgardiner, himmel och kappor äfven, ofvan och nedan; till den hörde två med damast klädda pyramider. Det fans der serviser af engelskt, sachsiskt och ostindiskt porslin, och öfver alla mobilierna tronade 8 familjeporträtter förutom „ett kopparskilderi af Trolleska familjen“. I denna omgifning lät den forne fänriken sina blickar glida öfver Sundet till det svenska fäderneslandet, afbidande från Bonne Esperance hvad framtiden skulle bära i sitt sköte med afseende på hans återvändande dit.

¹⁾ Bonne Esperance låg ¾ mil från Köbenhavn i Gjentofte

I Stockholm hade han öppnat underhandlingar, man kan väl säga om vilkoren därför. De gingo genom dåvarande krigsrådet, sedermera landshöfdingen i Vesterbotten, baron M. A. v. Kothén, och första resultatet af dessa var, att det erbjöds honom en hofmarskalkstitel. Men detta anbud mötte etatsrådet von Reiser med en stoikers lugna förakt. Han ville i Sverige åtminstone blifva landshöfding. Men landshöfdingetiteln uppsökte honom ej på Bonne Esperance, och då beslöt han att gå öfver Sundet för att sjelf på denna sidan uppsöka den. År 1763 finna vi honom boende i Helsingborg, utan att han därför alldeles lemnat sin själländska „lystbo-ning“. Han börjar att placera kapitaler mot goda räntor i Sverige. Han börjar att komma i processer; den första af de många han der skulle komma att föra fick han på halsen för sina hundars alltför öfvermodiga uppträdande mot borgerskapet i Helsingborg.

Men Helsingborg var blott första kvarteret på vägen till Stockholm; endast der kunde målet uppnås, och så begaf han sig dit. Och han kom ej som simpel resande till hufvudstaden. Han tog en del af lyxen på Bonne Esperance med sig, och fru Agathe själf fick följa med på färden. Hela anordningen var utan tvifvel beräknad på att väcka uppseende. Men i Stockholm var man midt uppe i 1765 års riksdagsoväsen, och Reiser försvann i bullret. Det enda han af färden vann, var förargelsen att ej kunna uppnå introduktion på Riddarhuset och sjelf få deltaga i dess förhandlingar, en sak, som han säkert afsett och önskat. Af ett eller annat skäl blef denna introduktion honom ej beviljad af ridderskapet och adeln hvarken vid denna eller följande riksdagar: den kom först 1776 genom Gustaf III. Under dessa omständigheter stängdes äfven utsigterna att uppnå alla andra syften. Han beslöt då att lemna det otacksamma Stockholm, afreste sjelf och lät lasta möbler och andra tillhörigheter på en galeas med bestämmelse till Kjöbenhavn. Der, vid Sundet, säger han, ville han bestämma om sin framtida boningsort, om den skulle blifva Sverige eller Danmark. Men då inträffade den ledsamma händelsen, att skepparen lät skutan under höststormarne drifva på de blekingska skären, och den strandade i oktober månad vid Stenshamn utanför Karlskrona. Visserligen blefvo de flesta sakkerna räddade genom Dykeribolagets försorg, men i beklagligt skick och genomdränkta af vatten. Reiser skyndade till för att tillse

urpackningen ur lårar och koffertar och råkade snart i liflig process med Dykeribolaget, som efter hans mening mera stjelpt än hjälpt genom sitt sätt att berga. Hela det dyrbara boet var i grund fördärfvadt. Bitrast klagar han öfver, att bland hvad sålunda genom vattennöd gått en beklaglig undergång till mötes, också var de begge klenoderna: Raiserska adelsbrevet af kejsar Ferdinand I, dateradt Regensburg 1557 $1\frac{2}{3}$ och Silfvercreutzarnes svenska adelsbref. Endast kupan af träd, hvori kejsar Ferdinands sigill suttit, kunde efter denna bergning företes. Och det af Adolf Fredrik 1761 $1\frac{2}{10}$ utfärdade svenska naturalisationsbrevet på pergament var beklagligen „så af vatten förskämdt, att det ej utan på få ställen läsas kunde“; af vapnet var ej mera kvar än det Raiserska upprätt stående gyllne lejonet i blått fält, som i framfötterna höll en svart bardisan. Mera ledsamt än detta, var otvifvelaktigt, att här försvunno åtskilliga handlingar ur Urnernes arkiv på Billeshave. Och med rätta klagar han under den påföljande rättegången öfver Dykerikompaniets sätt att rädda dokumenter. „Man kastade dem i en vrå i det innersta packhål, man söndertrampade dem under fötterna mestadels alldeles i smulor, man kastade stolar och annat bråte på dem, och till sist sopade man en stor del af dem ut och kastade dem på öppna packhusgården“. Ej bättre än det gått med Reisers adelsbref, hade det gått med fru Agathes dyrbara garderob, hennes „robes de cour“, „sammetsbrocherade och andra silkeskläder“. Reisers egen „gröna satinsnattrock och hans 5 röda scharlakansrockar“ samt de 5 livreerna af „blå rockar med snören, gula västar med snören och gröna byxor“, allt var det förloradt. Pelsverket hade blifvit som upplöst i saltvattnet. Dyrbara inlagda byrår och skåp, af väta först förderfvade, blefvo — klagar han — sedan vid öppnandet, då låsarne uppbrutits, sönderslagna. Han synes sålunda hafva haft skäl för sin klagan, att dykerikompaniets betjente handlat med hans egendom så, att om sjöskadan hade timat „på de aller mest barbariska kyster af Africa hade man ej bemött en sjönöd lidande med sådant våld som jag, en svensk undersåtare, är blifven nu bemött i Carlsrone af mine landsmän“. I förteckningen på det räddade läser man boets rikedom. Silfret ensam uppgick till 2,000 lod. Det hela värderades efter väl förrättad „bergning“ och torkning till 25 553 daler.

För Reiser var hvad som händt redan i och för sig en stor förlust, helst allt var oassureradt, men härtill kom, att han derut-
 öfver måste erlægga 8 000 dr i bergarelön till Dykerikompaniet, huru illa det ock skött sin sak. Derom förde han emellertid under
 åratals process. Till slut blef han dock den förlorande parten, ty
 Dykerikompaniet hade i sina privilegier rättighet att taga $\frac{1}{3}$ af
 det räddade godsets värde.

Hela denna Stockholmsresa kunde då ej annat än stå som en
 mörk punkt på hans lefnadshimmel. Han höll också på att för
 alltid vända ett otacksamt fädernesland ryggen. Men midt i led-
 samheten klarnade himlen, och landshöfdingefullmakten föll plötsligt
 som en mogen frukt till hans fot, åtföljd af en stjerna — svärds-
 ordens stjerna.

Huru dermed tillgick, följer nu i ordningen att berätta.

Krigsrådet von Kothén hade i Stockholm efter Reisers afresa
 fortsatt hans negociationer. Till en början lät emellertid allting
 illa. „Introduktionen på riddarhuset“, skref han i december 1765,
 „höres ej ännu af, och icke heller tror jag, att någon sker vid
 denna riksdag“. Det råd han hade att gifva för att bereda någon
 tröst deröfver, var hvarken verksamt eller oegennyttigt. Han fort-
 sätter nemligen: „men huru dermed må vara, borde etatsrådet, som
 endast af kärlek och aktning för sitt fädernesland låtit sig natura-
 liserat, ej låta ätten utslockna, utan adoptera någon adlig yngling
 och göra honom testamente ¹⁾. I samma bref talar han om sin son,
 „som nu är på 18:de året“, en tydlig anbefallning af denne, sedan
 för delaktighet i Anjalaförbundet till döden dömd Gustaf v. Kothén,
 stamfadren för den finska friherrliga ätten. Åtskilligt häraf bör
 i Reisers öron hafva låtit som hån. Att det samtidigt ånyo tyckes
 hafva upptagits tal om hofmarskalkstiteln, lät ej bättre. Reiser
 förklarade, att han då hellre ej återvände till ett otacksamt fäder-
 nesland. Detta tyckes hafva haft verkan, ty v. Kothén skref derpå,
 „att det ej kunde vara annat än sensibelt, om hr etatsrådet blott för
 den orsaken skulle vilja ändra nu fattade dessein att komma hit
 och etablera sig hos oss“. Han hade rådgjort med åtskilliga af
 herrar riksens råd bland andra deras excellensér Friesendorf, Hjärne

¹⁾ M. A. v. Kothén till A. v. Reiser 1765 ²⁷/₁₂.

och Hermelin angående saken „såsom particuliera vänner och gyn-
nare, om icke i fall etatsrådet hade fullt allvar att återse sitt fä-
dernesland landshöfdingefullmakt skulle kunna honom beviljas, utan
att konung och råd först behöfde höra Riksens ständer. Och de
hade då förklarade sig benägna till her Etatsrådets accomodement
på allt möjligt sätt“. De rådde och styrkte till att inlemna ansö-
kan derom och ville göra allt för att utverka bifall dertill, utan att
saken behöfde komma till ständernas kunskap och ompröfning. Ko-
then begärde en meritförteckning och etatsrådsfullmakten för att
uppsätta en sådan supplik och lofvade att „så försigtigt med den-
samma umgås, att ej något deraf må divulgueras eller evaporera
innan rätt tid. Förrän Reiser vore bosatt i Sverige, finge saken ej
omtalas“. Och derefter var saken snart afgjord. I november 1766
ser man i brevexlingen Reiser gratuleras till sin återkomst till
Sverige, och i december samma år är han hugnad med landshöfdings
titel, heder och värdighet.

Man skall nu blott ej tro, att allt detta gick så enkelt till,
som här synes. Af åtskilligt är man berättigad sluta sig till att
det flöt en liten underström af metall bakom i form af daler silf-
vermynt eller kopparmynt, i form af doceurer, sportler eller lån:
det var så frihetstidens manér. I frågan om landshöfdingefullmakten
kan man ej så tydligt följa dess ringlande lopp, men när det under
det följande året 1767 äfven blir fråga om svärdsordens riddare-
stjerna och till och med dess kommandörskraschan för den nye
landshöfdingen, bryter den fram i dagen. Vi återkomma dertill
längre fram. Emellertid hade fru Agathe äfven återvändt från
Stockholm, der hon dröjt qvar öfver vintern, och landshöfding v.
Reiser med fru uppslog nu sina bopålar på den svenska sidan af
Sundet, först i Landskrona ¹⁾ sedan i Helsingborg; sitt danska Bonne
Esperance behöll han alltjemt som villa. Han utvecklade under
denna tid en affärsverksamhet med kontanta lån, som gaf ersättning
för de förluster, hvilka de föregående åren medfört.

¹⁾ I Landskrona var han skattskrifven 1767—69. Han erlade 20:de pen-
ningen för sina i Sverige utlånta kapitaler, men angaf dem vid taxeringen
endast till 200 dr smt. Taxering af hästar och vagnar undandrog han sig
såsom varande öfver 60 år.

Från 1768 blef Helsingborg hans hufvudquarter. Han köpte här hus och gård ¹⁾. I postkommissarien Weilanders hade han, då han uppehöll sig på Bonne Esperance eller längre fram på Lärkesholm, sin hufvudkorrespondent och af dennes meddelanden får man en inblick i hans förhållanden under denna tid, särskildt i arten af de penningtransaktioner, han dref. Dessa röra sig företrädesvis inom den redan förut skuldsatta skånska adelns krets, som härigenom otvifvelaktigt blef än sämre i sina affärer än förut. Osannolikt är icke, att Reiser spekulerade på inköp af ett eller annat skåniskt gods. Öfverstlöjtnant Fredrik Trolle — för öfrigt en helt annan man än landshöfding v. Reiser i fråga om affärer och allt — hade såsom innehafvare af in-teckningar kommit i besittning af Tigersköldarnes Fulltofta, v. Böhnens Verpinge-Trolleberg, och hans arfvingar efter honom förvärfvade på detta sätt grefvinnan Cronhjelm-Schwerins Knutstorp. Landshöfding Reiser beviljade lån åt kapten Isac Uggla — genom gifte egare af Morman-släktens Gedsholm — kapten Coek på Ousbyholm, hofjägmästaren baron Otto v. Schwerin på Rosenlund med flere af denna tid skuldsatte godsegare. Tiden var ekonomiskt sorglig. Missväxtår bragte — hvad man nu har svårt att tänka sig — hungersnöd öfver Skåne. Kom då en in-teckningsuppsägelse, var det fara för egendomen. Utmätningen följde mest derpå. Så kom ibland exekutiv auktion. Och hvad Reiser angick, kom också processen dertill, om någon möjlig anledning dertill kunde gifvas. Han hade nästan alltid flera processer på stapeln: det synes hafva varit hans särskilda sport ²⁾.

¹⁾ Direktör Cösters nybyggda gård. En korrespondent, som gjorde anbudet, uttalar önskan „att få vörda honom såsom den hederligaste innevånaren der i staden“. Postkommissarien L. Weilanders till landsh. v. Reiser 1767 ^{2/12}.

²⁾ Barfod, Skånska Adeln, 240, omtalar, att Reiser i Helsingborg hade en process angående fru Agathes knähund, som bitit ihjäl får på marken, hvilka mannen vägrade att betala. Papperen omtala deremot processen såsom förorsakad af hans hundars angrepp på en gammal man af familjen Tausson, som höll på att blifva ihjälbiten; sonen stämde Reiser. Att hafva hundar af största och argaste slag var en annan sport, som Reiser dref.

År 1774 hade han i Göta hofrätt anhängiga 2 mål mot ryttmästaren baron C. J. v. Liewen på Lärka, 1 mot major Thott, 1 mot Landskrona magistrat, 1 mot Helsingborgs, 1 mot kr. nofogden Sandberg samt 1 mot öfver-stlöjtnant

Emellertid kom dock aldrig landshöfding Reiser att blifva egare till något af dessa gods. 1770 hade han visserligen låtit verkställa utmätning å Gedsholm, men der gjordes samtidigt utmätningar för ännu större fordringar än Reisers, och kapten Isac Ugglas öfverläst, förtviflad, hela detta stora gods till öfverstlöjtnant Abraham Tornérhjelm mot vilkor att han dermed äfven svarade för skulderna. Ett lån mot inteckning i Rosenlund, som Reiser lemnat 1768, blef också utsökt 1770, men den saken reddes ¹⁾. Vid utmätning af en fordran hos kapten Cock på Ousbyholm stannade det vid att 5 hemman blefvo Reisers. Samtidigt hade han planer på att köpa egendom i Stockholmstrakten och ditflytta. Det föreslogs honom 1767 af v. Kothén att köpa Stafsund „som i tre somrar varit bebodt af den franske ambassadören d'Havrincourt“ — men han afslog det, huru lockande ett sådant anbud öck kunde vara. Mer och mer växte han fast vid Skåne eller rättare vid gränsen mellan Sverige och Danmark. Att i Danmark vara den svenske landshöfdingen, att i Sverige vara den rike och förnäme mannen, som återvändt från Danmark, att draga sig ur det ena landet till det andra, när

A. Tornérhjelm. Bland de kvarliggande pappren finnes ett bref från hofjägmästaren baron O. v. Schwerin, som gifver en inblick i affärsförhållandena.

„Vete Gud i himlen, skrifver han, att jag icke gerna vill processa i anseende hvartill jag finner mig nödsakad ingå på de projekt Hr Landshöfdingen och Riddaren v. Reiser föreslagit. För mig, som sitter i vidlyftigheter med hustru och 3 omyndige barn, är 100 dr smt i desse tider redan en stor summa penningar. Om jag vore i Landshöfdingens kläder, skulle jag göra mig en heder af att snarare hjälpa än till yttersta skärfven pressa hederligt folk, som gerna och på allt sätt vill fullborda sina skyldigheter, ty hvem vill herren samla till och måne hans arfvingar efter hans död tacka honom för allt hvad han lemnar? Och måne de många suckar, han sig öfverdrager, kunna förskaffa honom lyckligare lif? Nej, jag tror, att de engång drabba på honom helt visst. Jag för min egen del, tröstar mig vid det språket, att de rättfärdige skola mycket lida och hoppas snart blifva honom qvitt och alla dylika herrar, som sofva oroligt hela natten och speku'era om dagen endast på att preja folk.“

O. v. Schwerin till postkommissarien L. Weiland, Rosenlund 1771 ^{16/2}.

¹⁾ Troligen genom mellankomst af Sven Lagerbring, med hvars äldsta dotter, Ebba Maria Lagerbring, Otto v. Schwerin var gift. Rosenlund, som egts af Sven Lagerbring och der han tillbragt mången ferie, innehafves ännu af hans ättlingar på kvinnosidan. Hans graf finnes, väl värdad, i grafkoret vid den närbelägna Mörarps kyrka. — Genom upgörelsen af kapten Isac Ugglas skulder grundades släkten Tornérhjelm's ställning i Skåne.

obehagligheterna blefvo för många och för stora, det var hvad som behagade honom. Han var blifven en äkta fåfänglighetens och egoismens frondör.

Dessutom hvad hade han väl mera att vinna i Stockholm, sedan han nu äfven det nådens år 1767 erhållit svärdsordens gula band? Kanske en kommandörskraschan? Ingenting högre önskade han, men redan ordensbandet hade kostat så stora summor, att det aldrig kom till annat än några — visserligen också dyra — förberedelser för att uppnå kraschanen. Att ridderskapet och adeln ej heller vid 1769 och 1771 års riksdagar lemnade ätten v. Reiser introduktion på riddarhuset, hvars förhandlingar otvifvelaktigt utöfvade sin lockelse på ett grälsjukt lynne som hans, måste dessutom göra honom harmsen: hans och fru Agathas ankomst till Norrköpings riksdag för att uppnå detta mål, aflopp utan all beaktan.

I slutet af året 1767 hade Reiser erhållit sitt efterlängtrade gula band. Han ansåg sig otvifvelaktigt till detta högst berättigad. Han hade ju varit officer i två länders armeer och om han i svensk tjänst aldrig nått högre upp än till fänrik, så var ju hans fänriksfullhuakt undertecknad af Carl XII:s egen hand på morgonen samma dag, på hvilken konungen stupade. Det var ett minne, som han ej försummat att framhålla och som ej heller är förglömdt i naturalisationsbrevet. Han betraktade sig säkerligen sjelf som en gammal karolin. Men det hade fordrats penningar, mycket penningar för att öppna andras ögon för dessa förtjänster. Och de omständigheter, som fäst sig vid svärdsriddareutnämningen 1767, hafva gjort denna så uppmärksammas, att den fått en om ej historisk, så åtminstone kulturhistorisk betydelse. De lemna nemligen en djup inblick i vår partistrids korrupsion, hvilken ingalunda utöfvades blott af utlandets ministrar inom riksdagen, utan hade gripit genom hela samhället och fläckade sjelfva tronen. Både Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas namn äro inblandade i dessa ledsamma historier ¹⁾.

¹⁾ Bland de papper rörande Reiser, hvilka landshöfdingen grefve Axel De la Gardie utsöndrade från Lärkesholmsarkivet för att deponeras i De la Gardieska arkivet på Löberöd, funnos en del bref rörande denna sak, hvilka nu ej mera der anträffas. De voro skrifna af Reisers kommissionär i Stockholm Adolf Ludvig Levin, hvilken i Stockholm hade hans affärer om hand. På grund af dessa karakteristiska bref, af hvilka utdrag blifvit tryckta i De

Vid denna tid, när han afstått från de dyra ordensgrillerna, är det som Reiser blir egare af ett skånskt gods, om också ej ett af de större. Han köper nämligen året 1772 Lärkesholm.

Lärkesholm, herrligt beläget i det skog- och sjörika sänket mellan Hallandsås i vester och Göingehöjderna mot öster, der en af de äldsta vägar går fram, som förbinda Skåne med den öfriga halfön, är en af de forna adelsgårdar, hvilka kanta den gamla riksgränsen på skånsk sida. Vesterut har det Rössjöholm till aflägsnare granne; österut Oretorp och Skeinge med Björkeberga. Det var ett gods, hvars värde vid denna tid helt och hållet låg i dess skogar — åkervidden utgjorde i allt 14 tunnland, — i dess jagt och fiske samt dess denna tid så mycket omtalta, af Linné i hans Skånska Resa om-

---

la Gardieska arkivet XVII, 58—65, har en hufvuddel af biografien Anders von Reiser i Biografiskt Lexicon blifvit utarbetad. De utgöra äfvenledes källan för silhouetten Anders von Reiser i Larifaris Historiska skizzer och silhouetter 1862 (90—95) och En ordensskandal i B. Schöldströms I tittskåpet 1891 (24—31).

Konung Adolf Fredrik hade enligt dessa bref redan 1764 af Reiser bekommit ett lån å 70 000 dr. I sammanhang med svärdsordensutnämningen 1767 fick konungen ett nytt lån om 60 000 dr smt och drottning Lovisa Ulrika ett om 120 000 dr smt. Året 1768 kom med utsigten till kommandörsbandet, och i sammanhang dermed uppstodo nya lånetransaktioner: „Skik bare genast op 14 085 daler“, skref Levin på sin brutna svenska, „vil man det ena, så motte man det andra. Nu är det meilig och skal ske. Jag har ändå prutat 30 000 daler på lånsunnan“. Men i trots deraf kom ej kommandörsbandet. Levin förklarar förhållandet med följande karakteristiska utlåtande, som kanske afskräckt Reiser från att fortsätta ordenssporten. „Saken var den“, säger han, „kongen nembde en svärdsriddare, dess favori, till commendeur. Capitlet voterar ut honom. Min herre skulle vara den andre och sedan någre till, emedan 6 st. äro lediga af ut- och inländsk. Och som capitlet lade sig emot den förste, så proponerades ingen, och som ingen är nämnd, så är dess löfte icke brutet, — och var det väl, att min herre icke blef den förste!“ Denne Levin, som i sina bref till Reiser framställer sig som Adolf Fredriks „finansier“, är sedermera brukspatronen A. L. Levin, som stiftade fideikommissen Arbottna och Ludvigsberg på Muskön.

Reiser hade redan, innan han öfverflyttade till Sverige, haft någon förbindelse med konungaparet. Det var han, som i slutet af 1750-talet till drottningen skänkte negergossen Couschi, den sedan så bekante Badin. Badin, född omkring 1747, var förd från Afrika af den svenske kaptenen C. G. Ekeberg och fick derefter Reiser till egare.

ständligt skildrade industriella anläggningar af olika art ¹⁾. Generalen, baron Berndt Wilhelm von Liewen hade egt detta gods från 1730 till sin död 1771 och försett det med alla de hushålls-inrättningar, hvilka en äkta frihetstidspatriot genom rön och erfarenheter kunnat uppfinna. Der funnos qvarnar, fiskedammar och mekaniska inrättningar af alla slag.

Det var kanske detta, som föranledde Reiser att omsider, efter att så länge hafva valt, köpa just Lärkesholm, hvilket ur andra synpunkter t. ex. sin aflägsenhet och enslighet annars ej synes hafva bort tilltala honom. Emellertid hade han nu jemte Bonne Esperance och Helsingborg en tredje vistelseort. 1778 köpte han äfven det med Lärkesholm samhöriga Lärka säteri.

*

*

*

Året 1779 slöt fru Agathe sina dagar på Lärkesholm. De hade ej alltid varit glada. Reiser var gammal garnisonsofficer, exerciskarl med stångpiska i tidens manér, van att föra högt kommando. Omgifningen blef snart i brist på annan garnison hans kommandofält, och utan respekt för Urnernes och Walkendorfernas urgamla ätter lät han fru Agathe undergå sin husliga exercis. När hon oföväntadt såg sin martialiske herre och man uppträda, kunde hon, efter Barfods berättelse, utbrista i ett: „Död og Pine, det er ham selv!“ ²⁾. Respekten brast således icke på hennes sida. Kyrkoboken i Örkeljunga innehåller om hennes död följande anteckning, hvilken pastors vördnad för hennes börd och rang gjort halfdansk: „1779 den 19 juni døde Høgvælbaarne Herr Landshøfdingen och Riddaren Reisers fru Agathe Urne på Lerkesholm. Begrofs d. 25. Var 72 år. Dog af brøstsjuka.“

Reiser var nu innehafvare af förmögenheten, fastigheter och gods såväl som all annan egendom. Tvänne testamentariska förfoganden, ett uppgjort i Danmark och der försedt med kunglig

¹⁾ Carl v. Linné, Skånska resa 1751, 374 och följ.

²⁾ Barfod, Skånska Adeln, 240. Der berättas, att „frun, som var ganska enfaldig, handterades af honom såsom en huspiga; hon måste alltid begära

stadfästelse, ett uppgjort i Sverige och der laga bevittnad, satte honom ensam i besittning af allt hvad „hon och jag — som orden lyda — tillsamman egt, ärft och förvärfvat“. Den danska släkten var i testamentet afspisad med 200 riksdaler dansk courant. Hvem skulle till slut blifva arfvinge till hela denna betydliga förmögenhet, placerad på båda sidor om Sundet?

Samtiden antog, att fröken Birgitte Catharina Rosenvinge, den danska systerdotterdottern till fru Agathe, som äfven efter hennes död kvarstannade i Reisers hus, skulle blifva den lyckliga ¹⁾. Reiser tycktes härutinnan bestämd. Han anförtrodde åt mer än en sin afsigt att göra henne till universalarfvinge. Mer än engång talade han därom med kyrkoherden Köping i Örkeljunga, sin själasörjare.

Till en början syntes han emellertid benägen att sälja Lärkesholm. Han lät utbjuda det till salu åt fideikommissarien på Skeinge, baron J. W. Wrangel v. Brehmer, men denne drog sig tillbaka, då han fann, att Reiser väl upptagit inkomsterna, men förteगत onera ²⁾. Föt öfrigt uppgick han i sysslande med bouppteckningen och omsorger om boet samt var redan på väg att öppna en stor process med anledning deraf, att den advokat, hvilken biträdt honom, enligt hans utsago funnit på att vid bestämmandet af sitt arvode insmuggla orden riksdaler specie i stället för daler s:mt. Oförvarandes hade Reiser emellertid undertecknat bouppteckningen och dermed var han till sin förtret fast för summan i riksdaler i stället för daler.

Under detta sysslande med bo och bouppteckning efter fru Agathe framträngde nu hos honom tanken på ett eget, ett Reiserskt testamente. Han var sju år äldre än hon varit vid sin död, så att tiden nog kunde anses vara inne. Och fria händer hade han: det ville han visa.

nyckeln af honom till skåp och visthus samt sjelf på skullen utväga det hö, som bestods vagnshästarne“.

¹⁾ Fröken Birgitte Rosenvinge var dotter af Öfverstlöjtnant Rosenvinge och Edel Maria v. Gersdorf, dotter af fru Agathes syster.

²⁾ Fideikommisset Skeinge — en af dessa skogsegendomar uppemot gamla gränsen — var också en erinring om en till Sverige återvändande, hvars hemkomst belönats med en landshöfdingtitel. Landshöfding A. v. Brehmer, hvilken i markgreffen af Ansbachs tjenst gjort lycka och förmögenhet, hade gifvit denna egendom såsom fideikommiss åt sin systerson, som upptog hans namn. Fideikommisset är nu utbytt mot Hyby i södra Skåne.

Det berättas på Lärkesholm en sägen rörande tillkomsten af detta testamente, hvilken der är allmänt trodd. Den lyder så.

En aftonstund, då Reiser passerade öfver bron i gårdens närhet, fick han plötsligt höra en dof, grafik röst, som ropade till honom: „Reiser, ställ om ditt hus, ty du måste dö!“ Det var hans kammartjenare, som dolt sig under brons hvalf och som nu derifrån lät sin stämma ljuda såsom röst från andevärlden. Hans egentliga afsikt var att duktigt skrämma upp sin gamle herre. Dessutom hoppades han sjelf få komma med i någon punkt af testamentet; innerligt led var han vid sin tienst. Äfven Reiser fick således sanna den satsen, att ingen är stor i sin kammartjenares ögon. Uppskrämd blef han af de ord han hört, och det till den grad, att han begynte föra sig till sinnes mer än en handling från det förflutna, som kräfde försoning. Så uppstod hos honom tanken på det stora välgörenhetsverket. Det var alltså egentligen kammartjenaren, som var upphofvet till detta; men själf fick denne ingenting därför, ty han kom ej med i Reisers testamente. Sådan är sägen och sådan folkuppfattningen.

För vår del äro vi mera benägna att ur hvad som återstår af Reisers papper från hans sista tid söka framleta upphofvet till hans stiftelse.

Bland hans brefvexlingar finnes också en (1779—1780) med dåvarande vice presidenten i Göta hofrätt Christian Fredrik Klingspor, den förste baron Klingspor. De åtskillige processer Reiser hade i hofrätten, vissa omständigheter med afseende på bouppteckningen efter fru Agathe, äfven förslaget att sälja Lärkesholm hade bragt dem i skriftlig förbindelse. I ett af de vaxlade brefven läser man följande rader af Klingspor:

„Herr landshöfdingen med sina considerabla capitaler borde göra sitt namn odödligt för eftervärlden, hvilket eljest med hr landshöfdingens lifs slut så alldeles utslocknar, att få år efter hr landshöfdingens död ingen vet, att någon Reiser, långt mindre en rik landshöfding von Reiser, någonsin varit i världen, utan så snart som andan är ur kroppen, lärer det gå med landshöfdingens lik på samma sätt som alla andras, som dö barnlösa, att de som tro sig genom dödsfallet hafva vunnit tillträde till egendomen, skynda allt hvad skyndas kan att i jorden gömma både kroppen och minnet

af den, som samlat egendomen, hvilken de så med glädt hjerta, fastän i sorgdrägt, tillträda.“

Af denna inledning kunde man kanske förmoda, att presidenten Klingspor skulle hafva rådt Reiser till att under sitt namn upprätta en välgörenhetsstiftelse, men så var dock ej fallet. Han åberopar tvärtom det förtroende han fått af Reiser, att denne till sin arfving tänkte insätta fröken Rosenvinge, och det är genom henne, som efter hans mening Reiser skulle kunna „göra sitt namn odödligt för efterveriden“. Detta skulle ske på följande sätt.

Lärkesholm borde han icke sälja, utan tvärtom dertill lägga all den frälseegendom i nejden, som han dermed kunde förena, och så deraf upprätta ett fideikommiss. Fröken Rosenvinge kunde derefter med Reisers approbation utvälja sig en make och Reiser derigenom få på samma gång både son och arfving. Dertill, slutade Klingspor, ville han då också i sin mån bidraga samt gaf förslag på sina två giftasvuxne söner. Det var väl härför han tillade: „men lät detta mitt projekt vara helt tyst emellan hr landshöfdingen och dess ödmjuka tjennare C. F. Klingspor“. Detta var andra gången, som vänner af den svenska adeln erbjödo sina söner till arfvingar af Reisers „considerabla kapitaler“, men hvarken af en von Kothen eller en Klingspor ville den gamle frondören mellan rikena låta ärfva sig. Detta förde emellertid olycka med sig öfver den eventuella danska arfvingen, fröken Rosenvinge.

Landshöfding Reiser tog nämligen rådet i dess allmänhet, att göra sig en odölig åminnelse, men han var för slug för att ej inse att ett testamente till fröken Rosenvinge skulle leda från och ej till målet. Det är emellertid sannolikt, att just detta bref lemnat första uppslaget till den Reiserska stiftelsen på Lärkesholm, hvilken när den blef bekant skulle bereda de samtida en så stor öfverraskning, emedan alltför många haft hans förtroende om att fröken Rosenvinge, hon och ingen annan, skulle blifva den lyckliga arfvingen till allt hvad han egde.

Presidenten Klingspors anförda bref är dateradt 1779 ²⁷/₁₂. Följande år fortsattes brevexlingen. Presidenten oroade landshöfdingen med påpekande af åtskilliga formella brister vid bouppteckningen efter den affidna hustrun, hvilka satte dess laglighet i fara och kunde gifva anledning till processer med de danske släg-

tingarne ¹⁾. Han säger på ett ställe: „några egna kära anhöriga eller släktingar, som bära namnet von Reiser, äger icke hr landshöfdingen och att låta en hop sämre folk efter sin död rifvas och slitas om en så anseelig egendom, tror jag icke, att hr landshöfdingen finner å propos och långt mindre att det mesta deraf på en sådan grund skulle stanna i advokaters och hycklares händer. Och härvid“, tillägger han, „faller det mig in hvad profeten Hiskias sade till konung David: 'beställ om ditt hus, ty du måste dö!' Och jag säger härvid det, fortsätter han, att hr landshöfdingen, som är en bedagad herre, borde, medan han ännu har goda lifskrafter, ställa allting i sitt hederliga och förmögna bo i den ordning, att han med fullkomlig ro och tranquilitet kan tillbringa sin vidare annalkande höga ålderdom, då krafterna alltid aftaga, men aldrig mera i den åldern tilltaga.“

Detta bref är dateradt Jönköping den 22 april 1780. Hvad Reiser härpå svarat är ej bekant. Men det är troligt, att han anhållit om Klingspors medverkan att få svårigheterna rörande bouppteckningen häfda. På hösten samma år i september berättar nämligen Klingspor, att detta skett och att han ordnat allt „så att egendomen efter sal. frun nu var i hans hand genom testamentet, likaså fast som en fast egendom blir genom 3:dje uppbudet“ ²⁾. — Den 10 november samma år skref nu landshöfding Reiser sitt testamente, men om Klingspor kanske väntat, att detta skulle blifvit affattadt i den af honom antydda syftningen, hade han bedragit sig. Reiser hade fört hvad han med fru Agathe ärft och hvad han sedan förvärfvt i trygghet åt efterverlden. Han hade beställt om sitt hus, men på ett helt annat sätt än presidenten Klingspor önskat och förmodligen äfven hoppats.

Han hade af sin förmögenhet i Sverige upprättat

Lärkesholmsstiftelsen.

Vi öfvergå nu till en redogörelse för denna stiftelse sådan den visar sig i Reisers svenska testamente af den 10 november

¹⁾ Reiser hade nämligen ej i bouppteckningen låtit upptaga hvad kapitaler han egde i Danmark och „utrikes“, men blott nämt, att han der egde „ansenliga“ sådane. Värderingsmän hade ej heller användts. I trots af all försigtighet var alltså testamentet angräpligt.

²⁾ 1780 ¹⁵/₁₀ Jönköping.

1780 ¹⁾. Men först några ord angående de donationer, som inleda testamentet.

Till sin broders, kapten C. G. v. Reisers slägt „som han intet känner eller någonsin sett“, sina egna enda arfvingar, „hvilka efter fadrens död icke fått den opdragelse de bort hafva“, skänker han nu i ett för allt 12 000 dr smt.

Hans tankar återgå också i detta känsliga ögonblick, när det gälde att säga världen farväl, till stackars Lena Barfod, som engång i hans ungdom hållit på att hindra den lefnadsbana, på hvilken han nu blickade tillbaka. Från dess höjder hade han ej riktigt följt med hennes, som gått i det obemärkta, men hade dock förnummit, att hon ännu skulle vara till i lifvet: han skänker henne nu en en gåfva af 6 000 dr smt. Men skulle hon vara död förr än han sjelf med döden afgått, så borde den läggas till hans stiftelses öfriga kapitaler ²⁾.

Åt fröken Birgitte Rosenvinge, den presumtive arfvingen af förmögenheten i dess helhet, bestämdes endast en lifstidsränta å ett kapital af 15 000 dr smt, dock blott så länge, som hon förblefve ogift eller ännu ej kommit i åtnjutande af det underhåll i Vemmetofte frökenkloster, hvartill hon var berättigad.

Den stora och viktiga punkten i testamentet är emellertid den om Lärkesholms stiftelsen.

Lärkesholms och Lärka säterier skola vid hans död med byggnader och afkastning, „vid hvardera godset fallande reuener af hvad slag de vara må, inkomster af skog, landgille, tionde, åker och äng, såsom säd och hö med deraf hållande kreatur och afvel, sikte-

¹⁾ Anders von Reisers testamente 1780 ¹⁰⁾ bifogas in extenso i Bil. I, 1—12.

Äfven i fråga om sitt testamente höll Reiser på att vara både svensk och dansk. Han gjorde ett svenskt testamente rörande sin egendom i Sverige och ett danskt rörande den danska egerdomen. „För att undvika all vidlyftighet“, säger han i det svenska testamentet, „har jag gjort särskild disposition om hvad jag eger i Danmark och Tyskland, så att detta testamente intet har någon gemenskap med hvad jag utomlands äger“. Angående hans danska testamente är ingenting bekant.

²⁾ Lena Barfod öfverlefde Reiser och fick hans gåfva.

njöl- och sågqvarnar“ användas för att bereda fri boning och underhåll åt 10 personer af adel (5 män och 5 fruntimmer) samt likaledes åt 10 oadeliga. De af adel skola bo på Lärkesholm, de af oadel på Lärka, och de förra hafva något mera än de senare. Ogifta, enkor eller enklingar måste de vara. Till direktörer för denna stiftelse utnämnas i testamentet prosten i N. Åsbo härad och kyrkoherden i Örkeljunga eller, derest de icke vilja åtaga sig detta, tvänne af landshöfdingen i Kristianstads län dertill utsedde. Denne är stiftelsens öfverdirektör. Om godsens förvaltning genom dem, om deras arvoden gifvas bestämmelser; likaledes angående pensionernas belopp. Flere än 20 pensionstagare få ej utnämnas „ty det är bättre att dessa skäleligen hafva födan, än att många skola svälta“. Om sättet för deras antagande, deras lefnadsinrättning på gårdarne gifvas föreskrifter.

Företrädesrätt till pensions åtnjutande såväl på Lärkesholm som på Lärka „ehvarest först ledigt är“, har alltid och framför alla andra den, som kan bevisa sig vara af landshöfding v. Reisers eller fru Agathe Urnes slägt, antingen densamme är svensk, dansk eller tysk ¹⁾.

Men vid sidan af denna välgörenhetsstiftelse bestämmer testamentet också att på Lärkesholms egor skall

1) uppbyggas ett skolhus och inrättas en *skola*, kostnadsfritt tillgänglig för godsets och hela Örkeljunga sockens innevånare att „de der må uppfostras att blifva nyttiga medborgare uti fäderneslandet, om de vilja“. Till grundkapital för denna stiftelse skänkes 3 000 dr smt och derjemte skall

2) uppbyggas och inrättas ett *arbetshus*, sådant som direktörerna och landshöfdingen finna nyttigast. Härtill skänkes ett kapital af 6 000 dr smt.

¹⁾ Se angående detaljbestämmelserna Bil. I.

Huruvida någon finnes af Reiserska släkten, som skulle kunna göra anspråk på denna företrädesrätt är ovisst; på 1810-talet fans bland ofrälse pensionärer en enka, Katarina Reiser. Af Urneslägten finnas numera qvar endast två personer. Den är i utdöende. Men utgående från fru Agathes systrar torde ett stort antal släkter i Danmark kunna inrymmas under denna paragraf af testamentet, såsom Lüttichau, Gersdorf, Rosenvinge, etc. En slägt, som med rätta kan anses ega anspråk på understöd inom denna stiftelse — liksom

Slutligen anslås, sedan dessa poster utgått, allt hvad stiftaren för öfrigt kan ega i Sverige till bildandet af ett kapital, som jemte hvad arbetshuset kan afkasta skall användas till skol- och arbetsinrättningens vidmakthållande och utvidgande. — Alltid skall något af räntorna läggas till detta kapital.

Sådant är det ursprungliga testamentet. Han förbehåller sig att senare genom en kodicill göra tillägg och ändringar häri.

Detta testamentstillägg, dateradt 1782 ^{28/3} Helsingborg, innehåller följande bestämmelser: ¹⁾

Vid sidan af Lärkesholms och Lärka pensionsanstalt, som är grundad på inkomsterna af godset, ställes ett kapital om 35 000 dr smt, som skall användas till pensionshusens, skolans och arbetsinrättningens anläggande, förbättrande och utvidgande, ett *Reservkapital*, hvars ränta efter testamentets innehåll användes. Af det samma bör dock följande poster först utgå:

a) till fattigt bondfolk, enkor och fader- och moderlösa barn på Lärkesholm och Lärka gods att utdelas den 3:dje november (Reisers födelsedag) räntan af 600 dr smt;

b) till främmande, vandrande fattige att utdelas samma dag räntan af 100 dr smt;

c) till fattige i Örkeljunga socken räntan af 200 dr smt att äfvenledes samma dag utdelas;

Af all hans öfriga qvarlätenskap skall bildas ett *Fideikommisskapital*, till hvilket äfven lägges det kapital om 15 000 dr smt, hvaraf räntan tillfaller fröken Rosenvinge under hennes lifstid. — Deraf utgår:

a) till kuratorerna hvardera 600 dr smt årligen;

b) till 10 „hederliga, fattiga jungfrur, hederlige mäns döttrar“ brudgåfvor à 200 dr smt och till 10 „ärliga, flitiga och beskedliga, fattiga bondepigor“ brudgåfvor à 100 dr smt;

dess medl-numar också under snart två århundraden varit i behof af sådant — är utan tvifvel Walkendorf. Genom fru Agathe Rodsteen Urnes förste man, major Börje Walkendorf, den siste af släkten i Danmark, är det i verkligheten denna släkt, som lagt grunden till den förmögenhet, på hvilken hela Reiserska stiftelsen hvilar.

¹⁾ Tryckt in extenso i Bil. II. :3—17.

c) ett resestipendium för utländsk resa till en vid Lunds universitet studerande af adel eller oadel, — det Reiserska stipendiet, hvilket han skall åtnjuta så länge han vistas på resa och fortsätter sina studier. Alltsom kapitalet och räntorna växa, skola flera stipendier upprättas och desamma förbättras.

Sådan är den Reiserska stiftelsen på Lärkesholm i de grunddrag testamentet af 1780 ^{10/11} med dess kodicill af 1782 ^{28/3} angifver. Den är, såsom af detta framlyser, ej utan en viss storhet i sin anläggning. Ett gods om 5 hela hemman och 3 750 tunnlands vidd med tvenne bebyggnader anslås till boning och underhåll åt ett antal behöfvande pensionstagare. Vid sidan deraf grundas en skolinrättning och ett arbetshus till andlig och materiell förkofran för godsets befolkning. Genom brudgåfvorna och ett stipendium sträcker sig blicken utanför stiftelsens trängre krets.

Det undgår ingen att vid stiftelsens materiella grundläggning godsets utvecklingskraft ej blifvit tagen med i räkningen. Godset förutsattes tvärtom vara stillastående, inskränkt till bestående förhållanden. Och ej underligt: utvidgningen af ett gods' inkomster utöfver landgillet och arbetsprestationerna var en för det föregående århundradet omöjlig tanke. Men denna faktor, hvilken af stiftaren sjelf ej blef tagen i beräkning, är det som emellertid i framtidens hand engång åt denna stiftelse skall bereda en helt annan utveckling än den under det århundrade, som förflutit, varit i stånd att uppnå. Grundvalarne dertill äro under nuvarande förvaltning lagda framför allt genom en planlagd rationel skogshushållning.

Men om sålunda hos stiftaren, från hans tids ståndpunkt, röjer sig i fråga om sjelfva stiftelsen både blick och omsigt, så innehåller testamentet i fråga om hans person åtskilliga drag, som klart förråda den typiska rokokopersonlighetens litenhet och fåfängligbet. Dit höra alla de småaktiga bestämmelserna angående hans sista hviloplats och dess utsmyckning. Han är till det sista fänriken, som kommit sig upp i världen: den förnäma krets, till hvilken han i lifvet uppsvingat sig, släpper han ej ens i döden. Dör han i Sverige — heter det i testamentet — skall han hvila i den graf i Örkeljunga kyrka, som tillhör honom såsom egare af Lärkesholm, och

han vill der ej hafva annat sällskap jemte sig än gammal adel, fint folk: „Herr Arild Swave till Lärkesholm och General-Löjtnanten och Kommendören Friherre Berndt von Liewen med hans Grefvinnu Anna Malena Taube“¹⁾. Salig hustrun, fru Agathe, får då stanna qvar i denna graf, der hon redan nedsatts. Det skall inristas på grafstenen hvad allt för förnämt folk under denna hvilar²⁾, och grafven skall derefter för evigt tillslutas. Dör han deremot i Danmark, vill han begravas der, och då skall fru Agathe från Örkeljunga i Sverige flytta med till Veilby kyrka på Fyen, der han äfven har en graf, och det blir också der anrika män och qvinnor, bland hvilka han vill hafva sitt hvilorum. Då kommer han att ligga i Urneslägtens graf, och salig hustruns förste man, major Börje Walkendorf, är der ingen rival, som han nämnes att utesluta. Men då säljer han till den högstbjudande för sin stiftelses räkning Örkeljungagrafven med både generalen, friherre, v. Liewen och hans grefvinnu samt gamle herr Arild Swave till Lärkesholm med.

Hvar han nu också får sitt hvilorum, om i Sverige eller Danmark, så skall han och äfven fru Agathe hvila i marmorsarkofager, som han sjelf beställt, och i kyrkan skola stiftelsens direktörer låta upphänga von Reiserska och Urneska vapnen i färger och förgyllning samt hans riddareorden: derunder skall i förgyld skrift stå antecknade födelse- och dödsdag, namn och karakter.

Sådan var han i lifvet och i döden. Men tilläggom till hvad försonande testamentet i dess egentliga kärna innehåller också den punkt, genom hvilken han förklarar sin vilja vara, att de fattiga bönderna och torparna på Lärkesholm skola njuta „en liten douceur efter hans död“. Han förordnar, att det skall gifvas åt hvarje bonde,

¹⁾ Vördnaden för anorna och tillfredsställelsen att se namnet von Reiser på grafstenen förenadt med namnen Swave, v. Liewen och Taube hindrade dock ej att processgnatet mängde sig in i testamentet. Från sin plats i Örkeljungagrafven uteslöts sålunda genom bestämmelse i testamentet fru Hedvig Thott († 1778), hustru till ryttmästaren baron C. J. von Liewen, med hvilken han legat i långa processer om Lärka säteri. Hennes kista skulle ur grafven upptagas „sedan deruti eljest är föga rum och hon intet haft någon egande rätt till samma graf“. Dock skulle på Reiserska sterbhusets bekostnad för henne ett nytt grafställe i kyrkan öppnas. Kunde detta ej ske, skulle hon med de andra ur grafven utflyttade begravas i kyrkogården.

²⁾ Se grafskriften Bil. I, 9.

„som intet är mig något skyldig“, 20 dr smt. De som äro honom skyldige få, de också, 20 dr smt, men — som qvittning på sin skuld. Resten förblifva de skyldige till hans stiftelse.

Det var, som man ser, äfven när han ville göra godt, något af den obeveklige, gamle penningkrämaren qvar i honom. Sådane äro människorna, sådane blifva de, helst i små tider, när genom egoism och mammonsdyrkan de förlora sig sjelfva i världens yttre ting.

Ej långt efter det han nedskrifvit sitt testamentstillägg, afled Anders von Reiser. Han dog på Bonne Esperance d. 3 augusti 1782 således vid nära 81 års ålder.

II.

Bilden af stiftaren står inför oss. Stiftelsen i dess grunddrag är äfvenledes tydlig. Det kan synas som om teckningen af den förre varit mera utförlig än förhållandena kräft; i verkligheten är det ej heller blott för sin stiftelses skull som Anders von Reiser här blifvit framställd. Den historiska typen, vare sig inom små eller stora förhållanden, har ett sjelfständigt berättigande. Det ligger i en sådan ett historiskt värde; den ger åtskilligt att lära och det ej blott åt en tid utan åt alla. Anders von Reiser är ur det provinsiella och privata lifvets sfer en sådan typ från det föregående århundradet. Och derföre har han här blifvit skildrad. Mensklig skröplighet och fåfänglighet, som låda vid hans nann, hafva ej dolts för ett godt verks skull. Att emellertid derur ett verk utvecklat sig, som ännu bär och alltid skall bära frukt, detta lägger en försöande dager öfver erinringen. Det gläder dubbelt att ur en tom och öde lefnad se ett sådant framspira. Skröpligheten och fåfängligheten äro något menskligt, äfven de, och man får hafva fördrag med dem, helst när de såsom här till slut vändts till godo.

Det återstår nu att i korta drag skildra *Lärkesholmsstiftelsens* historia. Derefter skola vi öfvergå till hvad man känner om Lärkesholmsgodsets äldre förhållanden.

Men först några ord om det minne öfver hans och fru Agathes graf, om hvilket Anders von Reiser under sin lefnad hade så mycken omsorg. Kom det verkligen till stånd? Finnes det ännu?

Såsom förut nämndt afled Reiser i Danmark på Bonne Esperance och ej i Sverige på Lärkesholm. Deraf följde enligt testamentets bestämmelser, att han skulle begrafvas i Veilby kyrka på Fyen i Urnernes släktgraf och att fru Agathes i Örkeljungagrafven nedsatta kista skulle ur denna upptagas och föras till Veilby för att der ställas vid hans sida. Han stiftelses direktörer hade att der draga försorg om de för grafven bestämda marmorsarkofagerna och om upphängandet af de Reiserska och Urneska vapnen — i färger målade och förgyllda — samt af hans så dyrt förvärfvade svärdsorden och den grafskrift han sjelf bestämt ¹⁾. Det händer så ofta att dylika testamentariska förordnanden stanna på pappret, men här blef verkligen åtminstone i hufvudsak ordnad i enlighet med testamentets bestämmelse.

Landshöfding Anders von Reiser och fru Agathe Rodsteen Urne hvila ännu i sina sarkofager i Veilby kyrka. Under ett öppet hvalf stå dessa sida vid sida. Icke vapnen, men bägges porträtter i olja äro fästa i hvalfvet öfver hvardera kistan. De begge sarkofagerna bära så lydande inskrifter ²⁾:

Her under hviler
 Fordum Høy-Welbaarne Herre,
 Herr Landshöfding og Ridder
 af den kongelige Svendske Sværd-orden
 Andreas von Reiser,
 Födt i Gothenborg den 3:die November 1701,
 Död paa Lystgaarden Bonne Esperance
 den 26 Julii 1782,
 Levede i Ægteskab med Frue
 Agathe Rodsteen Urne
 i 30:ve Aar.
 Efter at have tient i begge Naboe Rigernes
 Militaire Etat

¹⁾ Se Bil. I, 9—11.

²⁾ Dessa upplyningar, jemte sjelfvå inskrifterna äro benäget meddelade af kammarherre Basse Fönss till stamhuset Hindsgavl. Andra minnen efter Reiser och hans fru finnas icke i kyrkan. Alltså blefvo förmodligen vapnen der aldrig upphängde.

Med Hader og Nidkjærhed
Og i begge Riiger nødt Distinctioner
i Civil-Etaten

Og nu tilsidst i sit Fædreland
Indrettet gode Stiftelser for de Fattige,
Saa fortjener hans Ihukommelse
At blive i Ærefuld Minde
og udi Velsignelse.

Her under hviler
Fordum Høy-Welbaarne
Frue Agatha Rodsteen Urne,
Født i Holsteen den 21 Junii 1707,
Var først i Ægteskab med
Herr Major Walkendorf
Derefter med
Herr Andreas von Reiser,
Kongelig svensk Landshöfding och Ridder
Af den Kongelige Sværd-Orden,
Död paa Lærkesholm i Skaane
den 19 Junii 1778.

När Reiser hade slutat sina dagar, blef dödsboet taget om hand af danska myndigheter, eftersom dödsfallet timat i Danmark. Bland hans efterlemnade papper vardt då funnet hans testamente af 1780 ¹⁰/₁₁ med dess tillägg af 1782 ²⁸/₃. De voro begge obevittnade, men skrifna med hans egen hand och försedda med hans „anborna sigill“. Innehållet utgjorde den fullständigaste öfverraskning.

Påföljande oktober månad infann sig i Oderljunga prestgård en utsänding från amtmannen i Kjöbenhavns amt, geheimerådet Scheel-Plessen, för att till den i testamentet utnämde exekutorn, den nya stiftelsens kurator, prosten i Norra Åsbo härad kyrkoherden Tyrell uti försegladt konvolut lemna afskrift af testamentena. Han infann sig i samma ärende äfven hos kyrkoherden Köping i Örkeljunga, den andre testamentsexekutorn och kuratorn. Det förorsakade i Oderljunga prestgård hos prosten Tyrell ej

mindre förvåning än i Örkeljunga hos kyrkoherden Köping. Vittnesbörd härom föreligga i de skrivelser, som begge hvar för sig tre dagar derefter läto utgå från sina prestgårdar. I dessa vägrar den ene mottaga det gifna förtroendet utan afseende på hvad fördel det medförde för honom enskildt såsom exekutor och blifvande kurator; den andre uttalar ej mindre sin förundran och synes ej heller vilja lägga hand vid testamentets utförande.

Kyrkoherden Köping skref:

I anledning af det förtroende framlidne herr landshöfdingen och riddaren Anders von Reiser i lifstiden gjort mig såsom dess själasörjare af den goda tanke han hyste för dess såsom eget barn antagna pupille, välborna fröken Brita Catharina Rosenvinge, och ämnade henne den lyckan att vara dess arfvinge, hvaröfver jag på dess begäran öfverlemnadt mitt intyg, strider det alldeles emot mitt samvete att antaga det förtroende, som herr landshöfdingen Reiser i dess disposition mig uppdragit, emedan det helt och hållet hvad Lärkesholms och Lärka gods och gårdar beträffar, strider emot det tänkesätt och yttrande han med sundt förnuft gjort mig förtroende af; fördenskull afsäger jag mig curatelskapet helt och hållet.

Örkeljunga d. 17 oktober 1782.

J. Köping,
Kyrkoherde.

Prosten Tyrells skrifvelse hade följande lydelse:

Det förekommer mig mera än underligt, när jag ser och erfar af högvälborne herr landshöfdingen och riddaren And. von Reisers testamentariska disposition, att han utnämt Lärkesholms och Lärkas gårdar till hospitals inrättande, der likvisst jag så ofta såväl af högvälborne herr landshöfdingen som dess fru i deras lifstid hört, att de förklarar välborna fröken Birgitta Catharina Rosenvinge vara antagen och erkänd för eget barn och arfvinge till säterigårdarne Lärkesholm och Lärka med mera af deras egendom, åtminstone ett hundrade fentio tusende daler silfvermynt, som efter begges deras död välbemälta fröken skulle tillfalla, hvilket jag med ed fästa kan, om så erfordras.

Oderljunga den 17 oktober 1782.

Nils Tyrell.

Detta var alltså begynnelsen: den ene af de till testamentets utförande förordnade bestred dess giltighet; den andre förklarade det stridande mot sitt samvete att vara exekutor och kurator. Detta ledde till att särskilda sysslomän måste förordnas att taga boet om-

händer och dertill blefvo af landshöfdingeembetet i Kristianstads län utsedde öfverkrigskommissarien J. Sandberg och v. landskamreraren Christian Ljunggren. Under deras förvaltning stod boet i Sverige de närmaste åren efter Reisers död. Att det ej här så snart skulle blifva utredt och stiftelsen sålunda snart komma till utförande var att befara då fröken Rosenvinge ej dröjde att bestrida giltigheten af testamentet.

I Danmark försiggick utredningen snabbare. Bonne Esperance såldes för en summa af 2 600 rdr dansk courant. Det rika boet skingrades åt alla håll genom en rad af auktioner. Efter deras slut öfversändes år 1786 8 218 rdr dansk courant. Dermed var boet på dansk sida fullkomligt uppgjort. Samtidigt anlände då från Danmark till Lärkesholm två säckar fyllda med „åskilliga papper“, hvilka betecknades såsom saknande allt värde. Hvad var väl då detta för papper? Jo, bland dem fanns det svenska adelsbrevet från 1761 jemte återstoden af kejsar Ferdinand I:s, det dyrt förvärfvade svärdsordens riddarebrevet af 1767, boupptecknings-, process-, och andra handlingar, som räddats ur förlisningen vid Stenshamn 1765, med ett ord allt detta, som Reiser skattat så högt, ja högst af allt i lifvet. Allt det der fick nu liksom på nåd följa med till hans stiftelse för att, splittrad och förfaret, omsider tjena till framställningen af hans lefnad och af hans personlighet.

På Lärkesholm låg vid Reisers död bouppteckningshandlingen färdig, ty han hade långt i förväg sjelf uppgjort sin bouppteckning. Med ängslig noggranhet hade han i margin antecknat hvad små förändringar som inträffade, ty han ville, att handlingen skulle visa boet precis „som det skulle finnas vid min död“. Det stod då der med sina tenn- och porslinsserverer, sachsiska, engelska och från Marieberg, med den rödmålade kareten och den gröna phaetonen, hans egna och salig hustruns gångkläder, sammetsnattrockarne och silkespompadouren, triumphantroberna med smäck och hermelins- och genottemuffarne, alltsammans ordnad — för att gå under klubban och så utan alla hänsyn spridas kanske bland bönder och ofrälse ¹⁾. Sic transit gloria mundi!

¹⁾ Undantag var gjordt blott för ett enda föremål inom hela boet: Peterssons postilla, som enligt § 2 i testamentet skulle af skolmästaren användas till uppläning för gamla och sjuka pensionister på helgdagarne. Det uppta-

Förvandlingen till reda mynt kunde snart nog verkställas äfven här, men derifrån och till upprättandet af Lärkesholmsstiftelsen i enlighet med testamentet var en lång väg. Ytterst var till en början allt beroende på utgången af den process fröken Rosenvinge väckt angående giltigheten af hela testamentet. Denna process fortgick under åren 1782—1791, då den afslutades genom en af K. M:t 1791 $\frac{4}{4}$ bekräftad förlikning, i kraft hvaraf Birgitte Catharina Rosenvinge till ersättning för sina anspråk bekom en summa af i ett för allt 2 500 rdr specie.

För stiftelsens upprättande hade det ej bådadt mycket godt, att de i testamentet utnämnda kuratorerna, som tillika voro testamentets exekutorer, dragit sig undan all befattning med detsamma. Lärkesholm hade under tiden varit utarrenderadt till ryttmästaren Nils Silfversköld, hvilken afträdde gården 1784 på hösten, då den öfvertogs till förvaltning af de begge ad interim utsedde kuratorerna. Deras förvaltning varade i 10 år 1784—1795, då ändtligen gård och stiftelse öfvertogos af de begge i testamentet utsedde kuratorerna, kontraktsprosten i N. Åsbo härad och kyrkoherden i Örkeljunga. Prosten Tyrell och kyrkoherden Köping hade under tiden affidit, och prosten Nils Ljungman i Gråmanstorp och kyrkoherden Sven Fristedt i Örkeljunga, som trädte i deras ställe, hade visat sig så angelägna om den rättighet och det arvode, hvarom testamentet försäkrade dem, att de i process mot landshöfdingen, baron C. A. Wrangel tilltvingat sig erkännandet af desamma ¹⁾.

Emellertid kom under dessa förhållanden stiftelsen i den af Reisers testamente föreskrifna formen icke till utförande. Sterbhuset hade blifvit så utredt, att de af Reiser anvisade medeln ej

---

ges i bouppteckningen på Lärkesholm ett bibliotek, men „beskadigadt af sjövat-
ten“, förmodligen alltså det vid Stenshamn räddade. Hvad han i sin egenhän-
diga bouppteckning häraf upptager är blott Svenska och Danska lagboken jemte
Modées svenska lagverk, Brockmans och Franckes danska och tyska postillor,
en stor dansk altarbibel och mindre sådana svenska och tyska jemte — Rehbin-
ders adelsmatrikel.

¹⁾ Kgl. M:ts skrifvelse 1791 $\frac{26}{10}$ samt Göta Hofrätts utslag 1794 $\frac{2}{4}$:
„att under inseende af landshöfdingen i Kristianstads län samt med åtnjutande
af det arvode testamentet bestämmer handhafva förvaltningen af landshöfding
Anders von Reisers qvarlåtenskap samt derom enligt testamentet bestyra“.

visat sig tillräckliga, helst när nu också förlikningen med fröken Rosenvinge medtagit en så stor summa som 2 500 specier. På förslag af landshöfdingen baron Wrangel hade därför i Gustaf III:s stadsfästelse af stiftelsen gjorts den förändring, att med uteslutande af de två kuratorerna två direktörer tillsattes att under landshöfdingens inseende ombestyrja förvaltningen samt att pensionärernaingo rätt att mot skälig ersättning för hyra välja bostad hvar de behagade ¹⁾. Såsom skäl till denna senare ganska väsentliga rubbning hade anförts förebyggandet af oordningar, trätor och missnöje emellan många i små och få rum sammanflyttade personer, besparing af löner och underhåll för tjenstfolk samt byggnadens användande till det skolhus, som borde uppföras ²⁾.

Ändtligen kunde 1795 den definitiva styrelsen träda till sitt verk. Detta år, den 28 februari, sammanträdde på Lärkesholm de från sitt uppdrag trädande hittillsvarande kuratorerna Sandberg och Ljunggren och de till detsamma trädande direktörerna, prosten Ljungman och kyrkoherden Fristedt för att inför landshöfdingen friherre Carl Adam Wrangel verkställa styrelseombytet. Redogörelse, som af de förra aflemnades, godkändes, liksom också borgen för de

¹⁾ K. Gustaf III:s stadsfästelse å Anders von Reisers stiftelse Lärkesholm och Lärka 1791 ²⁰/₁₀. Bilagan III, 18—20.

²⁾ Med allt erkännande häraf måste dock upprätthållas såsom en testamentets grundsats, att Lärkesholm och Lärka böra användas till beredande af fria bostäder åt stiftelsens pensionärer. Det är också utan tvifvel denna stiftelses framtidsmål att inom godsens område uppföra för detta ändamål *lämpliga* boningar. Vi begagna tillfället, att här ur ett syneinstrument från 1795 lemna beskrifning af gårdarnes bebyggnad vid denna tid.

Lärkesholm var bebyggt med en korsbyggnad af furutimmer med knutar, träfordrad och täckt med bokspån. Utom utbyggena, som bildade korset, höll denna byggnad 42 alnars längd och 24 alnars bredd. Vinden var indelt till 6 mindre rum. Under byggnaden fanns en hvälfd källare. Byggnaden var gammal, men ansågs ännu länge kunna ega bestånd. — Ett karaktershush, äldre än detta, qvarstod ännu på gården, men betraktades som odugligt.

Ladugården hade fyra längor, 2 om 53 alnars längd, 2 om 26.

Trädgården hade åtskillige äldre fruktträd och buskar, var afdelt i kvarter, hvilka till stor del igenvallats och begagnades som äng.

Lärka gods hade en åbyggnad, som enligt Reisers förordnande skulle användas till skola; denna byggnad var af trä, 43 alnar lång, 15 bred och indelt till sal och 6 kamrar.

senare. Något arbetshus hade ej ännu anordnats: landshöfdingen uppmanade att dermed skrida till verks. För öfrigt förklarade landshöfdingen, att han fordrade det hvarje viktigare ärende rörande förvaltningen. blefve före verkställandet honom till pröfning meddeladt „på grund af det öfverinseende, som i anseende till mitt embete mig blifvit uppdraget“. Dermed blef detta öfverinseende ej ett sväfvande utan ett effektivt. Men med den presterliga förvaltning, som nu begynte, blef landshöfdingen föga nöjd. Enda steg, som t. ex. togs med afseende på arbetsinrättningen, var att direktörerna begärde tillstånd att få uppköpa ull och andra råvaror; dervid stannade det. Landshöfdingen lät också vid det sammanträde, som han 1801 höll med direktörerna på Lärkesholm — årliga sådana hölls der — till protokollet fästa grava anmärkningar deröfver, att den plan han uppgjort till stiftelsens utförande ej följdes. Pensionärerna hade klagat öfver, att de ej utfingo sitt, universitetet att stipendiet ej utgick, och på denna grund hade nu kammarrätten uppställt fordran att erhålla årlig redogörelse för förvaltningen. Men detta kände landshöfding Wrangel såsom en sig för direktörernas skull tillfogad skymf: han ensam hade öfverinseendet sig anförtrodt. Han ålade direktörerna att inom en månad till sig aflemna redogörelse.

Snart fingo direktörerna emellertid en ny herre. Vid upprättandet af Skånska Generalgouvernementet öfvergick nämligen öfverinseendet öfver stiftelsen till gen.-guvernören, exc. Toll. Han fann godsförvaltningen sådan, att han ansåg lämpligt att alldeles befria direktörerna från densamma. En kgl. resolution angående godsets bortarrendering, dat. 1802 $\frac{29}{11}$, blef af gen.-guvernören till dessa öfversänd. Till en början utarrenderades Lärkesholm åt enskild person under åren 1803—1806. Derpå följde dess bortarrendering för längre tid till godsets bönder.

Genom kgl. brefvet 1806 $\frac{13}{10}$ gafs nämligen tillstånd till utarrendering af Lärkesholms och Lärka gods på 50 år emot en årlig afgift i spannmål, och vid den arrendeauktion, som hölls i januari 1807, stannade godsens bönder för högsta budet; d. 14 februari 1807 utfärdades derefter på generalgouvernementskansliet i Malmö af exc. Toll ett arrendekontrakt för 30 bönder. I detta är arrendeafgiften för hela godset bestämd till 182 tunnor „harpad, strid och försvarlig“ säd, hälften råg, hälften korn att i två terminer

betalas till direktören i Örkeljunga, der offentlig auktion å den-
 samma skall anställas. Byggnaderna emottagas efter syn; hvar
 10:de år hålles sådan, och bönderna ansvara för vidmakthållandet
 af husen liksom för onera utom rustningsafgiften. Skogen får ej
 nyttjas utan efter utstämpling „som högst blifver 12 famnar ved“;
 vindfällan anses kunna förslå till vedbrand jämte torfmossarne, hvilka
 äfven böra användas för brännerihuset. — Fattighjon på godset un-
 derhållas af arrendatorerna, som deremot befrias från deltagande i
 socknens fattigvård. Torparne ställas under deras fria disposition
 „dock med all kristlig och menskelig behandling enligt deras antag-
 ningssedlar“. Men lydriad och hörsamhet skola dessa bevisa sina
 herrar, bönderna. Ollongäld, jagt och fiske öfverlemnas fritt och
 obehindradt åt dessa. Åbo skall vid ledighet af direktörerna anta-
 gas, men arrendatorerna ega att föreslå, hvem de dertill skickligast
 anse, och de som äro födde på godset ega företräde framför andra,
 om mot fräjden intet är att påminna.

Säterierna öfverlemnades till arrendatorerna „med åker och
 äng att bruka, odla och förbättra såsom för dem och för egendo-
 men förmånligast synes“.

Med denna bortarrendering var en period af femtioårigt stilla-
 stående för Lärkesholmsgodset besegrad. Ej mycket annorlunda
 blef förhållandet med stiftelsen. Gen.-guvernören exc. Toll, som
 trädte i landshöfdingens ställe, ingrep emellertid med kraft och myn-
 dighet här som på andra områden. Han höll möten med direktör-
 rerna, affordrade dem redogörelse, anordnade revision, som föran-
 ledde, att de 1804 begärde förordnande af biträde vid förvaltningen.
 Ansvarsfrihet för 1795—1802 gafs under detta år, och sedan kom
 det i bruk, att räkenskaperna årligen framlades. Han utnämner
 sjelf pensionärer och stipendiater; han utfärdar konstitutiorial för
 skolmästaren. Instruktion för denne utfärdades äfven vid denna tid.

Genom bortarrenderingen upphörde för de presterliga direktör-
 rerna den befattning med godsets förvaltning, som hittills föga lämpligt
 hade hvilat på dem. Den inskränkte sig härefter till uppbärande
 af arrendespannmålen och dess försäljning, syneförrättningar, bygg-
 nadernas vidmakthållande samt en tillsyn öfver skogen, hvilken vis-
 serligen hade bort vara bättre än den nu blef, utöfvad af en skog-
 vaktare under de begge på afstånd boende prestmännens uppsigt.

Större svårigheter beredde förvaltningen af stiftelsens fonder. Till denna förvaltnings egendomligheter hörde, att på grund af en landshöfdingembetets resolution 1797 ¹⁴/_s fonderna voro fördelade mellan de begge direktörerna, så att kontraktsprosten i N. Åsbo härad hade en del om hand, kyrkoherden i Örkeljunga en annan, och att de efter godtfinnande och hvar för sig under ensamt ansvar egde att göra dem fruktbara. Några föreskrifter angående formen för utlåning, arten af säkerhet och dylikt funnos icke. Gemensam redogörelse afgafs ej heller. Det hela tillgick fullkomligt patriarkaliskt, och förvånande är, att dessa fonder ej lidit större förluster, helst för åtskilliga af direktörerna förvaltningen blef en orsak till balanser och obestånd. Det synes ej engång hafva funnits kassaskåp i prestgårdarne till medlens förvaring, utan var t. ex. grunden till ena direktörens, prosten Berings i Örkeljunga balans, att han 1838 genom inbrottsstöld förlorade en större penningssumma, aflagd dels till pensioners utbetalning, dels också till utlåning för fondens räkning ¹⁾. Till en början hade direktörerna haft ungefär lika stora andelar af kapitalet sig anförtrödda, men med tiden kom jemte uppbördens hufvuddelen af detta att hvila på kyrkoherden i Örkeljunga. Decharge gafs af landshöfdingen såsom stiftelsens „öfverdirektör“; så kallas han gerna af sina „underdirektörer“.

Vid sitt anträde till öfverinseendet öfver stiftelsen sökte landshöfding G. v. Rosen (1838—51) införa den reform i förvaltningen, att de begge direktörerna ikläddes gemensam ansvarsskyldighet och afgåfvo gemensam redogörelse samt att alla säkerhetshandlingar blefve jemte årliga räntorna insända till förvaring i länets ränteri, hvarifrån sedan medlen vid behof skulle utanordnas. Men häremot gjorde den ene direktören, fältprosten Hjertstedt, invändning: han ville ej ansvara för meddirektörens åtgärder och yrkade i stället på fördelning af kapitalerna till jemt hälften på vardera direktören samt ansvar i förhållande härtill. Landshöfdingen yrkade äfven borgens ställande, men detta såväl som öfriga förslag bestredos på det lifligaste, enär testamentet ej derom något nämde. Och emot detta bestridande, nedlagdt i en formlig „underdånig reservation“,

---

¹⁾ Uppgift af fältprosten Hjertstedt i Odelrljunga i hans reservation till protokollet 1839 ⁷/₁₂.

kunde ej de af landshöfdingen föreslagna nyttiga reformerna genomföras, utan förblef allt vid det gamla häfdvunna. Dock öfverenskommo direktörerna, att en relation om förvaltningen och revisionen årligen borde tryckas och åtfölja någon af provinsens tidningar ¹⁾. Intill dess hade Reiserska stiftelsen för den stora allmänheten tett sig såsom i viss mån ett arcanum.

Det var förbehållet den kraftfulle, alltför kort inom Kristianstads län verkande landshöfding Emil von Troil (1856—59) att här inom alla förhållanden åstadkomma ordning och reda. Vid det första styrelsemöte, till hvilket han, åtföljd af landskamreraren Anton Lychou, infann sig (1856 ^{7/11}), framlade han redan förslaget till det *Reglemente rörande förvaltningen af Reiserska stiftelsen*, hvilket efter att vid följande årsmöte (1857 ^{11/11}) ånyo hafva blifvit granskadt och sedan justitiekanslerns yttrande deröfver inkommit, blef af Kgl. M:t stadfästadt under d. 3 februari 1860 ²⁾.

Detta reglemente innehåller nu gällande stadgar för stiftelsen. Genom dem har styrelsen blifvit organiserad på ett mera tillfredsställande sätt än förut. Vid sidan af de båda direktörer, hvilka ega sitt uppdrag i kraft af testamentet, har i styrelsen blifvit insatt en tredje ledamot, som af landshöfdingen utnämnes ³⁾. Stiftelsen fördelas genom reglementet i tvänne afdelningar:

Reiserska pensionsanstalten
och *Reiserska fideikommisset*.

¹⁾ Styrelseprotokoll 1839 ^{16/11}; i underdånig reservation 1839 ^{7/12} säger fältprosten Hjertstedt: „hvarken jag eller förmodligen någon af mina efterträdare skulle ingå på ett så vådligt företag, som att ikläda sig ansvar för den andre“.

²⁾ Se Bil. IV, 21—26.

³⁾ Denne ledamot skall vara bosatt inom N. Åsbo härad (§ 4). Afsigten härmed är att till stiftelsens förfogande ständigt skall finnas en för praktiska värf mera särskildt utbildad person, än annars alltid skulle kunnat påräknas. Vid lika röstetal har K:s Befallningshafvande utslagsröst. Hvad som i sin tid hände den välmente landshöfding Georg von Rosen, att nämligen se sig vid berättigade reformförslag öfverröstad och hindrad af sina „underdirektörer“, skulle näppeligen numera kunna hända. I § 4 stadgas äfven, att K:s Befallningshafvande eger att i gifna fall förordna direktörer ad interim samt meddela tjänstledighet. Af egen maktfullkomlighet hade landshöfdingen redan förut vid tillfälle af balans och konkurstillstånd för direktör — samt i öfrigt oförmögenhet att bestrida direktörskapet — nödgats förordna andra direktörer

Den förra uppbäres af säterierna Lärkesholm och Lärka med underlydande och en fond, som vid bokslutet 1859 $3\frac{0}{4}$ utgjorde 117 565 kronor 75 öre; det senare af en fond, som vid samma tid utgjorde 17 256 kronor 30 öre. Reiserska pensionsanstalten skall jemte kostnaderna för stiftelsens förvaltning utreda de tjugo pensionerna, (10 för frälse, 10 för ofrälse, ogifta, enkor eller enklingar), utdelningen af 36 kronor $\frac{3}{11}$ hvarje år, nödiga medel till ett arbetshus samt underhåll af skolan med herbergshus på Lärkesholm.

Reiserska fideikommissets fond har att bestrida brudgåfvorna (högst 20 till antalet) samt ett eller flera stipendier om 400 kronor.

Stiftelsens tillgångar böra årligen ökas, fideikommissets med minst 266: 67 årligen. En af direktörerna är kassadirektör. Hans redogörelser aflemnas årligen till landshöfdingeembetet för att i landskontoret granskas; inventering af säkerhetshandlingar förrättas af landskamreraren vid det första af de två möten, som direktionen årligen håller på Lärkesholms gård första onsdagen i april och oktober månad „klockan nio förmiddagen“). Hvert femte år granskas direktionens förvaltningsåtgärder af tre af Kgl. M:t utsedde revisorer hvilka gill K. M:t afgifva underdåntg berättelse om stiftelsens tillstånd och förvaltning.

Under den förvaltning, hvilken enligt detta reglementes former sedan 1860 varit förd, hafva intill år 1892 fonderna vuxit från 134 822 kronor 5 öre till 224 092 kronor 33 öre ¹⁾. Onekligen ett

än de genom testamentet berättigade; så 1839—1848 hofkamreraren, kronofogden Christ. Billing och fältkamreraren Gjertz 1852—1857.

Men förvaltningen lyckades ej ännu derigenom vinna en fullkomligt offentlig och af direktörernas enskilda affärer orubbad karakter. Det är först genom Reglementet af 1860, som denna vunnits.

¹⁾ Sammandrag öfver Redogörelsen för von Reiserska Stiftelsens Fonder År 1891.

Debet.

Behållning från år 1890.

Enligt Redogörelsen för Pensionsfonden	181 409: 07	
” ” ” Fideikommissfonden	30 233: 88	211 642: 95
Inkomster.		
Enligt Redogörelsen för Pensionsfonden	11 125: 84	
” ” ” Fideikommissfonden	1 323: 54	12 449: 38
	Summa kronor	224 092: 33.

godt och glädjande resultat, helst vid jmförelse med de föregående 70 åren! De granskningar af direktionens förvaltningsåtgärder, hvilka hvart femte år göras af särskilda revisorer i berättelser till K. M:t, finnas icke bland stiftelsens handlingar och hafva ej vid utarbetandet af denna framställning varit tillgängliga, då de insän-

Kredit.

Afskrifning.

Enligt Redogörelsen för Pensionsfonden		1 313: 04
--	--	-----------

Utgifter.

Enligt Redogörelsen för Pensionsfonden	9 346: 89	
” ” ” Fideikommissfonden	939: 83	10 286: 72

Behållning till år 1892.

Enligt Redogörelsen för Pensionsfonden	181 874: 98	
” ” ” Fideikommissfonden	30 617: 59	212 492: 57
	Summa kronor	224 092: 33.

*Specifikation å Stiftelsens inkomster och utgifter:*Enligt *Pensionsfondens* räkenskaper för år 1891 utgjorde

Inkomsterna

Ränta å utlånta medel	7 927: 61	
Arrenden	3 057: 43	
Af Staten, för 2:ne Soldatrotar	65: 80	
” ” till gosse-slöjdskolan å Lärkesholm	75: —	11 125: 84

Utgifterna

Afskrifning å Godset (Skatter, Skogsförvaltningskostnader m. m.)	1 313: 04	
Pensioner och gratifikationer	2 577: 67	
Stiftelsens Skolor	2 990: 45	
Herberget	807: 85	
Pensioner åt Stiftelsens f. d. tjenare	467: —	
Diverse, reparationer m. m.	1 079: 70	
Förlust på Arbetshuset	157: 74	
Förvaltningskostnader, Syneförrättningar m. m.	1 266: 48	10 659: 93.

Enligt *Fideikommissfondens* räkenskaper för år 1891 utgjorde

Inkomsterna

Ränta å utlånta medel		1 323: 54
---------------------------------	--	-----------

Utgifterna

Brudgåfvor	933: 36	
Till Consist. Academicum i Lund	6: 47	939: 83.

Östra Ljungby den 16 Februari 1892.

P. Sivarsson,

Kontraktsprost i N. Åsbo härad, Kassa-Direktör.

das direkt till Kgl. Eklelesiastikdepartementet och förblifva otryckta ¹⁾; endast då anmärkningar framstälts, meddelas de direktionen till förklaring. En anmärkning af helt och hållet historisk natur och gjord utan annat uppdrag än historieskrifvarens torde emellertid ej böra saknas i denna framställning; den är afsedd mera för det kommande än i fråga om på det förflutna.

Ett är i landshöfding Anders v. Reisers stiftelse klart och obestriddigt, nämligen „att alla *revenueer af Lärkesholm och Lärka gods skola användas till underhåll för 20 fattiga personer, 10 af adel och 10 ofrälse*“. Denna bestämmelse intager första rummet i hans testamentariska förfogande, och han har i detalj äfven bestämt sättet, huru detta skall utföras. I fråga om detaljerna häri har genom 1791 års kgl. bref timat rubbning; men hvarken i detta eller i 1860 års reglemente har i fråga om hufvudbestämmelsen någon sådan skett eller kunnat ske. Lika obestriddigt är också, att Reiser i andra rummet upptagit i sin stiftelse en skolinrättning, till hvilken han skänkt ett kapital af 500+150 rdr specie, hvars ränta skall användas till skolmästarens lön och nödiga böckers inköp. Han har visserligen sagt, att „icke allenast de som bo på Lärkesholm och Lärka gods, utan ock uti hela Örkeljunga socken, der kunna fritt låta deras barn gå i skola, om de vilja“, men detta gäller tydligtvis ej så, att landshöfding Reiser skulle anslagit Lärkesholms och Lärka gods till någon skolinrättning för Örkeljunga, och hvarken kgl. brefvet 1791 eller reglementet af 1860 gifva stöd åt en sådan tolkning af hans testamente. Angående räntorna af kapitalet stadgas äfven, att de skola användas till alla inrättningarnes „oändliga vidmakthållande och utvidgande“. Emellertid har skolväsendet kommit att ställa pensionsinrättningen i skuggan, då af stiftelsens inkomster (1891) 3 798: 30 utgå till skolor och skolherberge, hvilka uppförts på stiftelsens bekostnad, medan pensioner och gratifikationer utgå med 2 577: 67. Pensionerna — vi återkomma härtill — utgå med samma belopp, hvartill de bestämdes 1839 d. v. s. de hafva icke på 50 år rönt någon förhöjning, medan utgifterna för skolinrättningarne under samma tid mångdubblats.

¹⁾ Om reglementet affattats några år senare, skulle otvifvelaktigt dessa redogörelser kommit att i stället inlemnas till landstinget.

Vi skynda nu att lemna en kortfattad öfverblick öfver de i reglementet angifna fälten för stiftelsens verksamhet.

Pensionsstiftelsen. Först 10 år efter Reisers död trädde hans stiftelse i kraft. Pensioner begynte då att utdelas, när i Gustaf III:s stadfästelse af testamentet den fria boningen och underhållet på Lärkesholm och Lärka förändrats till årliga pensioner i penningar. Pensionsbeloppen utgjordes till en början — hyresersättning inberäknad — 25 rdr för frälse, 15 rdr för ofrälse. Småningom kunde de dock höjas, så att de 1813 utgingo med resp. 30 och 20 rdr b:co. 1822 höjdes de till 66,32 och 48 rdr b:co. En tid (1812) utgjorde pensionärerna 24, således flera än testamentet bjöd och, då fonden, tillät det, beviljades tillskott. Ett försök att införa survivancer afböjde generalguvernören Toll. På grund af testamentets bestämmelse infördes vid tillsättningen en viss „tour“ mellan direktörerna. Af landshöfdingen greve A. de la Gardie stadfästades denna 1831 $\frac{3}{4}$ på det sätt, att sedan direktörerna haft hvar sin „tour“ att tillsätta, landshöfdingen också fick sin, och härvid har det sedan förblifvit. Exc. Toll lät i pensionsbrefven, hvilka utfärdades i guvernementskansliet intaga den bestämmelsen, „att i händelse någon af landshöfding v. Reisers eller dess frus släktingar, in- eller utländska, skulle sig anmäla såsom bevisligen i trängande omständigheter, att då af de för en och hvar utsatta pensionssummor så mycket borde afdragas, som kunde utgöra fulla pensionen för dylika släktingar“ ¹⁾.

Vid landshöfding von Rosens anträde till öfverdirektörskapet, bestämdes 1839 $\frac{16}{11}$ pensionernas belopp till 150 kronor för adliga och 100 kronor för oadliga pensionärer. Och därvid har det alltsedan förblifvit. Då pensionärernas antal fortfarande utgör 20, 10 af adel och 10 ofrälse, belöpa sig de samlade pensionerna till en summa af 2 500 kronor. Vid sitt årsmöte 1844 $\frac{18}{4}$ beslöt direktionen, att jemte de 20 ordinarie pensionerna gratifikationer äfven skulle årligen utgå „enär tillgångarne det tilläto och antalet af pen-

¹⁾ 1802 $\frac{18}{10}$. Bland andra, som man från denna tid finner utnämnda till pensionärer, stå också upptagna kornetten C. F. Walkendorf (1805 $\frac{12}{1}$ † 1808) och bagarenskan Gunilla Reiser († 1813).

sionärer icke finge ökas¹⁾. Utdelandet af gratifikationer grundar sig på häraf uppkommen häfd, ej på testamente eller reglemente ¹⁾.

Skolinrättningen. Punkten i testamentet om skolans upprättande blef såsom vi sett, af stor betydelse för pensionsstiftelsen. Att uppförandet af särskildt skolhus kunde insparas derigenom att en af gårdarne dertill användes, var kanske den förnämsta orsaken till att underhållstagarne ej efter Reisers förordnande kommo att bebo Lärkesholm och Lärka, utan i stället afspisades med pensioner ²⁾. Den har äfven sedan i sin mån förorsakat, att pensionerna blifvit så obetydliga som de äro. Då skolan först inrättades, blef hon inrymd i boningshuset på Lärka gård, men flyttades efter bort-renderingen 1807 till det hus, som blifvit uppfördt för arbetsinrättningen. Instruktion för skolan utfärdades 1810 af direktören, kyrkoherden Fristedt i Örkeljunga. Enligt denna skulle undervisningsämnen vara: kristendom, skrifning och ritning samt något latin. Hvar och en af Örkeljunga sockens innevånare ansågs ega rätt att låta inskrifva sina barn i skolan. Önskades vidsträcktare undervisning borde särskild öfverenskommelse träffas med skolmästaren. Det äldre skolhuset stod och förföll; när ett nytt måste uppföras, beslöt direktionen att inköpa en hemmansdel i V. Spångs by ($\frac{1}{24}$ dels mtl) i afsigt att förlägga skolan beqvämare för Örkeljunga socken. Ett sockenintresse i fråga om skolan fans och blef som man finner, då af direktionen erkänt. Ännu var ej heller allmänna lagen om folkskolors inrättande med dess förpliktelser för hvarje socken utgifven; den kom först 1842. Vid direktionens möte 1839 ^{16/11} beslöts att åt de skolbarn från Örkeljunga, som bodde på längre

¹⁾ Visserligen säger testamentet, att ej flera än 20 pensionärer få antagas, men anger tillika såsom grund dertill, „att det är bättre, att desse skäligen hafva födan, än att många skola svälta“. Räcka blott en gång inkomsterna af de båda gods, hvilka äro pensionsstiftelsen uteslutande förbehållna, så kan alltså nog pensionärernas antal också ökas. Pensionärerna ega enligt testamentet rätt till 1) fri boning och vedbrand 2) samtliga inkomster af godsen till underhåll, vare sig samfäldt åtnjutna eller på hvar och en fördelade. Reiser har blott föreställt sig, att inkomsterna ej skulle kunna blifva tillräckliga för flera än tjugo.

²⁾ Gustaf III:s stadfästelse 1791 ^{26/10}, § 2.

afstånd, bereda herberge inom V. Spång samt att stiftelsen skulle draga försorg om 12 fattiga barn, hvilka borde erhålla fri undervisning och fullt uppehälle under lästerminen jemte hjälp till kläder; af dessa skulle 4 vara från Örkeljunga socken (2 från Lärkesholm) och de öfriga 8 från Kristianstads län (1842 inskränktes antalet till 6, 3 från Lärkesholm och 3 från Örkeljunga). Landshöfding v. Rosen hade gjort framställningen om detta skolherberges upprättande, hvilket sedan häfdmessigt bestått utan att ega direkt stöd i Reisers testamente. Skolmästarens lön, som enligt testamentet borde utgå af räntan å det till skolan donerade kapitalet, blef allt klenare. 1815 utgjorde den blott 30 rdr b:co. Det beviljades då 1816 af af landshöfdingembetet 4 tr råg och 2 tr korn till lönefyllnad. 1839 höjdes lönen till 16 tr spannmål och 200 rdr b:co i penningar jemte fri boning, vedbrand och foder till 2 kor. 1856 utgjorde utgifterna för skolan 343 rdr i löner och arvoden samt 437 rdr i diverse utgifter ¹⁾.

Lärare var under en lång följd af år Otto Lundahl, en för sin uppgift högst intresserad man, som här inom en undangömd, ringa krets fullgjort ett godt lefnadsarbete. I en skrifvelse af 1840 ^{27/7} framlägger han för direktionen af Reiserska stiftelsen planer till undervisningens ordnande, som först i en långt senare tid kommit till allmänt utförande: åskådningsundervisning, slöjd, trädgårdsskötsel, gymnastiska öfningar.

Sedan denna tid, i synnerhet under nästföregående årtionde, har skolväsendet här, i bredd med den allmänna undervisningens utveckling, tagit betydande steg framåt. Emellertid kan man väl säga, att derest skolan alltjemt skulle utvecklas i samma förhållande, hon skulle göra till bisak inom Reiserska stiftelsen hvad som enligt stiftelsebrevet är dess hufvudsak: pensionsinrättningen. Skolväsendet på Lärkesholm omfattar 1) folkskola för gossar 2) folkskola för flickor 3) småskola (samundervisning) och 4) slöjdskola. I närheten af Lärkesholm har ett nytt skolhus blifvit uppfördt — ett litet skolpalats på landet i vacker omgivning, förträffligt inredt och med väl bestyrda skolor.

¹⁾ Prosten O. B. Rosenblads räkenskap öfver förvaltningen 1856 ^{30/4}.

Arbetshuset. När landshöfding v. Reiser anslog 650 riksdaler specie till skolan, bestämde han 1 000 specier till inrättande af ett arbetshus, „hvarest fattiga folk kunna få förtjena något till födan“, och han tänkte sig att vinsten deraf skulle komma att bidraga till hans stiftelses utvidgning och underhåll. Men en sådan arbetsinrättning har aldrig velat trifvas. Landshöfdingen baron C. A. Wrangel intresserade sig mycket för saken och föreslog en klädesfabriks upprättande. Det stannade emellertid vid att råvaror utlemnades till spånad. 1891 års räkenskaper upptaga en förlust på arbetshuset om 154 kr. 74 öre.

Brudgåfvorna och resestipendierna. Enligt testamentets bestämmelser höra dessa sålunda samman, att resestipendierna uppstå genom besparingar på fonden för brudgåfvorna. Reglementet af 1860 $\frac{3}{2}$ benämner denna fond Fideikommissfonden. Dess behållning, som 1860 utgjorde 17 256 kronor, uppgick vid 1892 års bokslut till 30 617: 59. Brudgåfvorna, som enligt testamentet skulle utgå med högst 10 à 200 och högst 10 à 100 daler silfvermynt, bestämdes i 1860 års reglemente till resp. 133: 33 och 66: 67 kronor och öre. De utdelas af fideikommissets räntor, sedan 266: 67 först lagts till kapitalet. Högst 20 brudgåfvor skola alltså årligen utdelas: öfverskjutande beloppet insändes till Lunds universitet. — Under sådana förhållanden hafva resestipenderna utgått ganska nyckfullt. Under åren 1781—1860 utdelades blott ett enda till sonen af ene direktören för Reiserska stiftelsen prosten Fristedt, studeranden Anders Fristedt. Direktionen hade 1797 utnämnt denne till stipendiat. Med anledning deraf skrefs ett stipendie-reglemente i 15 punkter, som $\frac{3}{12}$ erhöll kanslern, riksdrotset Trolle-Wachtmeisters stadfästelse. Sedan 1860 års reglemente vunnit tillämpning, utföll ånyo (1867) ett stipendium och sådana hafva sedan utdelats åren 1877, 1883, 1884 och 1888. Nytt stipendiereglemente utfärdades 1873 $\frac{6}{6}$, enligt hvilket stipendium först utdelas, då öfverskottsmedlen uppnått en summa af 1 500 kronor.

Lärkesholm och Lärka gods. Ett utdrag ur Lärkesholms jorddebok af 1779 visar oss egendomens förhållanden på v. Reisers tid.

Lärkesholm omfattade utom sätesgården, hvars odlade inegor tillsammans ej utgjorde mer än omkring 14 tunnlands rymd, 21 s. k. „utbyggen“, hvardera beräknade till $\frac{1}{3}$:dels hemman samt 8 torp. Stora och täta skogar af en vidd, som man ej fullkomligt kände, enär någon uppmätning af egendomen ännu ej varit gjord, betäckte hela arealen. Sjelfva sätesgården såväl som utbyggena voro ännu att betrakta såsom några små rödjor på denna skog. Åborna på utbyggena voro under sätesgården hofveripliktiga och skyldiga att förrätta allt hvad arbete, som dem befalldes, jemte äckor och dagsverken. Dessutom hade de att hvardera årligen, enligt öfverenskommelse vid deras antagande, gifva ett landgille bestående af: 8 mark smör, 2 tjog ägg, $\frac{1}{2}$ lam, $\frac{1}{2}$ kalf, $\frac{1}{2}$ svin, 1 gris, 1 gås och 2 höns, samt i tionde 1 skäppa råg och 1 skäppa korn, hvarjemte hvarje utbygge äfven hade att lemna spånad af 4 mark lingarn. Hvarje torpare hade att utgöra 2 dagsverken i veckan och lemnade i spånad 2 mark lingarn.

Lärka säteri var fördeladt i 13 utbyggen, äfvenledes hvardera om $\frac{1}{3}$:dels hemman samt 4 torp. Åbornas skyldigheter och landgillen voro de samma som *Lärkesholmsböndernas*.

Ännu 1807 stodo dessa torp och utbyggen bebyggda med stugbyggnader, som hade sina fönster på taket mellan de rökiga sparrarne. Verkliga rökstugor funnos således ännu: det kallades „en inredning på i orten vanligt sätt“. Vid gaflarne voro uppförda s. k. herbergshus. Herregårdshusen på *Lärkesholm* och *Lärka* på *Reisers* tid hafva förut blifvit skildrade ¹⁾.

Sådant var godset och sådana dess inkomster och brukningsätt, då *Reiser* anslog det till sin pensionsstiftelse. Han har tänkt sig sina „pensionister“ bosatta på gårdarne och der på stället förtärande inkomsterna af landgillet och af de 14 tunnlanden åker, som för deras räkning liksom förut för egarens sköttes af de hofveripliktiga bönderna. Hvad öfrigt, som erfordrades för deras underhåll, skulle utgå af donationskapitalets räntor.

Om testamentet kommit till fullkomligt utförande, skulle alltså under dåvarande förhållanden 10 pensionärer af adel på *Lärkesholm* och 10 ofrälse på *Lärka* träd i de forne egarnes ställe. Till deras

¹⁾ Sid. 34 not.

visthus skulle bönderna årligen hafva inlemnadt 272 mark smör, 64 tjog ägg, 64 höns, 17 lam, 17 kalvvar, 17 svin, 34 grisar och 34 gäss; öfriga lifsförnödenheter skulle de haft genom sätesgårdarnes lilla åkerbruk och deras mera betydande ladugårdar — ty var åkren ringa (14 tld), så voro ängarne så mycket större (376 tld) — och från dessa skulle de haft mjölk och större slagtkreatur. Med fri bönning och fri vedbrand dertill, kunde nog Reisers 20 „pensionister“ hafva på Lärkesholm och Lärka fört ett sorgfriare lif, än de väl haft med sina knappa pensioner i penningar.

Men denna hushållsplan kom icke att utföras och då blef en bortarrendering nödvändig. Att bönderna sjelfva blefvo arrendatorerna, invecklade förhållandena i stället för att förenkla dem. Egendomen gick derigenom ej framåt i bredd med andra skånska herregårdar, just därför att här *herregården* med dess manande exempel sagnades. Lärkesholm kom tvärtom att intill midten af århundradet bli stående på ungefär samma ståndpunkt, som Reiser 1782 lemnat det åt sin stiftelse ¹⁾. Och skogens förödande blef en annan följd deraf. När det åkerbruk, som bönderna slentrianmessigt drefvo deruppe i den magra skogsbygden, ej gaf dem tillräckligt att lefva af, tillgreps skogen. Med denna hushållades ohejdadt efter den gamla grundsatsen på frälsegodsens: „skogen växer för oss alla“. Af större betydelse än åkerbruket blef tillverkan det af stegar, rännor, träkärl och andra trävaror, med hvilkas försäljning Lärkesholmsbonden, försummande sitt „utbygges“ skötsel, under långa färder nötte bort sin tid på landsvägen. Denna industri gjorde då för tiden Lärkesholm mera bekant än von Reisers stiftelse. Äntligen började på 1840-talet stiftelsens direktion att få ögonen öppna för dessa missförhållanden. I dess möte på Lärkesholm 1844 ^{18/4} förekom för första gången tal om „nödvändigheten af en systematisk och ändamålsenlig hushållning med skogarne“. Man var ense derom. Men åtgärderna som vidtogos voro ej synnerligen stora. Det beslöts emellertid att låta uppmäta och kartlägga egen-

¹⁾ Så utvisar *Beskrifningen öfver Lärkesholms egendom 1845*, att sjelfva gårdens hela areal af tomt, trädgård och åker då ännu utgjorde blott 14 tunnland och 16 kappland eller alldeles samma som 1782. Tio år senare (1855 års karta) uppkattas den till 15 tunnland och 29 kappland. Vid denna tid upphörde böndernas arrende af gården.

domen. Ännu var ej dess areal känd, och man hade inom direktionen mycket öfverdrifna föreställningar om denna. Man trodde, att den uppgick till 5 à 6 000 tunnland. Uppdrag om egendomens uppmätning och beskrifning gafs vid samma möte åt landtmätaren J. Bergström; 1845 hade han detta arbete färdigt. Tio år derefter, 1855, blef egendomen af landtmätaren Krumlinde kartlagd. Resultatet af denna uppmätning var, att egendomen Lärkesholm med Lärka befanns omfatta en egovidd af 3 577 tunnland och 16 kappland ¹⁾).

¹⁾ *Beskrifningen af 1845* upptager för säteriet Lärkesholm:

Tomt-, trädgårds- och åkerareal 14 tunnland och 26 kappland.

Torplägenheter, äng samt inego-skog och torfmosse — 1683 tunnland och 19 kappland,

Utmarks-skog och torfmossar 1 667 tunnland och 30 kappland,

Impedimenta — 211 tunnland.

Huru stor areal *åkerjorden* vid torplägenheterna upptog, finnes ej tydligt utmärkt, men man skönjer, att den stod i proportion till säteriets. *Skogen* är deremot noggrannare upptagen, och man finner den utgöras af

<i>Bokskog</i> å inägor och utmark, stor och tät eller tunn, inalles	711 tunnland
obetydlig (d. v. s. förrodd)	622 "
<i>Ekskog</i>	180 "
<i>Furuskog</i>	355 "
jemte <i>backar</i> , fordom bevuxna med tät furuskog, men hvarå efter skogseld endast nakna stammar qvarstodo	361 "
<i>Furuskog</i> med björkeskog deri inbegripen	229 "

Eller summa *skogsmark* å Lärkesholms egor tunnland 2 099.

Torfmassarne upptagas till en vidd af 79 tunnland.

Beskrifningen upptager såsom *ljungbackar*, kala och skoglösa, omkring 800 tunnland. Skogens tillväxt hindrades öfverallt å egorna derigenom att hela arealen begagnades till betesmark.

Beskrifningen och kartan af 1855 visar ännu godset på ungefär samma ståndpunkt. *Skogen* upptages ej mera särskildt, utan under rubriken *utmark*. Det saknade kanske ej sin anledning: utmarken hade blifvit öfvervägande.

Hela godset:

	Tunnland	kappland
Åker, tomter	221,	24
Äng	1 476,	28

Med upphörandet af böndernas 50-års arrende 1855, hvilket inföll samtidigt med den nya ordning af Reiserska stiftelsens allmänna förhållanden, som föranleddes af landshöfding Emil v. Troil, inträdde ett nytt skifte äfven i egendomens utvecklingshistoria. Säteriet fick sin egen arrendator; gårdarne och torpen utarrenderades hvar för sig till sina innehafvare. Stiftelsen förbehöll sig fria händer med afseende på skogen. Men ännu skulle det dröja en rundlig tid, innan förberedelserna träffades till en ordnad skogshushållning — lämpligaste form för egendomens skötsel i stort på grund af såväl dess naturbeskaffenhet som dess egenskap att ligga under död hand. En sådan har egentligen först kommit till stånd under nuvarande styrelse ¹⁾. Fullständig skogshushållningsplan med karta och beskrifning har nu blifvit uppgjord, enligt hvilken skogen engång kommer att upptaga 3 000 tunnland af egorymden. Kala backar skola snart ej mera finnas: de äro dömda att försvinna.

Utmark	1 667,	23
Impedimenter	211.	
	S:a 3 577,	16.

Lärkesholms gård. 1 mantal.

Tunnland kappland

Åker och tomter	15,	29
Ång	376,	
Utmark	217,	

deraf omkring 100 tunnland ljunbackar, 117 bevuxna med bokskog. Gårdens egor utgjorde tunnland 608, 3. Under densamma lydde derjemte 22 torp, som tillsammans innehade 185 tunnland, och hvilkas innehafvare utgjorde dagsverken. Gårdens egor i dess helhet alltså 793 tunnland.

Det öfriga af egendomen var fördeladt i 16 torp och 28 smärre gårdar, hvaraf 17 om $\frac{1}{8}$:dels mantal, 4 om $\frac{1}{4}$:dels, 3 om $\frac{1}{2}$:dels, 2 om $\frac{3}{16}$:dels och 2 om $\frac{1}{32}$:dels.

Derjemte upptager denna beskrifning af 1855 en uppskattning af egendomens brukningsvärde, till grund för hvilken lagts tunnland god åker. Denna taxering lemnar en ledsam inblick i egendomens skötsel intill denna tid. De 221 tunnland åker, som funnos, uppskattades till 35 tunnland, ängens 1476 tunnland till 83 och utmarkens 1 667 till 49. Sådan var egendomen, då 1855 det 50-åriga arrendet till bönderna ändtligen slutade.

¹⁾ Denna utgöres af landshöfdingen grefve M. G. de la Gardie, ordförande, kontraktsprosten i N. Åsbo härad P. Sivardsson, kassadirektör, kyrkoherden i Örkeljunga J. Burén samt friherne Eric Ehrenborg, utsedd enligt reglementets 1 §.

Skogsodlingen går framåt med säkra steg, om de också kunde önskas mera snabba. 1891 besåddes och planterades från stiftelsens plantskolor 22 hektar, hvilket var något mindre än vanligt. Skulle det af någon orsak hända — såsom 1892 — att skogsplanteringen ett år komme att hvila, planteras dubbelt under nästföljande. För närvarande står skogen under öfverinseende af läraren i skogshushållning vid Alnarps landbruksinstitut, och dettas lärjungar hafva tillfälle att på Lärkesholm hemta en insigt i skogsodling, som ej hvarje del af Skåne erbjuder.

Sedan 1855 hafva arrendena ännu en gång förnyats och utlöpa 1905. De äro ytterst billiga, utgående i spannmål, hälften råg och hälften korn, att lösas efter 10 års markegångspris, samt en penningafgift. Arrendatorernas antal — torparne inbegripna — utgör i sin helhet 55. De bebo i allmänhet väl byggda gårdar. Åkerbruket går oupphörligt framåt. Insigt och flit öfvervinna naturens karghet. På mossarne ser man skördar, om hvilka fäder och förfäder i sin fattigdom ej skulle hafva drömt. Kon och hästen spännes ej numera för åkdonet, för att som i forna dagar med ringa fördel släpa stegar, rännor och laggkärl kring på landsvägarne. Man har nog att göra hemma. Och så kommer året 1893 med jernvägen — Skåne—Smålands jernväg — till Helsingborg och öppnar för den fordom ödsliga, ensliga bygden nya förbindelser, nya utsigter ¹⁾.

Då skall engång visa sig betydelsen af det skogsodlingsföretag, som här, fast tyvärr senare än vederbort, blifvit planlagdt och utfördt. Då skall kanske på Lärkesholm i dess spår uppväxa den industri, om hvilken landshöfding v. Reiser drömde, då han i sitt testamente insatte den bestämmelse om ett „arbetshus“, hvilken hittills ej kunnat utföras. Och då skall väl äfven hans testamente blifva till fullo utfördt i dess hufvudpunkt: pensionsstiftelsen. Midt ibland en idog och förnöjd befolkning skall då kunna beredas hemvist åt några af dem, som misslyckats i kampen på livvets värdjoban. Och hvar skulle de väl finna en mera lugn, en mera fridfull

¹⁾ Om station anlägges på högst 2 km:s afstånd från skolhuset, har stiftelsen K. Mt:s tillåtelse att teckna aktier för 5 000 kronor. — Nu är hela egendomens taxeringsvärde 141 000 kronor: huru mycket skall det ej stiga, när de 3 000 tunnlanden stå skogbevuxna och ånghvisslans ljud höres i skogen!

tillflyktsort undan lifvets buller och oro än deruppe vid Lärkesholmssjöns sköna stränder, der vår halfös sydliga natur liksom räcker handen åt den nordliga, der bokdungarne nicka en vänlig helsning åt furan och granen?

III.

Det kan ej vara det ringaste tvifvel derom, att den trakt, hvori Lärkesholm ligger, hör till de förhållsvis senast bebyggda i Skåne. Beviset därför ligger redan i socknens namn, ty Örkeljunga (Ödknalyng 1307, 1316 och Örknelyng 1518) har i sjelfva ordets rot, begreppet om öken, ödemark. Hela den gamla gränsen i norr utmed de svenska „smålanden“ var visserligen en glest, kanske blott utmed vattendragen bebygd, ödslig skogsmark, men här i vester, uti Norra Åsbo härad, under Hallandsåsens östliga sluttningar, der Skåne, Halland och Småland stöta samman — liksom också längst bort i öster, i Göinge härad, det motsatta hörnet mellan Skåne, Bleking och Småland — utbredde sig in i historisk tid fullkomliga ödemark, bevuxna med skog. Man sörjde kanske ej så mycket deröfver. Tvärtom, ödemarken var de tiderna säkraste gränsvärnet. Derfor lät man gränsen ligga obebygd.

Men att här i dalsänket Örkeljunga—Markaryd naturen sjelf danat en samfärdsväg mellan Skåne och den öfriga halfön hvilken jemte de båda kustvägarne genom Halland och Bleking länge förblef den enda, detta gjorde att den vestra „Örken“, hvars minne är kvar i Örkeljunga, tidigare nådde till bebyggnad än den östliga, hvars erinring ligger i Örkeneds namn. Den svenska rimkrönikan nämner „Ödknaljungs“ slott i början af 14:de århundradet vid skildringen af Erik Menveds deltagande i konung Birgers och hans bröders strider, medan ännu i slutet af det föregående urkunderna från erkebiskop Jacob Erlandsons tid visa, att den östra „Örken“ då ännu fanns.

Vägen genom Örkeljunga-sänket blef under medeltiden och långtsedan den vanliga härstråten uppifrån halfön ned till Skåne. Denna väg gick Karl Knutsson 1452 på det röfvartåg, som utgör

en vändpunkt i Kalmarföreningens historia; det var här som i Fantehule — passet mellan skogklädda dalväggar strax söder om Örkeljunga kyrka — den tappre Ake Hansson (Tott) fann sin död i träffningen med erkebiskop Birgers folk, då han — en svenskblifven Thott — sökte bryta sig väg för ännu ett härjningståg in i Skåne. Och här begynte Carl XI på hösten 1676 det fälttåg, som i december förde till slaget vid Lund: han fann då vägen i det skogrika landskapet spärrad med bråtar, alldeles på medeltidsvis — kanske är det sista gången, den nordiska historien har att omtala exempel på en dylik krigsföring.

Från samma tid — just den svenska arméens inbrott i Skåne hösten 1676 — är det som berättelser först trängt till oss om händelser, som timat på Lärkesholm. Sedan nämligen ryttmästaren Carl Gyllenpistol vid Lifregementet till häst ¹⁾ för kronans räkning bemäktigat sig och bortfört 10 de bästa af dåvarande egarens hästar, anlände den 26 november en afdelning af de finska trupper, hvilka i början af december förstärkte den svenska hären i slaget vid Lund. Dessa finnar utplundrade gården i grund, borttogo all spannmål, 24 kor jemte en del ungdjur och öfrigt boskap. De gingo vid sköflingen så grundligt till verks, att till och med jernbeslaget blef rifvet från dörrar och fönster, och när de så på natten drogo sin väg, lemnade de boningshuset och alla öfriga byggnader efter sig i ljusan låga. Det är egaren sjelf, herr Arild Svave, som berättar oss dessa sorgliga drag ur krigets historia, från den tid, då den svenske konungens trupper i hans eget land kunde föröfva dylika illgerningar ²⁾. Herr Arild Svave var en af dessa olyckliga skånska adelsmän, hvilka somliga med lifvet såsom Jörgen Krabbe, andra med en tvungen landsflykt såsom de tre bröderna Thott och Hans Walkendorf eller med sin fäderneegendom såsom nästan alla de öfriga fingo umgälla de nordiska kronornas strid om deras landskap. De byggnader på Lärkesholm, som då uppgingo i lågor, hade Arild Svave, såsom han sjelf uttrycker sig i sin skrifvelse, „ladet af nye ganske opbicke“; han hade derpå, säger han, använt en stor del af sin

¹⁾ Sedermera öfversten för Södra Skånska Kavalleriregementet, generalmajoreu och landshöfdingen i Kalmar, baron Carl Gyllenpistol.

²⁾ Arild Svave till Gen.-guvernören Fabian v. Fersen 1677 ^{1/4} Näsbyholm, Skånska Samlingar 1871, 75.

förmögenhet. Sina bästa mobilier, hilkas värde han uppskattar till några tusen riksdaler, hade han visserligen räddat undan den fördömda, som då öfvergick Lärkesholm, derigenom att han låtit föra dem till Christianstad, men der hade de vid fästningens eröfring af danskarne 1676 fallit i dessas händer. Det är troligt, att de byggnadsrester, hvilka i en senare tid blifvit funna på Lärkesholm, häröra från hr Arilds tid. Om så är, så har denna byggälskande danska adel, som i Skåne lemnat efter sig så månget vackert byggnadsminne, hvilket ej kriget mellan kronorna förmått att förstöra, äfven här uppe bland skogarne i den forna ödsliga gränstrakten följt sin smak för den renässansstil, åt hvilken Christian IV gifvit stämpeln, ty de på Lärkesholm funna byggnadsresterna bära alla just denna stil ¹⁾.

Arild Svave, som under öfvergångstiden, intill sin död 1689, egde gården, var en ättling af den under 16:de århundradet till Danmark inkomna pommerska släkt, hvars namn aldrig fick en bestämd form på danska. Då denna släkt är med Lärkesholm så nära införlifvad, och en sammanställning af dess historia inom litteraturen saknas, vilja vi här lemna några data till densamma. Man återfinner släkten i *Lexicon over Adelige Familier i Danmark II*, 161 under namnen: Schwab, Schwabe och Schwave. Den var då detta Lexicon utgafs (1760) redan utdöd, och namnet erinrades då såsom helt och hållet tyskt. Men i det 16:de och 17:de århundradet förekommer det under alla möjliga former: Svaab, Suab, Svab o. s. v.; den senare namnformen har den i Skåne gifvit åt godset Svabesholm ²⁾. Rätta formen är Svave, som förekommer redan 1540. I vapnet förde Svavarne en röd ros, omgifven af tre gröna klöfverblad i blått fält, och på hjälmen krona med en blå fjäderprydnad mellan en röd och en af silfver. Till Danmark hade släkten kommit i Fredrik I:s tid med Peder Svave, som blef konung Christian III:s högtbetrodde man och råd — dock ej riksråd ³⁾. Han erhöll 1540 ²/₄

¹⁾ En fönsterinfattning i sandsten, funnen 1890, bär bl. a. vittnesbörd härom.

²⁾ Svabesholm i Mellby socken, Albo härad, med Stenshufvud inom sitt egoområde grundades och bebyggdes af Mogens Svave. Det uppstod af Svinberga by i samma socken.

³⁾ „Petrus Suavius, Regis Daniæ legatus et orator, vir insigniter eruditus,“ Petri Olai Danorum gesta hos Rördam, Monumenta 2 R II, Peder Svave † 1552.

Christian III:s, äfven af riksrådet beseglade skötebref på Giörslövgård på Sjælland med hela Giörslöv by och 74 behållna samt 10 öde gårdar, hvarvid han aflade förpligtelse att blifva boende i Danmark och der gifta sig med adlig jungfru ¹⁾). Han gifte sig också med Else Skave, men då han ej hade någon son, öfvergick Giörslövgård med hans dotter till Juelerna. En annan medlem af släkten, Jörgen Svave, grundade genom ett liknande skötebref af Fredrik II Svavernas egendom på Fyen: Harridslövgård. Till Skåne kom den med tredje släktledet, då Mogens Svave gifte sig med fru Mette Hansdotter Spegel, den rika enkan efter Johan Lindenow till Örtofta († 1581). Fru Mette hade visserligen en son, i sitt föregående gifte, Gottfried Lindenow, på hvilken besittningen af Örtofta öfvergick, men detta gods, som aldrig velat länge stanna i någon annan släkt, sedan Hasesläkten der utdött, stannade lika litet hos Lindenowerna, som före dem hos Parsberg och Björn eller efter dem hos Bille, Brock, Brahe, Lykke, Ramel, Barnekow, Sack, eller nu senast Dücker. Merändels hade på Örtofta utdöende slägters arfvedöttrar fört de nya slägterna dit, men två gånger blef det såldt; den ena gången var, då Gottfried Lindenow, som mera egnade sig åt studier än godsförvaltning, afyttrade det och begaf sig på utländska resor, under hvilka han, som Bertilus Canuti berättar, slöt sina dagar i Italien. Dermed torde kanske hans förmögenhet genom modren gått öfver till Svavarne. Styffadern, Mogens Svab, hade förut skött godset för honom. Han grundade Svabesholm. Hans son, Jörgen Svave, gifte sig med Maren Falk (Mormand) till Herrestad, dotter af Claus Ericsson Mormand, som då han gifte sig med den sista Falk, upptagit namnet Falk med bibehållande af Mormandsvapnet, Morianhufvudet med dess guldband. I detta äktenskap med Maren Falk hade Jörgen Svave sju söner och bland dem just denne här ofvan omtalte Arild Svave till Lärkesholm ²⁾). Till-

¹⁾ Kronens Sköder fra Reformationen till Nutiden, udg. ved L. Laursen af Rigsarkivet I, 2.

²⁾ Sködebref 1560 ¹⁾/₁: Harridsløvgård i Skovby socken med 20 kronans gårdar i byn och 10 sjelfegande gårdar. Utvidning genom Skötebref 1584 ²⁸⁾/₁₀. Ibm. Äfven Harridsløv gick hastigt ur Svavarnes ego.

³⁾ De 7 bröderna Svave uppgifvas i Birgitte Giöes slägtbok hafva varit Mogens, Jörgen, Lave, Morits, Hans, Arild och Johan. Af dessa äro utom Arild

samman ärfde de efter modren Herrestad, hvilket enligt Hauswolffs anteckningar Arild ensam tillöste sig af sina syskon, hvarefter han sålde det till Ove Thott på Skabersjö. Fädernegodset Svabesholm blef äfvenledes såldt. I stället kom Arild att genom sitt gifte med Margarete Beck, en dotter till kgl. räntmästaren Sigvard Beck blifva egare af Näsbyholm, det forna erkebiskopsslottet i den nu torrlagda insjön, och till detta gods skref han sig också jemte Lärkesholm.

Huru hade nu detta senare gods kommit i släkten Svaves hand? Det är all anledning till att förmoda att det skett genom arf från Lindenowerna. Säkra underrättelser om Lärkesholms egare före Arild Svave saknas, men det är ett allmänt antagande, att egendomen egts af en Lindenow och att under den tiden större delen af hemmanen i Örkeljunga och angränsande socknar hört derunder ¹⁾. Det ligger nära till hands, att Lärkesholm kunde hafva utgjort någon del af Svavarnes arf efter Gottfried Lindenow. Stöd åt detta antagande kunde hemtas deraf, att bland grafspillrorna i Lärkesholmsgrafven under Örkeljunga kyrkas altare blef 1891 funnen en grafplåt på hvilken Lindowernas namn och vapen, lindebladen, funnos inristade jemte Falkarnes namn och vapen (falk på hjälmen) ²⁾. Men äfven före Gottfried Lindenow hade Lärkesholm egts af en Lindenow, ty af reduktionshandlingarne rörande godset från 1702 upplysas vi, att Kjerstin Lindenow, hr Sten Billes enka, år 1585 af danska kronan tillbytt sig Lärkesholmsgodset ³⁾.

endast Mogens och Johan kända. Mogens Svave skref sig till Vankifva och Oretorp och var gift med Cecilia Bonde af den danska grenen af Bondesläkten. Han kallas v. landsdomare och dog 1696 ⁹/₂; Johan egde Öllestorp och var gift med Maria Nieroth, dotter af landshöfdingen i Nöteborgs län Anton Joh. Nieroth och systerdotter till fru Cecilia Bonde-Svave.

¹⁾ Gillberg, Beskrifning öfver Christianstads län, 258, säger, „att gården uti en Lindenows ägotid skulle hafva utgjort öfver 300 tr hartkorn“ hvilket väl emellertid får anses mycket öfverdrifvet.

²⁾ Hauswolff i sina handskrifna Samlingar uppgifver, att släkten Qvitzow egt Lärkesholm. „Eyler Qvitzow, gift med Anne Brahe från Elved“, säger han med bestämdhet, „egde gården omkring 1590“. Men denna uppgift berör på en felläsning af Lärkesholm för *Löckesholm* (på Fyen). Detta gods egdes verkligen af Eyler Qvitzow, (landsdomare på Fyen † 1640).

³⁾ Reduktionskommissionens resol. 1702 ²/₁₂ Sandbergska samlingarna i kgl. kammarkollegii arkiv. Fru Kjerstin fullbordade derigenom en bytshandel med kronan angående Lärkesholm, hvartill Sten Bille 1574 lagt grunden.

Genom denna upplysning, hvilken i sista ögonblicket före tryckningens afslutning kommit till handa, är en fast utgångspunkt för gårdens historia vunnen ¹⁾. Här föreligger gammalt kronogods, som i Fredrik II:s tid öfvergått i adelshand. Samma här åberopade handlingar lemna också kunskap derom, att Lärkesholm 1667 ⁵/₂ genom resolution af gen.-guvernören Gustaf Banér erhållit säterifrihet och att, då denna jemte andra dylika af gen.-guvernören gifna säterifriheter på föranledande af 1670 års skånska kommission återkallats, den af kunglig nåd 1682 ¹⁵/₂ ånyo blifvit åt hr Arild Svave förlänad under åberopande, att gården blifvit under det nyss förflutna kriget förstörd.

Men vi återgå till hr Arild Svave, Lärkesholms egare under denna tid och allt intill 1689, då han derstädes slutade sina dagar. Han hade valt att stanna qvar i Skåne såsom svensk undersåte och dermed följde för honom en rad af lidanden. Sedan han sett sina gods utplundrade och förstörda under året 1676, erhöll han 1677 på sommaren Carl XI:s befallning att jemte alla öfriga skånska adelsmän och deras familjer låta sig under militärisk bevakning föra öfver den gamla gränsen till förvaringsorter, hvilka åt dem der skulle anvisas. Herr Arild och hans hustru hamnade i Vimmerby, der fru Margrete afled 1679 ¹³/₉, således just då freden i Lund öppnade utsigten till ett återvändande ur denna babyloniska fångenskap. Fru Margrete, 25 år äldre än sin man, dog barnlös, och Näsbyholm återgick till hennes slägt, Beck till Förslöv; hennes brordotter är stammor för Näsbyholms nuvarande egareslägt, v. Blixen-Finecke. När Arild Svave på 1680-talet ingick nytt äktenskap, tog han sig ånyo en bedagad hustru. Han gifte sig då med enkan efter Börje Rosencrantz till Örup († 1679), fru Sophia Elisabeth Bille, dotter till Peder Esgesen Bille († 1656), hvilken ännu skref sig till Svanholm på Sjælland, oaktadt detta gods långt förut gått ur Billesläkten. Fru Sophia öfverlefde äfven denne sin make och gifte sig för tredje gången med öfversten Johan Ernst Lode till Sundby, (f. i Lifland 1637 † 1700) kommandant i Kalmar.

¹⁾ Blott ett äldre datum än detta kunna vi foga till gårdens historia. Det är af 1536 ²¹/₁₀. Truls Bendtsen i Haedsholm får under denna dag af Kristian III en gård i Hörey (Hörja) i Göinge härad för ¹/₃ i Lerkegaard, „som i K. Fredriks tid blef honom tilldömd“. Se „Kronens Skøder“ I.

Hon och han äro begrafna i Kaluar domkyrka. Herr Arild Svave, som till sin död 1689 förblef i besittning af Lärkesholm, dog der och blef begrafven i Örkeljungagrafven. Hans kista bär följande, på uniformitetstidens danska affattade inskrift:

Herunder hviler den
Ey minder af dyd end af byrd
Höyedelle och Welbaarn herre

Her

Arell Svave tell Lerkes Holm

Som ehr fød anno 1633 d. 17 December paa sin federne
gaard Svabes Holm och Christelig och höyberömelig
fremdrog sit lif och leffnet her i verden ind-
tell anno 1689 d. 3 aprill daa hand ved ett möget Chri-
steligt och saligt endeligt hensoff vdi Herren,
efter hand havde leffvet i denne ellendige verden
55 aar 14 vger och 3 dage. Sjellen ehr hos
Gud. legemet forventer med alle Gudz vdvalde
en gledelig och ehrefuld opstandelse
paa den yderste domedag.

Efter hr Arilds död synes det som om hans efterlemnade enka, fru Sophia Bille, och hennes man, öfverste Lode, i det längsta hållit sig kvar i besittning af godset, såsom arfvingarne klaga, „dem till förfång“¹⁾. Arfving till hr Arild var hans broder Mogens Svave till Vankifva och Oretorp († 1696 ⁶/₂), gift med Cecilia Bonde (af den skånsk-danska grenen af Bondeslägten † 1697 ¹⁰/₁). Då dessa voro barnlösa, gick arvet öfver till fru Cecilia, som öfverlefde mannen och lemnade Lärkesholm åt sin systers, fru Kristina Bonde-Nieroths arfvingar af släkten Bagge af Söderby.

En af dessa, som kommit i besittning af gården i dess helhet, Matthias Bagge, afträdde genom pantebref af Malmö 1703 ²/₁₀ till guvernementssekreteraren Lars Ekström Lärkesholms gård med underliggande enligt 1689 års jordebok „med all den rätt jag och min kära hustru dertill har och kan bekomma såsom en säker underpant för hvad jag redan är eller härefter kan blifva skyldig“. Till Ekström var sjelfva gården redan förut pantsatt för 1,800 dr smt.

¹⁾ Weibull, Samlingar 1876, 31.

Lars Ekström, född i Eksjö 1660, hade 1703 blifvit utnämnd till generalguvernementssekreterare i Skåne. Han adlades följande år under namnet Adlermarck och förvärfvade i Skåne en stor förmögenhet, såsom nästan alla svenska embetsmän, hvilka under öfvergångstiden der vunno anställning inom förvaltningen; dock hade han bättre rykte om sig än de andre. 1716 utnämndes han till assessor i Svea hofrätt och blef 1728 hofrättsråd († 1735). Lärkesholm sålde han 1730 till dåvarande öfverstlöjtnanten vid Kronobergs regemente, sedermera generalen friherre Berndt Wilhelm v. Liewen.

Friherre Berndt v. Liewen (född 1685 i Estland, † 1771 på Lärkesholm), gaf ända in i frihetstidens sista år bilden af en äkta karolin. Han hade varit med redan vid Clissow, kämpat vid Gadebusch och blifvit fången vid Tönningens kapitulation. Men tillika var han en frihetstidens patriot såsom få. Han lefde i allmännyttiga projekter, låt vara att de ej alltid voro af obestridd värde. Det var t. ex. han som vid 1747 års riksdag framställde förslaget att genom „vittring“ och „dödsblåsor“ utrota vargar och alla öfriga rofdjur i Sverige. Drogen vittringen genom alla skogar och utlades derjemte dödsblåsorna skulle detta ske inom ett år. Carl von Linné har i sin Skånska resa 1751 skildrat honom; vi låna ur denna skildring orden:

„Baron Liewen var en herre, som utan studier igenom ett makalöst snille sjelf inventerat ganska många och nyttiga saker för oeconomien, dem han ock helt fritt upptäckte, utan att af dem göra någon hemlighet, mer än endast af vargdödandet, stålet och skjutandet på långt håll“.

Linné har äfven gifvit oss en lefvande bild af Lärkesholm, sådant det var i Liewens tid, ett under för sin tid, med frihetstidens alla rön uppgångna i egarens hushållning. Vi hänvisa till denna skildring ¹⁾.

Sägna har också ett och annat att förtälja om den gamle baronen på Lärkesholm. Vi hafva upptecknat följande.

Berndt Wilhelm v. Liewen røjde i sin person den gamla karolinska tidens enkelhet. Han arbetade sjelf med i sina smedjor, och det hände en vintermorgon, berättas det, att en förbifaraude

¹⁾ Carl von Linnés Skånska Resa, 284—297.

bonde höll vid smedjans dörr och helsade smeden derinne med ett „goddag, vill mäster inte vara så beskedlig och sko min häst!“ Och smeden derinne tog då sina verktyg och gjorde arbetet för bonden. Men när det blef fråga om betalningen, visades han till „mästers“ bostad: „der kunde liqviden uppgöras“. — Liewen skyndade dit i förväg, och när bonden trädde in i salen, fann han till sin häpnad samme smed i samma dräkt sitta i soffan vid grefvinnans sida. — „Tack“, sade karolinen, „har du redan gifvit mig: det är all den betalning jag vill ha. — Men, gå nu ned i köket och få dig mat!“ Sådan var han -- och de.

Berndt Wilhelm v. Liewen slutade sina dagar d. 9 februari 1771 och blef begravnen i Örkeljungagrafven under kyrkans altare. En silfverplåt på kistan, som ännu bevaras, bär följande inskrift:

Här Ligger Qvarlefvor

Af En Hielte

Som Med Hiertat I Bröstat

Under Blodiga Vapne Witnen För Fäderneslandet

Ådaga Lagt

Sextio Åra Nitefulla Krigs Tienster

13 Fältslag 4 Hufvudslacktningar 5 Belägringar 2 Fångenskaper

Med Oräcknelige Mindre Krigsdater

Af Lyckan

Värdigt Tecknad Med

General Lieutenant Riddare och Commendeur Af Kongl. Majjt:s

Svärd's Ordens Hedersmärcke

Till Börden

Högwälboren Friherre

Herr Berndt Wilhelm von Liewen

Född Den 6 Februari 1685

Wann I Döden Den 9:de Februari 1771

En För Honom Den Behagligaste

Sege

Under Frälsarens Blods Banner

Wäntandes Där Sin Fröjdefulla Upståndelse.

Plåten upptager Liewenska vapnet (liljor och stjernor), omgifvet af fanor samt vidare den dödes kommandörsvälspråk: Alltid Förnöjd.

Sönerna, ryttmästarne baron Fredrik Adam och baron Carl Johan v. Liewen öfvertogo 1771 fäderneegendomen, delande den sig emellan så, att den förre bekom Lärkesholm och den senare Lärka. Men redan vid tillträdet sålde den förre Lärkesholm till landshöfding v. Reiser mot en köpesumma af 16,000 dr smt, och Reiser hade snart så grundligt uttröttat egaren af Lärka, sin granne, genom tvister och rättgångar af olika slag, att denne äfven (1778) till honom afstod Lärka mot en summa af 15,000 dr smt. Genom detta köp alltså kom landshöfding v. Reiser i besittning af egendomen ¹⁾.

*

*

*

Det återstår nu blott att tillägga några ord till belysning af Lärkesholms godsförhållanden under olika tider.

Lärkesholms säteri, 5 till 3 förmedlade hela mantal i Örkeljunga socken, Norra Åsbo härad och Kristianstads län har en ego-vidd af 3,577 tunnland och 16 kappland. Inom väl hägnade rågångar sträcker det sig i söder utmed Bälunge skattehemman i Oderljunga socken, i öster utmed gränsen mellan Norra Åsbo och Vestra Göinge härader (Röke socken) till Jälla och Åsljunga byar och hemmanet Ånhults egor i norr; mot vester löper rågången utmed Östra Spång och Östra Ringarp, alla de sist nämnda belägna inom Örkeljunga socken. Dessa rågångar äro alla stängda med dubbla stengårdar och de flesta rösen försedda med murade upphöjningar, i hvilka 5 aflånga stenar äro satta i korsform. Detta betydliga arbete är i sin tid med stor omsorg utfördt af generalen baron B. W. v. Liewen, den tid han var Lärkesholms egare. Af de 14 rösen står Kjerstenschallsrör nordligast i rågången mot Vestra Göinge härad och Hjelterör, der denna slutar. Inom dessa gränser omsluter egendomen två sjöar: Lärkesholmssjön om 150 tunnlands vidd och Sjöhultssjön om 40 tunnland, skilda från hvarandra genom ett näs om 4 à 5 tunnlands vidd. Med dessa sjöar upptaga de rena impedimenterna 211 tunnland af de 3,577.

¹⁾ Friherrliga ätten v. Liewen försvann ej helt och hållet från Lärkesholm. En sonson till den gamle generalen, David Ludvig v. Liewen, f. d. lifdrabant, satt länge kvar på lägenheten Harbeckshult och åtnjöt pension af Reiserska stiftelsen till sin död 1852.

De äldsta uppgifter vi ega om Lärkesholmsgodsets jordbruksförhållanden härröra från Arild Svaves egaretid. De förvaras i 1671 års skattelägningsprotokoll för Norra Åsbo härad, och tillhöra alltså den tid, då svenskt kammeralväsen infördes i Skåne.

Lärkesholm och Lärka gård med underlydande taxerades då till 5 hela hemman: årliga terminskatten (d. v. s. samtliga äldre skattetitlar sammanförde i en terminsvis erlagd skatt) utgjorde 45 dr smt jämte en afgift till Örkeljunga kyrka af 1 Lisp. smör¹⁾.

Om Lärkesholm vid denna tid genom sin bebyggnad var hufvudgården, så var Lärkagård det i alla andra afseenden. Lärkesholm förefaller nästan som herrskapsbyggnaden med tillbehör, Lärka som dess ladugård. Lärka gård har 96 skeppors utsäde af råg och korn samt 12 skeppors utsäde af hafre; det har 124 lass höhöstnad („ljungvald och måsig angh.“). Lärkesholm deremot har blott 54 skeppors utsäde af råg och korn, 2 af hafre samt 50 lass äng. De underliggande gårdarne hafva 154 skeppors utsäde och 196 lass äng. Under Lärka upptages äfven fisket („uti 2:ne sjöar, som ligga utmed gården“). Det taxeras till värde af 15 skeppors utsäde.

Det upptages 1 sqvalteqvarn (vid Ryet), 300 humlestänger, hvilka taxeras till värde af 3 skeppors utsäde, samt ollon, bränne och „tappeskog till förnödenhet“. — „Vidare härlighet finnes här intet“, slutar denna skattelägningsberättelse.

Akern beskrifves på Lärkagård såsom bestående af dels god mulljord med lönsten (36 skeppors utsäde) dels kall mulljord med sten och kamp (30 sk.) dels sandmulljord, ör och grud (30 sk.). Lärkesholm har mulljord med sten och kamp (18 sk.) och sten eller sandmulljord med ör och grud (36 sk.). Så äfven öfriga gårdar.

¹⁾ Extract af Lärkesholms äldsta jordebok från 1672 visar utom Lärkesholms gård med tilliggande herrligheter inom rå och och rör:

hemmanen Sjöhult	4 Lisp. smör	1 dr	courant
” Ryet	”	”	”
” Backabygget	3	”	”
” (Stora) Källstorp	”	”	”
” Kierstenshall	”	”	”
” Gamla Lärkagård med 7 åbor	} 1 ta smör	}	1 dr courant.
” Lärka Månstorp			

och 5 utsockne hemman,

¹/₂ Starbäckshult 6 Lisp. smör 1 fodernöt, 1 dr gästeri,

¹/₂ Judagården 1 fodernöt, 1 dr gästeri, 4 pd järn,

¹/₂ Mörkahull 3 pd smör, ¹/₂ fodernöt,

¹/₂ Styfvvelsmässe 3 pd smör, ¹/₂ fodernöt,

¹/₂ Källhillstorp 4 pd smör, ¹/₂ fodernöt, 3 mark gästeri

samt i Grefvies ¹/₂ Salmonshøy 2 Lisp smör, 1 tunna salt torsk, 3 dr äckepr.

Denna beskrifning från 1671 är af intresse. Den visar jemförd med förhållandena i början af detta århundrade, att detta gods under halftannat århundrade efter öfvergången till Sverige kom att qvarstå på ungefär samma punkt. Deri delade det troligtvis lott med de flesta gods i Skåne; en noggrannare undersökning torde ungefär visa detsamma. Men för Lärkesholm skulle vidriga förhållanden göra att det ännu mer än ett halft århundrade derntöfver ej rycktes med i det framåtskridande och den lossning af gamla band, som från det nittonde århundradets början annars öfverallt förnimmes.

Några tillägg till denna beskrifning från 1671 kunna hämtas ur en annan skattelägningshandling från 1696, då Lärkesholm och dess underlydande, såsom „reducerade och till Kongl. Maj:t och Cronan indragen gård och gods enligt Kgl. Instruktionen af 1688 $\frac{30}{1}$ och efter Gen. Gouvernörens order taxeras af kronans betjente och edsvuren nämnd“. Det heter deri:

„Sjelfva *Lärkesholms* sätesgård, Jeren benämd, består af 10 tunnor reducerad jord, 80 bondelass hö eller 25 palmer. Består af ljunghmark och mosse öfvergrodt, lider ingenstädes af vattenflod, har ingen humlehage, intet qvarnställe och hästehagar, men nödig eldbrand af al och björk, hvarhos finnas tvenne fiskesjöar och ollonskog. Åkerjorden af ör och sand kan kasta af sig högst tredje kornet; godt mulbete i skogen; taxerad till $\frac{5}{8}$ hemman ordinarie landgille och 24 daler.“

„Lärka kallas *Gamla Lärkagård*, har 7 åbor och 20 tunnor reducerad jord och 60 goda lass hö; $1\frac{1}{3}$ hemman och är taxerad till 40 daler ordinarie landgille. Hela godset taxeras till $4\frac{13}{23}$ hemman och 122 daler i ordinarie landgille“.

I Rusttjenstboken öfver Lärkesholm med underliggande åbor inom rå och rör (från 1667 eller 1682) upptages säteriet med ränta af $2\frac{1}{2}$ tunnor smör och 13 dr courant samt 500 svinsollon till 54 tunnor hartkorn.

BILAGOR.

I.

Anders von Reisers Testamente

1780 ¹⁰/₁₁.

Exhib uti Kongl. Maj:ts och Rikens Götha Hofrätt i Jönköping den 20 Martii 1783.

Såsom i krafft af de emellan mig och min genom döden afgångna sahl. Hustru, Fru Agatha Rodsteen Urne, med så väl Hans Kongl. Maj:ts Konungens i Danmarck stadfastelse, som sedermera här i Sverige uti vittnens närvaro lagligen författade Testamentariska Dispositioner, alt hvad hon och jag tilsamman ägt, ärft och förvärfvat, så väl fastigheter och gods, som all annan lösägendom, är mig nu, sedan hennes dödeliga afgang, tilfallet och allena tilhörigt, när allenast, af all hennes qvarlätenskap, til hennes arvingar och närmaste anhörige, Tu hundrade R:dr dansko Courant, och det närmaste hospital til den ort, hvarest hon genom döden afgåt, Fembtio R:dr samma mynt betalas, som alt redan är skiedt och til vederbörande fulleligen är utbetalt, emot bevijs och qvittencer, som jag i händer hafver; lika som och, alt hvad effter lag och skiedd boupteckning, af boet, til Justitiæ Statens aflöfning och de fattigas andehl med mera, utbetalas bör, jämväl, effter i händer hafvande quittencer, afgjordt och utbetalt är; så, sedan jag intet kan veta, huru länge Gud ännu vill unna mig lifstiden, finner jag nödigt, at giöra en författning, huru åter effter min död, med samma min ägendom och qvarlätenskap, skall förhållas, och huru den samma då skal distribueras och användas.

Jag har så väl här i Sverige, som i Danmarck, några fastigheter och lösören samt på ränta utestående capitaler, effter den uppteckning, som deröfver uti min hufvudbok finnes vara af mig författad; och som jag inga barn eller bröstarvingar hafver, anordnar jag härmed och fastställer:

att af hvad, effter mig, vid min dödeliga afgang, här i Sverige finnes, sedan mina Meubler och Effecter genom auction äro bortsålde och mina utestående fordringar äro indrefne, skola effterföljande, utan at affbida incasseringen af fordringarne, af den första contante tilgång som finnes, hafva, som följer:

1:mo. Min sahl. Herr Broders, affidne Capitainen Carl Gustaf von Raisers barn, som jag väl intet kiänner eller någonsin har sedt, och hvilka effter faderens död icke fått den opdragelse som de bordt hafva: (om hvilcka kan ärhållas underrättelse i Laholm, hos en af dem, som där skal vara boendes:) skola tilsammans hafva 12000 D:r S:mt, eller Tu Tusende R:dr Specie, til lika dehning emellan Man- och Qvinnokiön, så at sedan jag har hört sägas, at af hans barn ännu skola lefva, en son, en dotter och en sonedotter, hvardera af dem får 4000 D:r S:mt, eller sexhundrade sextio sex R:dr 32 sk. Species.

2:do. Affedne Klockaren vid S:t Mariæ församling i Stockholm Langes enka Hedvig Falck, eller om hon förr än jag vid döden skulle vara afgången, då hennes dotter, skal hafva 2000 D:r S:mt, eller Trehundrade Trettio Tre R:dr 16 sk. Specie.

3:tio. Hennes Systerdotter, Måhlaren Svahns enka, Lisa Zetterman i Stockholm, eller hennes barn, skal hafva 1000 D:r S:mt, eller Etthundrade Sextio Sex R:dr 32 sk. Specie.

4:to. Probsten Barfoths för detta i Glemminge, dotter Helena Barfoth, som nu skal vara hos Kyrckoherden Magister Johan M. Nordvall uti Västra Harg i Östergötland, hvilcken har hennes syster dotter til fru, skal hafva 6000 D:r S:mt, eller Ett Tusende R:dr Specie; men skulle hon vara död, förr än jag genom döden afgår, så skola thessa 1000 R:dr Specie intet utbetalas, utan innehållas och läggas til mit bos capital, samt användas räntorna deraf då, til det bruk, som jag framdehles här i detta Testamente skal anordna.

5:to. Angående Fröken Birgitta Catharina Rosenvinge, sahl. Öfverst-Lieutenant Rosenvinges och min sahl. hustrus systerdotter, Fru Edel Margretha Gersdorffs, dotter, som några år varit hos mig och min sahl. hustru på Lerckesholm; så skal för henne et Capital af 15000 D:r S:mt eller Tu tusende Femhundrade R:dr Specie, af de herrar Directeurer eller Executores Testamenti som häreffter nämnbas, straxt effter min död i Sverige, på säkert ställe, emot sex pro cento, på ränta utsättias, hvilcka räntor, som utgiöra Nio hundrade dahl. S:mt eller Etthundrade och Femtio R:dr Specie, hon från

min dödsdag, årligen och oafkortadt, skal niuta och til henne öfversändas hvar hon vistas så länge hon är ogifft, och til thess hon kommer att niuta upphälle af det adeliga Fröken Closter Vemmetoffta, hvaruti hon är inskrefven, och ändå 2 åhr derefter och sedan hon kommit til åtniutande af Closterets förmåhner, för at theraf sättia sig i stånd med anskaffande af de meubler och förnödenheter, som hon i Closteret med sig bör införa och hafva; men så snart hon skulle blifva död, gifft, eller de 2:ne åhr äro expirerade, effter at hon kommit til åtniutande af Closterets beneficia, uphörer från den dag denna pension, och då lägges desse 15000 D:r S:mt, eller 2500 R:dr Specie, til det Capital som blifver användt til arbetshusets underhållande vid Lerckesholm, hvarom framdehles förmåhles, och til den dertil anslagna Cassans förökande.

6:to. Magistern och Kyrckoherden i Örckelliunga, Hërr Johan Köpings dotter Agatha Andrietta, som effter min sahl. hustru och mig uti dopet är upkallad, skal hafva 1000 D:r S:mt, eller Ethundrade Sextio Sex R:dr 32 sk. Specie; hvilcka för henne skola utsättias på ränta, och räntorna årligen läggias til Capitalet, til des hon blifver gifft, eller myndig och då sielf kan lyffta och disponera dem; skulle hon desförinnan dö, så utbetalas Capitalet intet.

Detta är angående Donationer och gåfvor, som jag anordnar af de medel jag har uti Sverige, genast effter min död, skola utbetalas, eller som föreskrifvit står, värckställas.

Huru de medel och den ägendom jag har uti Danne-marck och Tyskland skola disponeras och användas, derom har jag, för at undvika all vidlyffthet, therstädes giort särskild disposition; så at detta Testamente, intet har någon gemenskap eller combination med hvad jag utomlands äger, utan blifva de medel jag i andra land äger, effter mina särskildta dispositioner, under hvart lands administration, för sig särskildte, hvarest de finnas; och skal ingen annan, än de jag utnämvt och specificerat, i hvad land det vara må, antingen den kan vara besläktad med mig eller min sahl. hustru, eller ej, niuta det mindsta arf eller gåfva, effter min död, af min qvarlåtenskap. Dock skal jag vid slutet af denna disposition gifva närmare vid handen, om något förutan hvad jag redan bortgifvit, utomlands ifrån, til det bruk jag här nedanför anordnar, til Sverige kan indragas.

Hvad nu mit här i Sverige ägande Säterie Lerckesholm och Lercka beträffar, så skal dermed således förhållas:

1:o. Skola alla revenuer af Lerckesholm och Lercka Gods användas til underhåll för Tiugo Fattiga Personer, Tio Mans- och Tio Fruntimmers Personer, af hvilcka skola vara 10 af Adel och 10 af välfrägdade hederlige Borgarefolck, eller andra Oadeliga Personer.

För de 10 af adel, 5 Manspersoner och 5 Fruntimmer, inrättas rum till beboelse på Lerckesholm, och för de 10 oadelige på Lercka gård; så at en eller tvänne, allt som Personerna äro hederliga til, kunna vara i hvart rum: Manspersonerna på den ena, och Fruntimren på den andra ändan af byggningen, så at sahlen blifver ledig emellan. De skola alla vara ogiffra, Enckor eller Encklingar. Man med hustru får intet intagas på en gång.

De niuta fritt husrum och nödig eldebrändsel: samt de vid hvardera godset fallande och inflytande revenuer, af hvad slags vara må, tilfalla de vid hvardera godset fördehlte pensionister, när alla inkomster af skog, landgille, tionder, åker och äng, såsom säd och hö med deraf hållande kreaturer och afvel, inkomsterna af sickte- miöl- och sågqvarnarna, och hvad elliest vara kan, blifva sammanräknade, för hvart gods särskildt. Då de af adelen och på Lerckesholm varande, som skola hafva något mera än de som äro på Lercka, för det första torde kunna få hvardera 12 D:r S:mt eller 2 R:dr Specie om månaden, som är 144 D:r S:mt eller 24 R:dr om året, och de som äro på Lercka gård hvardera 8 D:r S:mt, eller 1 R:dr 16 sk. om månaden, som är 96 D:r S:mt eller 16 R:dr Specie om året.

Skulle intet så många trängande af adelen finnas, som där äro rum til på Lerckesholm, kunna äfven där de hederligaste af oadel intagas, hvilcka då niuta lika pension med de adelige. Och skulle därigenom någon Vacance existera på Lercka gård; så fördehlas den besparingen intet på pensionisterna, utan lägges til Capitalet, som utsättas på ränta, til husens underhållande, med mera, efter som här vidare skal anordnas.

Sängkläder och nödiga meubler, skola Pensionisterne sielfva anskaffa och föra in med sig til Pensionshusen; men

för dem som äro så fattiga, at de inga hafva, anskaffas de; och låta sådana fattiga theremot, otta skilling Specie af pensionen månadtligen innestå af theras pension, til thess thet dertil föreskutna är betalt.

Hvad således införes eller anskaffas af meubler, blifver vid Pensionisternes afgång eller död Pensions husen tilhörigt, och försäljes vid auction til Cassans nytta.

Härads Probsten här uti Norra Åsbo härad och Kyrckoherden uti Öreckeliunga Sockn, anmodas at åtaga sig dispositionen vid denna inrättning som Directeurer, och i fall de icke villia, lærer Konungens befallningshafvande i lähnet, dertill förordna 2:ne andra förståndige och suffisante män.

Desse Directeurer antaga til godsets administration:

en Inspector eller annan förståndig man, en Ladufogde och 2 eller 3 pigor til kreaturen, om så behöfves; och låta bruka godsen på hvad sätt de finna förmonligast vara för pensionisterne: antingen medelst at drifva och beså jorden, samt hålla miölke kor och kreatur, eller medelst at hålla leije kreatur på foder och grässning och då sielf inga kreatur at hålla, eller ock att taga penningar af bönderne i stället för landgille, arbete, äckor och tionde, samt af torparne för dagsvärcken.

Bemälte Directeurer hafva för theras omak at niuta tre pro cento til dehning, af alt hvad som af godsens revenuer, som ren behållning öfver blifver, sedan Inspectorens och bemälte tjenstefolcks löhn och kost, kostnaden til byggningarnes reparation och vidmakthållande, med mera nödvändiga utgifter, äro afdragne, och som värckeligen kommer at beräknas och utdehlas til Pensionisterne.

När alt detta är afdragit, då vill det först vijsa sig, huru mycket Pensionisterne kunna få mehra eller mindre månadtligen och åhrligen än hvad här förut anfördt är. Och när Pensions summan då en gång är faststæld, blifver den intet ändrad, förr än Directeurerne finna, at af reserve capitalets räntor, någon tilökning kan skie: som då altid ricktigt til pensionisterne utdehlas. Men flere Pensionister än tiugo, må

intet antagas; ty det är bättre at these skiäligen hafva födan, än at många skola svälta.

Hushållningen för pensionisterne med kokning, brygging, tvätt och dylikt, som en hvar förrättar för sig sielf, lämbnar jag til Directeurernes anordnande och godtfinnande, så at den ene intet är den andre i vägen, samt oenighet och tråtor må förekommas och undvikas.

Skulle Directeurerna finna, at man lättare kunde gifva pensionisterne kost af mat och dricka middag och afton, samt något til frukost, skal det af dem dependera; då alla pensionisterne spijsa tilsammans uti sit hus i sahlen vid et bord; men då skulle de väl hafva något litet contant om månaden förutan til andra förnödenheter.

Kläder skaffa pensionisterne sig sielfva; men skulle Directeurerne finna at capitalet med tiden skulle blifva så tillräckeligt, at det kan tåla någon utgift thertil, kan pensionisterne också i den dehlen lämbnas något understöd.

När Pensionisterne villia til kyrrekan, lämnas dem som intet kunna, eller kan anstå at gå til foths, kyrreko äckor af bönderne, några hvar gång.

Til så mycket mera upmuntran och soulagement för Directeurerne, i anseende til theras med inrättningen hafvande besvär; skola bemälte Directeurer allena, hafva rättighet til at antaga och som pensionister på bägge ställen insätta tvenne pensionister efter hvarandra, hvem de finna detta understöd mäst behöfva och värdig vara: hvarvid all väld eller persons anseelse lærer undvikas; och Konungens befallningshafvande i lähnet, skal för det besvär han dervid hafver, äga frihet at allena och utan votering tillsättia den fierde i hvart hus för sig. Och således går och alternerar det i infinitum. Dock om någon är trängande, som kan bevijsa sig vara af min eller min sahl. hustrus släckt, skal en sådan alltid och fram för alla andra, hafva första rättigheten til dessa pensioners åtniutande och at blifva dertil antagne på bägge ställen, hvarest först ledigt är, antingen den samma är Svensk, Dansk eller Tysk.

Men om så vore, att the förordnade Directeurer intet blefvo enige om, vid deras tour at väljja, hvilcken som til Pensionist skulle antagas, skal det anmälas hos Konungens befallningshafvande i lähnet, som då skal äga votum decisivum, dock icke at insätta någon annan, än en af dem som Directeurerne föreslå. Och skulle elliest någon hafva skiähl at besvära sig öfver Directeurerne administration härvid, skal samma Konungens befallningshafvande äga macht at det som öfver Directeur och effter detta mit förordnande, rätta, när thet hos honom anmäles, eller til äfventyrs, til domstohlen at förvijsa: hvarföre också, så snart Gud har kallat mig hädan, af denna min disposition en vidimerad afskrift, Konungens befallningshafvande skal tilställas.

2:do. Ett Skohlehus skal upbyggas på Lerckesholms ägor, på det stället, hvarest det så kallade Liunghuset står; hvarest icke allenast de som bo på Lerckesholms och Lercka gods, utan ock uti hela Öreckelliunga sockn, kunna fritt låta thes barn gå i skolan och lära sin christendom och annat för at blifva nyttiga medborgare uti fäderneslandet, om de villia; till hvilcken ända jag skiänker och gifver et Capital af 3000 D:r S:mt eller 500 R:dr Specie, til at ständigt utsättias på laglig ränta, som användes til skolemästarens lön och nödiga böckers inkiöpande;

Samt ännu til det sednare behof, så väl som til Skohlehusets upbyggande och underhållande i godt stånd, den summa 900 D:r S:mt eller 150 R:dr Specie, hvilcka äfvenvähl beständigt härtil utsättas på ränta, och räntan åhrligen användes til Skolehusets underhållande och böckers anskaffande; alt under mehrbemählte Directeurers administration och Konungens Befallningshafvandes öfverinseende, när så behöfves.

Bemählte Skolemästare skall ock vara skyldig at för gamla och skickliga pensionister, som intet kunna komma til kyrckan, om helgedagarne läsa uti en postilla (som jag ock dertil skiänker och efter mig finnes), med sång och bön; samt at en gång om dagen, morgon eller afton, giöra bön för pensionisterna uti bägge husen, förutan att han hvar morgon och afton håller bön med disciplarne uti skohlen. Och kan för

hans omak härvid och til hans så mycket bättre utkomst, så stor dehl af den liungmarck som ligger näst vid huset, til hans bruk, uptagas, at han kan hafva några skieppers utsäde, samt några lass hö, til en ko.

Til Skolemästare antages en skickelig person, som icke allenast kan informera uti at läsa, skriva och räkna, utan ock uti något latin, til theras tjenst som dertil kunna hafva lust, och som elliest förer en ärbar vandel.

3:to. Skola 6000 D:r S:mt, eller 1000 R:dr Specie, användas til et litet arbetshus inrättande och uppbyggande, af hvad slag som Directeurerne med Konungens Befallningshafvande för nyttigast finna, hvarest fattiga folck kunna få förtiena sig något til födan, och til at anskaffa nödiga materialier och rudematerier; för hvilckas bearbetande och förädlande de fattige få skiälig arbetslön, och af kastningen eller vinsten, vid de bearbetade vahrors försälljande upläggas åhrligen til capitalet, af hvars räntor inrättningen i stånd sättes underhållas och utvidgas.

4:to. I Öreckeliunga kyrcka, har jag egen graf, hvar-est också min sahl. hustru är nedsatt.

Dör jag här i Sverige, så skal mit lijk också nedsättias i samma graf, vid min sahl. hustrus sida.

Uti samma graf befinnes och skola blifva ståendes där de stå: affidne Herr Arild Swaves och General Lieutenanten och Commendeurens Baron von Liewens, tillika med hans Fru Grefvinnas lijk, hvilcka varit ägare af Lerckesholm; hvartil kommer mit, som sättes hos min sahl. hustrus lik, som redan där är nedsatt.

Inga flere än desse femb lijk skola blifva ståendes uti denna graf; de elliest uti grafven varande lijk, skola borttagas och begrafvas i kyrckogården; Men Ryttmästaren och Commendanten Baron Carl Johan von Liewens Frus lik, som där jämväl är insatt, skal väl uptagas utur grafven, sedan däruti elliest är föga rum och sedan hon intet haft någon ägande rätt til samma graf; dock likväl och i consideration för henne, skal, om det kan låta sig giöra, et annat grafställe öppnas, men uti kyrckian, hvarest hon på min bekostnad skal nedsättias; men kan det intet låta sig giöra i kyrckan, begrafves hon också i kyrckogården.

När detta är giordt och inga flera än förbemäldte 5 lik finnas uti grafven, skal luckan, som nu ligger på grafven up-

tagas, och grafven med et hvalf af mursten ofvanomkring aldeles tilmuras, hvareffter en rätt grafsten förfärdigas och åter pålägges, och skal sedan aldrig något lik mera deruti den graf nedsättias och grafven aldrig mera öppnas.

Ofvanpå den nya grafstenen, uthugges först, innan han nedlägges, dessa ord:

"Härunder hvilat Herr Arrild Swawe, Herr General Lieutenanten och Commendeuren med Stora Korset af Kongl. Svärdsorden, Baron Berndt Wilhelm von Liewen, och thess Fru Grefvinnan Anna Mallena Taube, samt Landshöfdingen och Riddaren af Kongl. Svärdsorden, Herr Andreas von Reiser, och thess Fru, Fru Agatha Rodsten-Urne, som alle varit ägare af Lerckesholms Säterier. Och är grafven efter den sednare ägares disposition blifvit tilsluten, och skal intet mera öppnas."

Men skulle jag dö i Dannemarck, så blifver mit lik, transporterat til min salh. hustrus familie graf uti Fyhn och Weilbye kyrcka, i Dannemarck, och då skal min sahl. hustrus lik, jämväl dit transporteraras och där stå vid min sida. Då därstädes äfvenväl några af de därstädes stående äldste lik nedsättes uti jorden, för at giöra rum. Men min sahl. hustrus föräldrars, samt åter theras föräldrars, min sahl. hustrus första mans, Majoren Börje Walckendorphs så väl som våra lijk, måge aldrig nedsättias i jorden.

Alla de andra däruti varande lik kunna efter handen, af då varande grafägare nedsättias, när så behöfves. Dock skola sahl. Kammarjuncker Pfühls och sahl. Öfverst Lieutenant Rosenvinges lik, nu intet nedsättias i jorden.

Til ägare af samma familie graf efter min död; förordnar jag härmed, sahl. Kammarjuncker von Pfühls barn, som äro barnabarn af min sahl. hustrus äldsta syster, först sonen och hans manliga bröstarfvingar, och sedan på qvinno linien.

När ingen mera af bem:te von Pfühls efterkommande äro til, faller familie grafven til General Major Lüttichows Frus arfvingar, som varit min sahl. hustrus andra syster, på samma sätt; och sidst til Öfverst Lieutenant Gersdorffs Frus arfvingar, som var hennes 3:dje syster, på samma sätt. Hvilcka alla skola vara förpliktade til, så framt de villia til godo niuta detta beneficium, at hafva noga tilsyn med at samma familie graf, af kyrckans ägare och på hans egen bekostnad, uti evärdeliga tider, blifver i godt och lagförsvarligt stånd vid magt hållen, utan och innan, efter de conditioner, hvarmed bem:te kyrcka af mig blef såld, samma tid då jag sålde mit uti samma Weilbye sockn belägna gods Billeshage.

Den sidste af förenämde brancher af min sahl. hustrus familie kan ordonnera, hvem sedan skal vara ägare af familie grafven. Och skulle så hända, at jag i Dannemarck genom döden afgår, och följacktligen, min sahl. hustrus lik, efter som förut skrifvit är, jämväl til Dannemarck transporteras från Öreckeliunga kyrcka, så skal grafven i Öreckeliunga kyrcka med den rätt jag dertil effter köpebrevet äger vid auction til den mästbindande bortsäljas, och de penningar som therfore bekommes, läggas til Lerckesholms Capital at förräntas, til inrättingens bästa. Och då skier för min eller cassans räkning ingen flyttning med de uti grafven varande lik, sedan det då dependerar af til kommande ägarne, med reservation för de nämde lik, som efter köpebrevet, orörde skola blifva kvarstående.

Til den kostnad som alt detta ärfordrar, såväl som til min begrafning, tages af de redbaraste medel som effter mig finnas, så mycket som dertil behöfves. Och som jag tienstel. anmodar Herrar Directeurer och Executores Testamenti, at af bildhuggare arbete låta förfärdiga mit och min sahl. hustrus adeliga vapn, bägge på en tafla vid sidan af hvarandra, måhlade med de färgor, som hvarje vapn särskildt tillhöra, och förgylning som brukelig är, samt riddare orden som jag hafver under mit vapn; och at under hvarje vapn för sig låta med gyldene bokstäfver anteckna en hvars födelse ort, samt födelse och dödsdag, namn och caractere, samt jämväl at låta dem, til åminnelse, uphänga i den kyrcka, hvarest vij nedsättias: likaledes at låta förfärdiga sådana försilfrade beslag och plåtar, som här i riket äro tillätne och brukelige at fästa på likkisteläcken eller ändarne, hvarpå ock skal sättias och utstickas våra namn, caractere, födelse- och dödsdag; så tages kostnaden härtill likaså af min redbaraste kvarlätenskap. Hvarvid jag til underrättelse bör tilkiännagifva: at jag är född i Giötheborg den 3:die Novembris åhr 1701 och min sahl. hustru uti Holstein, af så väl svenska som danska adelige föräldrar, åhr 1707 d. 21 Juni, och är hon död d. 19:de Junii 1779.

Jag. har sielf bestält 2:ne marmorkistor af svensk marmor eller stene, hos Stenhuggaren Appelberg vid Tostarp eller Glemminge. Gud vet om jag lefver så länge tills de blifva färdige och sielf kan giöra anstalt om theras transporterande til någon ort; men elliest tackas Herrar Directeurer besörja derom, samt at liken blifva deruti insatte och tillslutne, på hvad ställe de skola stå, såväl som ock at det blifver betalt som för arbetslönen kunde återstå, af samma redbaraste medel.

5:to. Om jag blifver begrafven och qvarstående i Örckel-
 iunga kyrcka, så gifves til kyrckian 600 D:r S:mt eller 100
 R:dr Specie, til att therföre låta giöra något nödigt silfver-
 kiärl, eller något annat ornament till altaret, hvarpå våra
 namn utstickas; men kommer jag intet therstädes att stå,
 och följacketligen min sahl. hustrus lik därifrån at bortflyttas,
 så får kyrckan intet mehr än 200 D:r S:mt eller 33 R:dr
 16 sk. Specie.

6. Allt hvad som therefter, och sedan alla förbemäldte
 kostnader och utgifter äro gjorde och utbetalte, ännu af min
 ägendom och förmågo här i Sverige kan öfverblifva sedan
 gården i Helsingborg, som kostat mig i inkiöp 4800 D:r
 S:mt och alla mina Meubler och Effecter, vid auction äro
 försälde, skal giöras och förvandlas til et Capital, som skal
 sättias på ränta, tillika med afkastningen af arbetshuset, med
 mera, och räntorne theraf, användes til alla förbm:te inrätt-
 ningars, skole- och arbetshusets oändeliga vidmachthållande
 och utvidgande; men de räntor som dertil intet behöfvas, skola
 alltid läggias til Capitalet, så at det samma må blifva ju
 längre ju större; det skal alltid något til växa och aldrig
 minskas, ty hvart år skal något af räntorna läggias dertil.

Detta Testamente och denna Disposition, som min sidsta
 villia, skal enligt allmänna Lagens och Ärfda Balckens XVI
 Cap. 1 § oryggeligen faststånda och äga laga kraft, alden-
 stund jag thet och then samma, med egen hand skrifvit och
 underskrifvit, samt mit anborne sigill hostryckt. Dock för-
 behåller jag mig, at framdehles, genom något Codicile, eller
 skriftelig författning, giöra de ändringar theruti, tilläggia eller
 frångaga, effter som jag för godt finner; likasom ock at gifva
 tilkiänna, hvad som skal gifvas til mina tienstefolck, en eller
 flera, effter omständigheterna, med mera.

Jag förbehåller mig jämväl ännu, at förordna en eller
 2:ne goda män, at vara Executor eller Executores af detta
 Testamente eller denna Disposition; Men om jag det icke
 skulle giöra, anmodas här med förbemäldte Herrar Directeu-
 rer, med Konungens Befallningshafvandes samtycke och appro-
 bation, at 2:ne män dertil befullmächtigas; hvilcka hvardera
 af massa bonorum för theras besvär niuta och ärhålla 1000

D:r S:mt eller Ett hundrade Sextio Sex R:dr 32 sk. Species.

Detta är af mig sielf författadt, med egen hand skrefvet och underskrevet samt försegladt Fredagen den Tionde Novemberis, åhr Ett Tusende Siuhundrade Ottatio.

And. von Reiser.

(Sigill)

Detta Testamentariska Disposition är af mig med skriivelse fra Hans Excellence Hr Geheimeraad og Amtmand Scheel Plessen, afleveret til D. Hrr Executorie Testamenti, Hr Probst Tyrell i Odeljonge og Hr Magister Köping i Öreckelljunge, den 14:de October d. a. hvilket härmed paa välbemelte Hr Probst Tyrells begiäring attesteres. — Odeljonge in bemeldte dato den 14:de October 1782.

C. P. Peterson.

II.

Anders v. Reisers Testamentstillägg.

1782 ²⁸/₃.

I följe af det förbehåll, som jag gjordt uti mit Testamente af den 10:de November 1780 at framdehles theruti giöra de ändringar jag finner för godt, tilläggia och frångaga, gör jag nu denna ytterligare disposition:

I:mo. Skal det Capital som Directeurerne öfver Lerckesholms och Lercka Pensions hus, förutan godsens revenuer, och de i Testamentet til andra inrättningar är anfördt, af min qvarlåtenskap och mine contante medel, til Pensions husens och inrättningarnes anläggande, förbättrande och utvidgande, skola hafva om händer at utsättia på ränta och efter Testamentets innehåll använda, bestå af 35000 D:r S:mt eller Fem tusende, Ottahundrade, Trettio Tre Riksdahl. 16 sk. Specie, som sedan alltid efter föreskriften åhrligen skal förökas och blifva större. Och som räntorne här af utgiöra 2100 D:r S:mt eller 350 R:dr Specie; så skal af dessa räntor aldraförst, följande poster åhrligen utbetalas:

Til fattige af sig komne bondefolck, änkor, fader och moderlösa barn på Lerckesholms och Lercka gods, hvarje åhr den 3:die November, som är min födelsedag, utdehlas räntan af 600 D:r S:mt eller 100 R:dr Specie, som är 36 D:r S:mt eller 6 R:dr Specie, så at de gamle få hvardera dubbelt emot hvad barnen få, utan så är, at något fattigt fader och moderlöst barn skulle finnas, som intet kan förtiena sig födan,

då til et sådant barns upfödande och skolegång, giöres särskildt anstalt af fondens räntor.

2:do. Til andra främmande eller omlöpande fattiga utdehlas samma dag på Lerckesholm räntan af 100 D:r S:mt eller 16 R:dr Specie, som är 6 D:r S:mt eller 1 R:dr Specie.

3:tio. Til de fattige öfveralt i Örckeliunga sockn, Lerckesholms och Lercka gods inberäcknad, skal samma dag räntan af 200 D:r S:mt eller 33 R:dr 16 sk. Specie, som är 12 D:r S:mt eller 2 r:dr Specie utdehlas.

4:to. Til Kronhuset, eller Guarnisonskyrckan i Giötheborg, uti hvilcken församling jag är född och döpt, gifves och öfversändes, en gång vid första åhrets räntors utdehning 1000 D:r S:mt, eller 166 R:dr 32 sk. Specie, och

5:to. Til de fattige i samma Guarnisons kyrcka sockn, likaledes en gång och samma tid 100 D:r S:mt, eller 16 R:dr 32 sk. Specie.

Det öfriga af förbemälte Capitals räntor, användes til de inrättningars underhållande och utvidgande, som efter Testamentets föreskrift, komma til at inrättas på Lerckesholm.

Förutan förenämde Fond, som står under Lerckesholms Directeurers administration, skal af alt det öfriga jag efter låter, sedan det som Testamentet och denna Codicile eller ytterligare disposition innehåller är frändragit, ännu 2:do formeras en annan Fond, eller et Capital, som skall stå under de Herrar Curatorers, eller Executores Testamenti som blifva tilförordnade, disposition, och af dem, på säkert ställe, som de skola vara ansvarige före, utsättas på ränta, til en Evigvarande Fidei Commisse, dock under Konungens Befallningshafvandes öfverinseende, och skola altså de som villia vara Curatorer, ställa suffisant caution för Fidei Commisset och des administration; hvarföre de ock, så länge de äro Curatores, hvilket dependerar af Konungens Befallningshafvande i Christianstad, och af huru vida de försvarligen förestå administrationen, åhrligen skola niuta Ett hundrade R:dr Specie eller 600 D:r S:mt hvardera, och theras efterträdare likaså, efter dem. Och som thesse Curatorer, eller Executores Testamenti äro de samma som omtalas och äro nämnda vid slutet af sielfva Testamentet; så sedan de nu komma til at niuta beständigt salarium, indrages och

cessera deremot, de dem therstädes tillagda 1000 D:r S:mt, eller 166 R:dr 32 sk. Specie, som de allenast En gång skulle hafva åtniutit.

De räntor, som åhrligen falla af detta Fidei Commisse Capital, sedan först åhrligen 400 D:r S:mt eller 66 R:dr 32 sk. Specie, äro lagde til capitalet, ty så mycket skal capitalet för det första, hvarje år tilväxa; och dernäst herrar Curatorernes salarium 1200 D:r S:mt eller 200 R:dr Species, therifrån äro afdragne, skola af herrar Curatorerne, således användas:

I:mo. Det Capital 15000 D:r S:mt eller 2500 R:dr Specie, som uti sielfva Testamentet är anslagit til, at för Fröken Birgitta Catharina Rosenvinge förräntas, på sätt föreskrifvit är, skal tagas af Fidei Commisse Capitalet, och intet af Directeurernes reserve Capital, och altså intet stå under herrar Directeurernes, utan under herrar Curatorernes af Fidei Commissets disposition, som räntorne deraf Nio hundrade dahl. Silfvermynt eller 150 R:dr Specie, vid hvarje års förfallo tid, til henne öfversända.

För det första, kunna de öfversändas och levereras til Kungl. danska Archiatern Herr Etatsråd Carl Jensenius i Kiöpenhamn emot thess qvittance, som henne dem tilställer; så länge han vil eller kan dem emottaga; men elliest öfversändas de til hvem som bem:te Fröken forordnar til at dem emottaga, emot hennes egit qvittance:

Efter denna författning, skal altså Capitalet och thess räntor, som förut i Testamentet skrifvit är, när the icke längre til fröken Rosenvinge utbetalte varda, icke falla til Lerckesholms Directeurers reserve Capital, utan til det nu anordnade Fidei Commissets Fond och nytta, hvaraf det är tagit.

Härvid observeras: at i fall någon Decimation af desse utgående räntor skal svaras; tages den, så väl som Transportkostnaden och postporto, af Fidei Commisse Cassans öfrige medel; ty hon skal hafva de 150 R:dr Specie i räntor, fullt ut och utan ringaste afdrag. Ehuru väl jag intet tror, at

någon decimation af räntorna skal erläggas, när Capitalet blifver i landet.

2:do. Skal af detta Fidei Comisse Capitals räntor årligen utbetalas til någre hederlige mäns döttrar, som äro fattiga jungfrur och då de villia träda uti äckenskap 200 D:r S:mt eller 33 R:dr 16 sk. Specie, samt til några bondepigor, som äro fattige, men ärlige och beskiedelige, hvardera 100 D:r S:mt, eller 16 R:dr, 32 sk. Specie, när de blifva gifte, effter som räntorne tilräckia, dock icke til flera än 20. Hvaraf skola vara 10 hederlige fattige jungfrur, och 10 ärlige, flitige och beskedlige, fattige bondepigor. Och skulle antingen icke finnas så många fattiga hederliga jungfrur och pigor som villia träda i äckenskap; så at någon besparing häraf kan blifva; eller om capitalet, med tiden; skulle blifva så stort at af räntorne någon tilräckelig tilgång är; kan

3:tio. Et Stipendium til någon skickelig Studerande person, adel eller oadel, som til sina Studiers befrämjande vil resa utomlands, af räntorna inrättas, hvilket en sådan åhrligen har at niuta, så länge han är på resan och sina Studier fortsätter.

Sådana Stipendier kunna förökas och blifva flera, allt som capitalet och räntorne tilväxa, och kallas det Reiserska Stipendium.

4:to. Jag vil också at bönderne och torparne på Lerckesholm och Lercka gods, skola niuta en liten douceur efter min död; och altså anordnar jag: at til hvarje bonde på bemäldte gods, som intet är mig något skyldig, straxt efter min dödeliga afgang, af det redbaraste, skal skiänckas och gifvas contant 20 D:r S:mt eller 3 R:dr 16 sk. Specie, och til hvarje sådan torpare 10 D:r S:mt eller 1 R:dr 32 sk. Specie. De som äro skyldige något, men icke fullt så mycket som de första få, qvitta hvad de äro skyldige och få resten til; men de som äro skyldige mera, få intet, men qvitta så mycket på deras giäld som de första få, och hvad giäld sedan hos dem återstår, kan hos dem uttagas eller ut-sökas.

5:to. De tienstefolek som tiäna hos mig när jag dör, skola hvardera hafva 100 D:r S:mt eller 16 R:dr 32 sk.

Specie, förutom deras Lön. Helsingborg den 28:de Martii
år 1782.

And. v. Reiser.

(Sigill)

Dette Codicil, tilligemed forhen forfallet Disposition er overle-
ret, ved Skriivelse fra Hans Excellence Hr Amtmanden over Kiö-
banhavns Amt; Hr Geheimeraad og Kammerherre Scheel von Plessen,
af 30:te Passati af mig til D. Hrr Executori Testamenti, hvilket
Brev i min nerverelse er aabnet, som hermed paa forlangende af
Höijervärdige Hr Probst Tyrell i Odelrjunge, attesteras. Odelrjunge den
14 October 1782.

C. P. Peterson.

Till Landshöfdingen
Friherre Wrangel
i Christianstad.

III.

Konung Gustaf III stadfästelse
å Anders v. Reisers stiftelse
Lärkesholm och Lärka

jemte deri gjorda ändringar af stiftelseurkundens bestämmelser.

Gustaf etc., p. p.

Vår gunst och nådiga bevägenhet med Gud Ålsmagtige Troman, Fri-Herre, Landshöfding. Uti underdånig skrifvelse af den 19:de sistlidne September anmälen I, at sedan vi, genom Nådig dom af den 4:de April innevarande år gilladt den förening, som med ädla och välbördiga Jungfru Brigitta Catharina Rosenvinge blifvit afslutad, angående hennes klander å de Testamentariska Författningar afledne Landshöfdingen och Riddaren af vår Svärds-Orden Ädel och Välbördig Anders Reiser til åtskilliga Barmhertighetsverk den 10 November 1780, och den 28 Martii 1782 uprättadt; så hafven I såsom i Kraft af Edert Embete utsedd Executor Testamenti varit omtänkt, at fullfölja verkställigheten af samma Författningar; men som Landshöfdingen Reiser deruti gjort uträkning på långt större tilgångar, än efter Sterbhusets utredande funnits, hvaruti de Jungfru Rosenvinge genom föreningen tillagde Twå Tusende Fem Hundrade R:dr Specie äfven förordsakat

minskning; altså ansen I til vinnande af flera besparingar nödigt, at följande vidtages nemligen:

1:mo. At i stället för Fyra Syslomän, under namn af Två Curatorer och Två Directeurer, antalet inskränkes til Tvänne, hvarmedelst procenten för Directeurskapet kommer at försvinna, och de 2:ne redan förordnade Curatorer emot den för dem utsatte årliga belöning under Edert Öfverinseende bestyra om hela förvaltningen.

2:o. At Pensionairerne blifva vistande hvar de behaga, emot skiälilig ersättning för hushyra och det mera, som dem blifvit tillagt, hvarigenom flere oordningar, trätor, och misnöje, som imellan många i små och få rum sammanflyttade personer lättel. förefalla, kunde förekommas, samt löner och underhåll för åtskilligt tjenstefolk undvikas och tillfälle gifvas at under arrende uplåta Gårdarne til Fondens större förmån; såsom och byggnaden af et Scholæ-hus besparas, hvilket i stället kunde inrättas i något tjenligt rum å en af gårdarne; och

3:tio at Pensionairerne måge efter de sökandes behof och nödortft, och utan afseende på et lika antal af hvardera könet, utväljas. Och emedan dese förändringar påsyfta så väl Landshöfdingen Reisers' afsigtens befrämjande, som Inrättningarnes framgena bestånd, och deribland et arbets-hus anläggande och inrättande til en Klädes-Fabrique; altså anhållen I underdånigst om vårt Nådiga Bifall å samma förändringar.

Häri sänder Eder till nådigt svar: Det vi anse hvad I uti första puncten i underdånighet hemstält om indragning af 2:ne Syslomän, så mycket mindre stridande emot Testators ändamål, som utom den besparing en sådan indragning för den minskade Fonden medför, Förvaltningen af inrättningarne icke är vidlyftigare, än at den af 2:ne fullkomligen kan skötas, och bifalla vi altså i nåder, at hädanefter endast 2:ne Goda Män, dem I ägen, i händelse de af Landshöfdingen Reiser dertil utsedde Prästmän, hvilka alltid härtil skola hafva företrädes rätt; sig sådant icke vilja åtaga, under namn af Directeurer utvälja, måga emot den utsatta belöningen under Edert inseende om hvad med ofvanberörde Inrättningar har gemenskap, bestyra.

Likaledes finna vi den uti 2:dra puncten i underdånighet föreslagna ändring med Pensionairernes boningsställen icke gjöra någon rubbning i Testators ändamål, som varit Pensionairernes bärgning, hvilken derigenom befordras; hvarföre vi äfven til denna andra punct vårt nådiga samtycke lämna.

Men vidkommande tredje puncten, eller at Pensionairerne måga väljas utan afseende på Kön, så emedan Testamentet tydeligen innehåller, at hälften af Pensionairerne skal vara af mankön, och hälften af qvinkön; ty anse vi någon rubbning uti detta Landshöfdingen Reisers' uttryckeliga Förordnande icke böra ske.

Wi befalle etc. Drottningsholms Slott den 26 October 1791.

Under vårt Secret
L. S.

GUSTAF.

M. Rosenblad.

Likheten med det vid Kongl. Maj:ts Justitiæ Revisions' Expedition förvarade Concept-bref, intygar

A. Schultin
Kongl. Secreterare.

År 1852 den 1 October blef denna handling jemte en deraf tagen afskrift till Kongl. Maj:ts och Rikets Hof Rätt öfver Skåne och Blekinge ingifven; Och efter handlingens intagande i Protocollet beslöt Kongl. Hof Rätten på derom framställd begäran att afskriften skulle inregistreras och denna original handling försedd med bevis om densammas företeende härstädes jemte utdrag af Protocollet vederbörande tillhandahållas betygar Christianstad. Som ofvan

In fidem
F. R. Holm.

IV. Reglemente.

Kongl. Maj:ts

Nådiga Stadfästelse-Resolution uppå ett af vederbörande Direktion uppgjort och Consistorium Akademicum i Lund delgifvet samt derefter af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande insändt och förordadt förslag till Reglemente rörande förvaltningen af den utaf framlidne Landshöfdingen Andreas von Reiser genom testamentariska förordnanden den 10 November 1780 och den 28 Mars 1782 grundlagda s. k. Reiserska Stiftelsen i Kristianstads Län, öfver hvilket förslag Justitiæ-Kanslers Embetet med inforrdadt underdånigt utlåtande inkommit; gifven Stockholms Slott den 3 Februari 1860.

Kongl. Maj:t har det föreslagna Reglementet i Nådigt öfvervägande tagit, och vill å detsamma hafva meddelat Nådiga stadfästelse till följande lydelse:

§ 1.

Stiftelsen består af två afdelningar: von Reiserska Pensions-anstalten och von Reiserska Fideikommisset.

§ 2.

Af Pensionsanstaltens tillgångar, som utgöras af Säterierna Lerkesholm och Lerka med underlydande hemman och

lägenheter i Örskelljunga socken och Norra Åsbo Härad, samt fordringar och kontanta medel, de der vid den 30 April 1859 upprättadt bokslut uppgingo till ett belopp af Ett hundra sjutton tusen femhundra sextiofem (117,565) Riksdaler 75 öre Riksmünt, utgå:

- a) Pensioner till tjugo fattige, tio af adel, tio välfrejdade hederlige borgarefolk eller andra oadlige personer, hälften af hvardera könet, dock att, om behöfvande ibland adel till förenämde antal icke skulle finnas, pensionsrum äfven af förstnämnde klass må tilldelas ofrälse. Endast ogifta, enka eller enklingar kunna pension erhålla.
- b) Trettiosex riksdaler riksmünt att genom Kyrkoherdens försorg den 3 November hvarje år utdelas bland fattige afsigkomne bondfolk, enkor, samt fader- och moderlösa barn på ofvannämnde gods samt andra fattiga, som inom berörde socken äro boende eller sig uppehålla.
- c) Underhåll af den på Lerkesholms gods varande skola med dertill hörande Herbergshus för fattige och skolbarn;
- d) Nödige medel till ett litet arbetshus, ordnadt enligt Direktionens och Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes bestämmande, hvarest fattige genom råännens bearbetande och förädlande kunna förtjena uppehälle och skälig arbetslön;
- e) Alla kostnader för Stiftelsens förvaltning.

§ 3.

Af von Reiserska Fideikommisset, hvars kapital i fordringar och kontanta medel enligt bokslut den 30 April 1859 uppgick till Sjuttontusen tvåhundra femtiosex (17,256) riksdaler 30 öre riksmünt utgå:

- a) Brudgåfva ärligen, dels å Ett hundra trettiofyra (133) riksdaler 33 öre riksmünt till några, högst 10 hederliga herremäns döttrar och dels å sextiosex riksd. (66) 67 öre riksmünt till några, likaledes högst 10, ärliga, flitiga och beskedliga fattiga pigor af allmogen; och
- b) Ett eller flera stipendier å fyra hundra (400) riksdaler riksmünt under benämning Reiserska stipendiet, för hvilket serskildt Reglemente den 3 December 1799 är af Kongl. Maj:t i Näder fastställt.

§ 4.

Stiftelsen står under Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes i Kristianstads Län öfverinseende och förvaltas med gemen-

sam ansvarighet af en Direktion, bestående af Kontraktsprosten i Norra Åsbo Kontrakt, Kyrkoherden i Örkelljunga församling, samt en af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande dertill förordnad, inom nämnda härad boende person. Skulle någondera af bemälte prestmän afsäga sig Direktörsbefattningen, afida, komma på obestånd eller af annan orsak icke kunna nämnda befattning anförtros, eller Kyrkoherden i Örkelljunga utses till Kontraktsprost, eger Kongl. Maj:ts Befallningshafvande att annan Direktör förordna för den tid, som hindret fortvarar; äfvensom Kongl. Maj:ts Befallningshafvande må meddela Direktör sökt tjenstledighet samt förordna annan person att befattningen under tiden bestrida.

§ 5.

Vid Direktionens sammanträden föres ordet af Landshöfdingen, om han är närvarande, men i annat fall, af den Direktionen inom sig för tillfället utser.

§ 6.

Direktionen eger besluta uti alla Stiftelsen rörande angelägenheter, som icke, jemlikt lag och författningar, höra till vederbörande Embetsverks eller Domstols pröfning. Enkel pluralitet bestämmer beslutet. Äro lika många röster för tvenne meningar, vare den som Ordföranden biträder afgörande. — Är Landshöfdingen ej närvarande, böra dock beslut om pensions tilldelande eller viktigare förvaltningsåtgärder, derest ej alla Ledamöterna äro om desamma eniga, underställas Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, hvarefter den mening blifver gällande, som han biträder.

§ 7.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnar en af Ledamöterna i Direktionen att, i egenskap af Kassa Direktör enligt den instruktion, Kongl. Maj:ts Befallningshafvande efter Direktionens hörande eger utfärda, uppgöra Stiftelsens räkenskaper, befordra Direktionens beslut till verkställighet och vara Direktionens ombud vid alla tillfällen, der Direktionen icke finner serskildt juridiskt biträde af nöden. Alla Stiftelsen tillhörande kontanta medel utöfver dem, som till löpande utgifter af Direktionen åt Kassa-Direktören anvisas, likasom skuldsedlar och andra viktigare handlingar förvaras i kassakista uti ett grundmuradt, brandfritt kassahvalf på

Lerkesholms gård inom tre olika lås, hvartill Direktörerna hafva hvar sin till serskilda lås hörande nyckel. Behöfver Kassa Direktören en eller flera af dessa handlingar för laga åtgärders vidtagande må han, sedan Direktionen pröfvat behöfvet, efter anteckning i protokollet, dem utfå, med skyldighet att dem vid nästa sammanträde redovisa.

§ 8.

Stiftelsens fasta egendomar skola, oberäknadt hvad som deraf användes i och för ofvan omnämnda skola och arbetshus, under arrende upplåtas, hvilket bör ske genom offentlig auktion, derest antagligt anbud dervid erhålles.

§ 9.

Stiftelsens tillgångar i fordringar och penningar få icke förminska, utan böra årligen förökas, fideikommisset med minst Tvåhundra sextiosex (266) riksdaler 67 öre riksmünt, till befrämjande hvaraf alla inflytande medel, som icke utgå till bestridande af Stiftelsens utgifter, skola, så fort ske kan, mot fullgod säkerhet utlånas; och må, i saknad af sådan, samt till förekommande af större penningesummors qvarliggende i kassahalfvet, de vid Direktions sammanträdena odisponerade kontanta medel, under Direktionens ansvarighet, insättas uti någon nära belägen Bankinrättning, hvars Reglemente är af Kongl. Maj:t i nåder fastställt.

§ 10.

Direktionen sammanträder på Lerkesholms gård tvenne gånger om året, första Onsdagen i April och Oktober månader klockan nio förmiddagen, börande vid April-sammanträdet alla frågor af större vikt företagas, såsom pensionsutnämningar, utarrenderingar m. m. Skulle extra sammanträde påfordras, eger Kongl. Maj:ts Befallningshafvande att derom förordna, hvadan, der dylikt sammanträde af Direktions Ledamot önskas, sådant bör hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande tillkännagifvas.

§ 11.

Vid de ordinarie sammanträdena skola penningliqvider uppgöras och avslutas, hvadan så väl arrendatorerne af Stiftelsens fastigheter, som ock de, som hafva lån ur Stiftelsens fonder, äro förbundne att vid dessa sammanträdena inbetala

arrenden och räntor, i öfverensstämmelse hvarmed arrende-kontrakter och skuldförbindelser äfven böra upprättas. Dock må, derest pensionär eller annan fordringsegare ej vid sammanträde inställer sig, de dem tillkommande belopp öfverlemnas till Kassa-Direktören för att vederbörande tillhandahållas emot qvittenser, som vid nästa sammanträde till Direktionen aflennas.

§ 12.

För till Stiftelsen skeende inbetalningar utfärdar Kassa-Direktören qvitto, hvilket, för att gälla, bör vara af en annan Direktör annoterad.

§ 13.

Alla af Direktionen vidtagne åtgärder och beslut böra antecknas i protokoll, som föres af Kassa-Direktören och hvaraf ett exemplar inom fjorton dagar efter hvarje sammanträdes slut till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande öfersändes för att i Landskontoret förvaras.

§ 14.

Innan Februari månads utgång hvarje år böra fullständiga redogörelser, omfattande senast förflutna kalenderår, serskildt för hvardera af Stiftelsens två afdelningar af Kassa-Direktören i två exemplar till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande insändas. Dessa redogörelser skola i Landskontoret granskas, deröfver Landskamreraren inom Mars månads slut afgifver memorial till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, som, i fall anmärkningar förekommit, efter det Direktörerna blifvit hörde, förordnar hvilka åtgärder till följd deraf må vidtagas. Af de insände redogörelserna kvarblifver ena exemplaret på Landskontoret, men det andra med tillhörande verificationer återställes till Direktionen, för att bland Stiftelsens handlingar förvaras. Inventering och granskning af Stiftelsens säkerhetshandlingar verkställes af Landskamreraren inför Direktionen vid Aprilsammanträdet.

Af redogörelsen för Fideikommisset insändes af Kassa-Direktören, inom Februari månads utgång, ett exemplar till Consistorium i Lund, som eger att detsamma granska och, i händelse anmärkning förekommit, derom hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande göra anmälan inom Mars månads utgång.

§ 15.

Såsom arfvode åtnjuta årligen: Kassa-Direktören fyra hundra (400) riksdaler och hvardera af de begge andra Direktörerna två hundra (200) riksdaler, samt Landskamreren Sjuttiofem (75) riksdaler, allt riksmünt. Egande Landshöfdingen att för sina resor till och ifrån direktionssammanträdena åtnjuta skjutsersättning, beräknad efter tre hästar.

§ 16.

Fem år efter det detta Reglemente blifvit af Kongl. Maj:t i nåder fastställdt och sedermera hvar femte år skola Direktionens förvaltningsåtgärder granskas af trenne (3), uppå anmälan af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, dertill af Kongl. Maj:t i nåder utsedde Revisorer, hvilka om Stiftelsens tillstånd och förvaltning till Kongl. Maj:t afgifva underdånig berättelse. Det vederbörande till underdånig efterrettelse länder.

Datum ut supra.

C A R L.

[Sigill.]

Henning Hamilton.

Stadfästelse-Resolution uppå ett föreslaget Reglemente rörande förvaltningen af den s. k. von Reiserska Stiftelsen inom Kristianstads Län. Vidimeras.

P. Sivardsson, Kontraktsprost,
Kassa-Direktör i von Reiserska Stiftelsen.

Innehållsförteckning.

Anders von Reiser och Lärkesholmsstiftelsen	1—62.
Bilagor	1—26.

Tryckfel.

Sid.	4 rad	14	uppifrån	står	ansedd	läs	ansedt.
"	6	"	6	"	hans	"	han.
"	8	"	7	"	sjelfve	"	sjelfva.
"	9	"	9	nedifrån	parens pannsclar	"	paren spannselar.
"	11	"	5	uppifrån	var	"	voro.
"	13	"	5	"	förklarade	"	förklarad.
"	16	"	4	nedifrån	partistrids	"	partitids.
"	26	"	9	uppifrån	3750	"	3577.
"	29	"	6	"	han	"	hans.
"	34	"	3	nedifrån	som enligt	"	som <i>ej</i> enligt.
"	41	"	8	uppifrån	revenueer	"	<i>alla</i> revenueer.
"	"	"	17	"	af kapital	"	kapital af.

Pris: 1 kr. 50 öre.

Till medlemmar af Föreningen utdelas *Skånska Samlingar* kostnadsfritt.

Medlemsafgifter: 3 kronor årligen eller ständig medlemsafgift af 50 kronor.

Anmälan om inträde i Föreningen eller requisition af Samlingarne kan göras under adress: Föreningens skattmästare, adjunkt *Nils Larsson, Lund.*
